

**Stichting Bedrijfstakpensioenfond
voor de Houtverwerkende Industrie en
Jachtbouw**

Jaarverslag 2017

INHOUDSOPGAVE

2

A	Voorwoord	3
B	Kerncijfers	6
C	Karakteristieken van het fonds	11
D	Verslag van intern toezicht en het verantwoordingsorgaan	20
E	Bestuursverslag	27
	Governance	28
	Uitbesteding	30
	Kernthema's	32
	Uitvoeringskosten	38
	Ontwikkelingen in de pensioensector	44
	Pensioenparagraaf	47
	Beleggingen	50
	Financiële paragraaf	61
	Risicoparagraaf	63
	Actuariële analyse	71
	Verwacht en gepland voor 2018	72
	Vaststelling van het bestuursverslag door het bestuur	73

JAARREKENING

74

1	Balans per 31 december	75
2	Staat van baten en lasten over 2017	76
3	Kasstroomoverzicht 2017	77
4	Algemene toelichting jaarrekening	78
5	Toelichting op de balans	86
6	Toelichting op de staat van baten en lasten	108

OVERIGE GEGEVENS

1	Bestemming saldo van baten en lasten	117
2	Actuariële verklaring	118
3	Controleverklaring van de onafhankelijke accountant	120

BIJLAGEN

1	Nevenfuncties bestuursleden	128
2	Begrippenlijst	130

A VOORWOORD

Voor u ligt het jaarverslag van Stichting Bedrijfstakpensioenfondsen voor de Houtverwerkende Industrie en Jachtbouw. Verder aan te duiden als “het pensioenfonds” of “het fonds”. Het bestuur van het pensioenfonds, brengt hierbij verslag uit over de verrichte werkzaamheden, het gevoerde beleid en de ontwikkelingen in het jaar 2017. Tevens geeft het jaarverslag inzage in de financiële positie en in de resultaten van het pensioenfonds.

Het jaar 2017 heeft in het teken gestaan van de transitie van het pensioenbeheer van Syntrus Achmea Pensioenbeheer (SAPB) naar AZL Pensioenfondsservices.

Begin november 2016 heeft SAPB besloten dat het haar dienstverlening aan alle verplichtgestelde bedrijfstakpensioenfondsen en daarmee ook ons fonds wilde beëindigen. Het bestuur heeft hierop geanticipeerd om zo de mogelijke impact en de eventuele risico's van dit besluit voor het pensioenfonds en haar deelnemers tot een minimum te beperken. In 2016 heeft het fonds eerst een marktverkenning uitgevoerd, waarna gericht onderzoek met mogelijke uitvoerders heeft plaatsgevonden. Na een intensief traject en gesprekken met de diverse partijen in 2016 heeft het bestuur in Q1 2017 besloten om de uitvoering van de pensioenadministratie per 1 januari 2018 onder te brengen bij Delta Lloyd. Na de overname van Delta Lloyd door Nationale Nederlanden (NN) is de uitvoering tegen de zelfde condities overgenomen door AZL. Inmiddels is de pensioenadministratie per 1 januari 2018 op een gedegen wijze overgedragen aan AZL Pensioenfondsservices te Amsterdam (hierna: AZL).

Alle werkgevers, deelnemers en pensioengerechtigden zijn in april 2017 door middel van een nieuwsbericht op de website en in november 2017 door middel van (digitale) nieuwsbrieven en werkgeversbijeenkomsten geïnformeerd over de transitie naar de nieuwe uitvoeringsorganisatie AZL. De Raad van Toezicht, het verantwoordingsorgaan en De Nederlandsche Bank (DNB) zijn gedurende het proces periodiek op de hoogte gehouden van de vorderingen.

Voorafgaand aan de transitie van de uitvoeringsorganisatie van SAPB naar de nieuwe uitvoeringsorganisatie AZL is ook een onafhankelijk datakwaliteitsonderzoek van de pensioenadministratie uitgevoerd. Het onderzoek bestond uit een deelnemersonderzoek en een werkgeversonderzoek over de administratie tot en met 2016 met het doel om met een correct bestand te beginnen bij de nieuwe uitvoerder. Ook over 2017 zal in juli 2018 een controle worden uitgevoerd nadat het jaarwerk 2017 is afgerond.

Omdat het fonds eind 2016 een reservetekort had, heeft het fonds in 2017 een nieuw herstelplan opgesteld en dit op 30 maart 2017 bij DNB ingediend en per brief van 19 mei 2017 heeft DNB laten weten in te stemmen met het herstelplan. Uit het herstelplan blijkt dat het herstel van het fonds ruim binnen de wettelijk gestelde termijn van tien jaar kan worden gerealiseerd.

Indien de financiële situatie zich ontwikkelt volgens de verwachtingen uit het ingediende herstelplan, dan hoeven er de komende jaren geen drastische maatregelen te worden genomen, zoals het toepassen van kortingen. De kans op korten blijft echter aanwezig. Dit is sterk afhankelijk van de economische ontwikkelingen.

De financiële positie van het fonds is verbeterd. De beleidsdekkingsgraad (BDG) is gestegen van 94,6% eind 2016 naar 101,6% eind 2017. Deze stijging is echter nog niet toereikend. Indien de BDG uiterlijk 2020 uitblijft tot boven het minimaal vereist eigen vermogen (MVEV) van 104,4%, dan zal het fonds (als er geen andere mogelijkheden zijn) pensioenen moeten verlagen.

Omdat ons pensioenfonds volgens de wetgeving pas (gedeeltelijk) toeslag mag verlenen vanaf een BDG van 110%, kunnen de opgebouwde pensioenaanspraken en de al ingegane pensioenuitkeringen zowel in 2017 en de eerste jaren daarna zo goed als zeker niet of nauwelijks worden verhoogd.

De financierbaarheid en uitvoerbaarheid van de Vroeg Pensioen en Levensloop (VPL)-regeling was afgelopen jaren een punt van discussie. Daarom hebben de CAO-partijen in de sector Houtverwerkende Industrie (HVI) eind 2017 besloten om de VPL-regeling per 31 december 2017 te beëindigen. Het op 31 december 2017 beschikbare VPL-vermogen wordt in 2018 omgezet in onvoorwaardelijke aanspraken in de basisregeling. De bestaande langlopende schuld VPL zal in 2018 worden aangewend voor toekenning van de VPL-aanspraken voor alle deelnemers die nog toe te kennen VPL-aanspraken hebben. De VPL-premie van 1,5% voor de jaren 2018 tot en met 2020 wordt geheven en toegevoegd aan een premiebestemmingsreserve.

Per 1 juli 2017 heeft mevrouw M.A. Blomberg haar functie als deelnemersbestuurslid namens FNV neergelegd. Eind december 2017 heeft FNV een beoogde opvolger voorgedragen als deelnemersbestuurslid bij het fonds. De benoemingsprocedure voor de beoogde opvolger is in Q1 2018 opgestart.

De heer P.M. Schuil is als werkgeversvoorzitter van het fonds per 12 oktober 2017 afgetreden. Als gevolg van het vertrek van de heer Schuil staat een vacature open voor een bestuurslid namens de werkgevers. Het fonds

heeft de werkgeversorganisaties gevraagd om een voordracht te doen voor een bestuurslid namens de werkgevers in het bestuur van het fonds.

De zittingstermijn van de leden van het VO, voor het eerst benoemd op 1 juli 2014, loopt per 1 juli 2018 af. Er is inmiddels een tijdsplanning voor het organiseren van de verkiezingen opgesteld en tevens is er een verkiezingscommissie ingesteld die belast is met de organisatie van deze verkiezingen.

Het bestuur bedankt iedereen die in het verslagjaar heeft bijgedragen aan het goed functioneren van het pensioenfonds.

Amsterdam, 15 juni 2018

Namens het bestuur van de Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Houtverwerkende Industrie en Jachtbouw

De heer S.M.J. Custers

Voorzitter

De heer J.J. van den Heuvel

Secretaris

B KERNCIJFERS

Meerjarenoverzichten

Pensioenregeling

(Bedragen x EURO 1)	2017		2016		2015		2014		2013	
Franchise	14.777		14.584		14.234		14.133		13.900	
Maximum										
Pensioengrondslag	38.924		38.179		37.742		37.281		36.953	
Premiepercentage	HVI*	JB*	HVI*	JB*	HVI*	JB*	HVI*	JB*	HVI	JB
Werkgever	12,20	12,20	12,15	11,15	11,75	11,50	11,75	11,50	11,75	11,50
Werknemer	12,20	12,20	12,15	11,15	11,75	10,50	11,75	10,50	11,75	10,50

* HVI: Houtverwerkende industrie; JB: Jachtbouw

Toeslagverlening*

	2017	2016	2015	2014	2013
Actieven	0%	0%	1,00%	0%	0%
Inactieven	0%	0%	0,50%	0%	0%

* Toeslagverlening per 1 januari van het jaar; per 1 januari 2018 is niet tot toeslagverlening overgegaan, zie financiële paragraaf.

Ontwikkelingen van het deelnemersbestand:

Deelnemers, gewezen deelnemers, gepensioneerden en aangesloten ondernemingen pensioenregeling

	31-12-2017		31-12-2016		31-12-2015		31-12-2014		31-12-2013	
	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%	Aantal	%
Deelnemers	5.054	26,6	4.763	24,6	4.579	24,9	4.414	24,6	4.331	24,3
Arbeidsongeschikten	253	1,3	251	1,3	242	1,3	256	1,4	264	1,5
Gewezen deelnemers	10.815	56,9	11.481	59,4	10.672	58,2	10.451	58,2	10.484	58,7
Gepensioneerden	2.889	15,2	2.839	14,7	2.853	15,6	2.836	15,8	2.774	15,5
Totaal	19.011	100,0	19.334	100,0	18.346	100,0	17.957	100,0	17.853	100,0
Aangesloten										
Ondernemingen		836*		770*		740		697		706

* Per 31-12-2017 waren er 836 ondernemingen aangesloten, daarvan hebben er 364 (2016: 317) geen werknemers in dienst.

Mutatieoverzicht deelnemers boekjaar

	Deelnemers	Gewezen deelnemers	Arbeidsongeschikte deelnemers	Gepensioneerde deelnemers	Subtotaal	Gepensioneerden zonder uitkering	Totaal
Stand per 31-12-2016	4.763	11.481	251	2.839	19.334	695	20.029
Van gewezen dln naar dln	91	91-	-	-	-	-	-
Van dln naar gewezen dln	557-	557	-	-	-	-	-
Arbeidsongeschiktheid	17-	3-	20	-	-	-	-
Revalidering	1	6	7-	-	-	-	-
Pensionering	28-	212-	10-	178	72-	72	-
Toetreding	815	260	2	87	1.164	-	1.164
Overlijden	12-	39-	3-	139-	193-	10-	203-
Waardeoverdracht	-	2-	-	-	2-	-	2-
Afkoop emigratie / klein pensioen	3-	229-	-	51-	283-	16-	299-
Beeindiging tijdelijke uitkering	-	-	-	5-	5-	-	5-
Overige oorzaken	1	913-	-	20-	932-	11-	943-
Stand per 31-12-2017	5.054	10.815	253	2.889	19.011	730	19.741

De post "Overige oorzaken" bij gewezen slapers betreft voornamelijk de mutatie in ex-partners waarvan het recht op nabestaandenpensioen (NP) en bijzonder nabestaandenpensioen (BNP) is komen te vervallen, doordat zij zijn overleden of af hebben gezien van hun rechten op BNP.

In de paragraaf Actuariële analyse van het jaarverslag treft u het mutatieoverzicht met betrekking tot de voorziening.

Ontwikkelingen van de financiële situatie:

Premiebaten, pensioenuitkeringen en saldo waardeoverdrachten

(Bedragen x EURO 1.000)	2017	2016	2015	2014	2013
Feitelijke premie*	21.109	18.588	17.756	16.596	17.213
Feitelijke premie (exclusief premie overgangsregeling)	20.156	17.385	16.791	15.856	16.446
Zuivere kostendekkende premie	24.501	21.525	17.102	14.757	16.897
Gedempte kostendekkende premie	19.274	17.234	14.648	14.346	14.885
Pensioenuitkeringen	7.578	7.110	6.670	6.956	7.586
waarvan periodieke uitkeringen:	7.117	6.762	6.473	6.489	6.554
waarvan afkopen:	461	348	197	467	1.032
Saldo waardeoverdrachten	124	-244	31	-46	-22

* De feitelijke premie is inclusief de in rekening gebrachte VPL-premie.

Het bedrag van de VPL-premie in 2017 bedraagt € 953 (2016: € 1.203).

Voorzieningen, stichtingskapitaal en reserves, belegd vermogen

(Bedragen x EURO 1.000)	31-12-2017	31-12-2016	31-12-2015	31-12-2014	31-12-2013
Voorzieningen	519.826	512.152	453.764	410.274	329.950
Rekenrente *	1,6%	1,4%	1,8%	2,0%	2,9%
Algemene reserve	15.108	-7.991	1.618	45.194	14.375
Beleggingen	539.158	516.803	478.689	519.221	382.273
Overige activa (Liquide middelen)	1.331	936	1.087	645	424
Langlopende schuld VPL	0	-5.199	-4.048	-3.069	-2.380
Saldo overige activa en passiva	-5.555	-8.379	-20.346	-61.329	-35.992
Totaal pensioenvermogen	534.934	504.161	455.382	455.468	344.325

* Betreft de bij de duration van de verplichtingen behorende rente uit de rentetermijnstructuur.

Dekkingsgraad

(In procenten)	31-12-2017	31-12-2016	31-12-2015	31-12-2014	31-12-2013
Aanwezige dekkingsgraad	102,9	98,4	100,4	111,0	104,4
Beleidsdekkingsgraad*	101,6	94,6	103,4	111,0	104,4
Vereiste dekkingsgraad	114,9	115,2	115,9	108,0	107,7
Reële dekkingsgraad*	81,1	76,3	82,8	-	-

Dit betreft de aanwezige en vereiste dekkingsgraad volgens het in de Pensioenwet opgenomen Financiële Toetsingskader Pensioenfondsen (gebaseerd op de actuele rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door DNB). De dekkingsgraad is als volgt berekend: (Totale activa -/- schulden) / Technische voorzieningen * 100.

* Tot en met 2014 is de aanwezige dekkingsgraad bepalend voor de financiële positie van het fonds. Vanaf 2015 wordt de financiële positie bepaald op basis van de beleidsdekkingsgraad. Ook de reële dekkingsgraad is vanaf 2015 opgenomen in dit overzicht.

Ontwikkelingen van vermogensbeheer:**Verdeling beleggingsportefeuille**

Verdeling beleggingsportefeuille (Bedragen x EURO 1.000)	31-12-2017		31-12-2016		31-12-2015		31-12-2014		31-12-2013	
Portefeuille	Bedrag	%	Bedrag	%	Bedrag	%	Bedrag	%	Bedrag	%
Vastgoedbeleggingen	29.041	5,4	25.706	5,0	22.247	4,6	11.916	2,3	11.867	3,1
Aandelen	93.353	17,3	96.269	18,6	75.387	15,7	49.589	9,6	31.598	8,3
Vastrentende waarden	383.478	71,1	349.501	67,6	338.460	70,8	339.480	65,4	295.873	77,4
Derivaten	16.041	3,0	26.278	5,1	25.246	5,3	105.102	20,2	31.917	8,3
Overige beleggingen	17.245	3,2	19.049	3,7	17.349	3,6	13.134	2,5	11.018	2,9
Totaal belegd vermogen	539.158	100,0	516.803	100,0	478.689	100,0	519.221	100,0	382.273	100,0

De waarde van het Liability Overlay Fund (LOF) is per balansdatum € 50.925.

De negatieve derivaten zijn opgenomen onder de schulden ad € 8.886.

Beleggingsopbrengsten en kosten vermogensbeheer

(Bedragen x EURO 1.000)	2017	2016	2015	2014	2013
Directe opbrengsten	3.075	1.254	1.658	1.242	1.136
Indirecte opbrengsten	12.480	40.608	-9.558	104.834	-17.600
Kosten vermogensbeheer *	-711	-1.332	-1.599	-1.293	-1.058
Totaal	14.844**	40.530**	-9.499**	104.783**	-17.522**

* Dit zijn de directe kosten van vermogensbeheer.

** Inclusief de beleggingsopbrengsten die zijn toegerekend aan de VPL-regeling (2017: € 220; 2016: € 308)

Beleggingsrendement

(In procenten)	2017	2016	2015	2014	2013
Totaal rendement exclusief overlay portefeuille	4,0%	7,0%	1,0%	25,2	2,3
Inclusief overlay portefeuille	3,0%	9,2%	- 1,6%	30,7	-4,6
z-score	0,23	0,23	0,11	0,17	0,36
Performancetoets:	0,49	0,58	0,69	0,78	2,37

De z-score en de performancetoets zijn berekend exclusief het rendement op de overlay portefeuille.

Kosten pensioenbeheer en vermogensbeheer

	2017	2016	2015	2014	2013
Kosten vermogensbeheer als percentage van het gemiddeld belegd vermogen	0,48%	0,56%	0,57%	0,54%	0,47%
Kosten pensioenbeheer in euro's per deelnemer en pensioengerechtigde*	€ 346,51	€ 239,53	€ 251,76	€ 231,41	€ 212,92

Een toelichting bij deze cijfers treft u in paragraaf uitvoeringskosten aan.

* Per 1 januari 2015 is de btw-koepelvrijstelling voor pensioenadministratie en vermogensbeheer afgeschaft. De beëindiging van de koepelvrijstelling heeft geleid tot kostenverhoging.

C KARAKTERISTIEKEN VAN HET FONDS

KARAKTERISTIEKEN VAN HET FONDS

Profiel

Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Houtverwerkende Industrie en Jachtbouw (PHJ) is statutair gevestigd te De Meern en kantoorhoudend te Amsterdam. Het pensioenfonds is ingeschreven in het handelsregister bij de Kamer van Koophandel onder nummer 41145265. De laatste statutenwijziging was op 19 december 2014. Het pensioenfonds is aangesloten bij de Pensioenfederatie, de belangenorganisatie voor pensioenfonds.

Het doel van het pensioenfonds is om nu en in de toekomst uitkeringen te verstrekken aan gepensioneerden en nabestaanden ter zake van ouderdom, overlijden en arbeidsongeschiktheid. Om dit doel te realiseren worden in overeenstemming met de statuten en het pensioenreglement premies geïnd bij de aangesloten ondernemingen en worden de verkregen middelen beheerd en belegd.

Missie, visie en strategie

In 2017 heeft mede op verzoek van DNB een herijking van Missie, Visie en Strategie van het pensioenfonds plaatsgevonden. De doestelling van het fonds is ongewijzigd. Missie, Visie en Strategie zijn op basis van gewijzigde inzichten aangepast. Dit heeft geleid tot onderstaande formuleringen:

Doelstelling

PHJ heeft ten doel het treffen van pensioenvoorzieningen en het verstrekken van uitkeringen voor de deelnemers en gewezen deelnemers en hun nagelaten betrekkingen ter zake van ouderdom, arbeidsongeschiktheid en/of overlijden. PHJ voert deze pensioenvoorzieningen uit in opdracht van CAO-partijen.

Missie

PHJ draagt zorg voor een goede, duurzame, kostenefficiënte uitvoering van de door sociale partners in de branches houtverwerkende industrie en jachtbouw overeengekomen pensioenregeling. Uitgangspunt hiervoor is de door het bestuur, na overleg met de sociale partners en de fondsorganen, vastgestelde risicohouding, die voldoet aan het prudent person beginsel.

Om duidelijk te maken waar PHJ voor staat, heeft PHJ een aantal kernwaarden geformuleerd:

1. Continuïteit

PHJ borgt de uitkering van het nominaal pensioen middels bescherming van de financiële positie van het fonds en uitvoering van de tussen sociale partners overeengekomen pensioenregeling.

2. Betrokkenheid

PHJ is zelf en via de sociale partners nauw betrokken bij de ontwikkelingen binnen de branches houtverwerkende industrie en jachtbouw en bij de ontwikkelingen binnen de pensioensector in algemene zin.

3. Betrouwbaarheid

Pensioengerechtigden, (gewezen) deelnemers, werkgevers en hun vertegenwoordigers zien PHJ als een betrouwbare partner.

4. Deskundigheid

PHJ draagt zorg voor een professionele uitvoering en is aanspreekbaar op gedrag en besluiten van het pensioenfonds zelf en van haar adviseurs en uitbestedingspartners.

5. Zorgvuldigheid

In haar handelen waakt PHJ voor een beheerste procesvoering (waaronder het verandervermogen ten aanzien van veranderingen in wetgeving en uitvoering), kostenbewustzijn en de juiste inzet van de middelen van het pensioenfonds in het belang van pensioengerechtigden en (gewezen) deelnemers.

Visie

Binnen maximaal vijf jaar is PHJ (onderdeel van) een groter geheel, waardoor:

- snel en adequaat gereageerd kan worden op toekomstige veranderingen;
- de dienstverlening en de daarmee gemoeide kosten zich op een marktconform niveau bevinden.

PHJ is dan (onderdeel van) een goed functionerend en financieel robuust pensioenfonds met evenwichtige belangenbehartiging voor alle groepen deelnemers. Kwaliteit en kostenefficiënte uitvoering van het aan de deelnemers toegezegde pensioen staat voorop. PHJ is transparant en open in communicatie, gericht op realistische pensioenverwachtingen bij de deelnemers. PHJ neemt zijn verantwoordelijkheid hierin, naast de eigen verantwoordelijkheid van de deelnemers. De pensioengelden worden op een solide wijze beheerd. Er wordt gestreefd naar een pensioenresultaat voor alle groepen deelnemers binnen de door het bestuur, na overleg met de sociale partners en fondsorganen, vastgestelde risicohouding. Het nemen van risico's doet PHJ op een verantwoorde wijze.

Strategie

Het centrale thema in de strategie is verbinding:

- verbinding met pensioengerechtigden, (gewezen) deelnemers, werkgevers en hun vertegenwoordigers (sociale partners);
- verbinding met de pensioensector;
- verbinding met adviseurs en uitbestedingspartners.

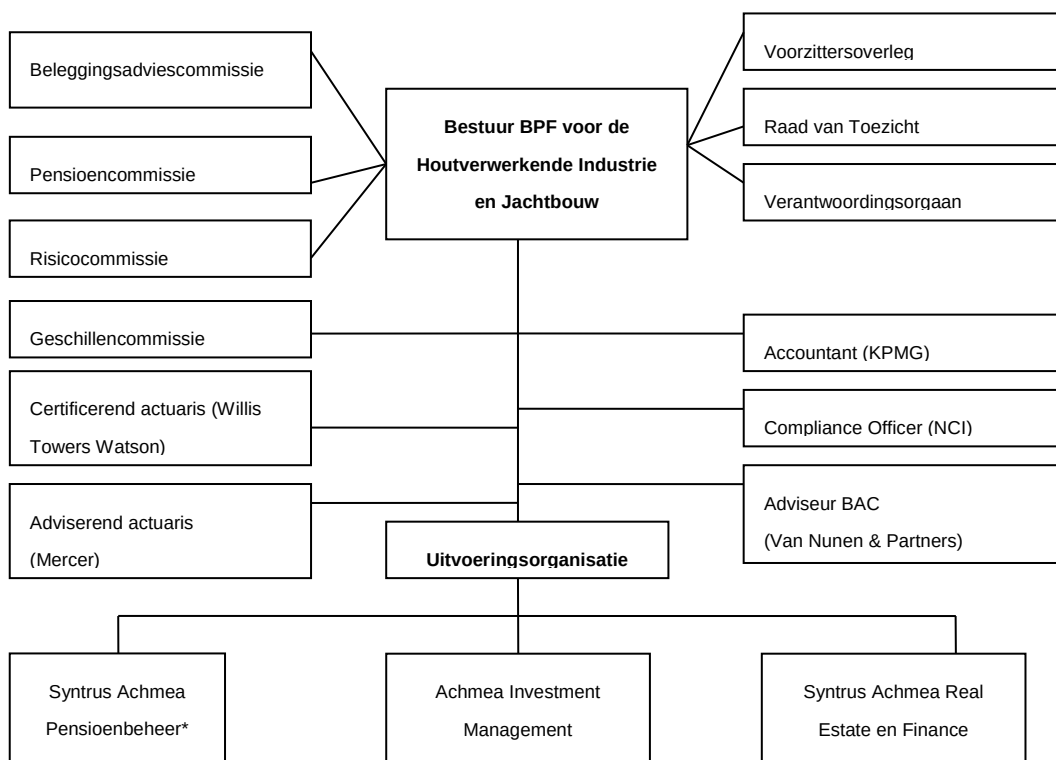
Om de visie te bereiken werkt PHJ concreet en voortvarend aan de volgende thema's:

1. Draagvlak bij de achterban (sociale partners): het is van essentieel belang voor het bereiken van de visie dat deze kan rekenen op draagvlak bij de achterban. PHJ zal de visie dan ook actief uitdragen richting sociale partners en zich rekenschap geven van hun eventuele wensen dienaangaande.
2. Netwerken: PHJ zal de benodigde schaalgrootte niet bereiken via een zelfstandig voortbestaan als pensioenfonds. PHJ zal op zoek gaan naar mogelijke partners binnen de pensioensector om mee samen te gaan zonder daarbij de wensen van de sociale partners uit het oog te verliezen.
3. Professionele ondersteuning: het bestuur maakt voor de realisatie van de visie optimaal gebruik van de kennis en kunde van adviseurs en uitbestedingspartners op het juiste moment op het juiste deelonderwerp. Flexibele inzet van voldoende professionele en kwalitatief hoogwaardige ondersteuning is daarom essentieel voor het realiseren van de visie.
4. Vertrouwen: het bereiken van de visie staat of valt met het vertrouwen dat de belanghebbenden hebben in het gehele proces. PHJ draagt zorg voor transparante, heldere communicatie over de verschillende stappen in het hele traject naar alle stakeholders, deelnemers voorop.

Organisatie van PHJ

Verdeling van taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden

In het vervolg van dit hoofdstuk beschrijven wij de huidige organisatie van ons fonds aan de hand van het onderstaande schema

*Per 1 januari 2018 is de pensioenuitvoeringsorganisatie overgedragen aan AZL te Amsterdam.

Het bestuur

Onderstaande organisaties dragen voor benoeming de leden van het bestuur en van het verantwoordingsorgaan voor:

- 1) de Nederlandse Emballage- en Palletindustrie Vereniging en de Nederlandse Vereniging van Klompenfabrikanten
- 2) Dutch-Man, Nederlandse branchevereniging
- 3) FNV
- 4) CNV Vakmensen
- 5) Hiswa Vereniging

Het bestuur is verantwoordelijk voor het beheer van het fonds en het uitvoeren van de door de werkgever toegezegde pensioenregeling, waaronder het doen van pensioenuitkeringen aan pensioengerechtigden. Onderdeel van deze verantwoordelijkheid is het inrichten en uitvoeren van interne controlemaatregelen gericht op de juiste en volledige registratie van de gegevens van het fonds.

Het bestuur heeft bevoegdheden krachtens de statuten en reglementen van het fonds, alsmede de hiermee verbonden uitvoeringsbesluiten en uitvoeringsovereenkomst, tot het verrichten van betalingen en het aangaan van contractuele verplichtingen met derden.

Samenstelling van het bestuur

Het pensioenfonds heeft een paritair samengesteld bestuur dat zich terzijde laat staan door een externe actuaris, een externe accountant, enkele commissies, een verantwoordingsorgaan en een Raad van Toezicht. Het pensioenfonds heeft geen personeel in dienst; alle werkzaamheden (pensioenadministratie, vermogensbeheer, bestuursondersteuning, etc.) zijn uitbesteed.

Het bestuur van het pensioenfonds bestaat uit acht leden, daarvan zijn er vier benoemd namens werkgevers, drie namens werknemers en één namens pensioengerechtigden. De bestuursleden van werkgeverszijde en van werknemerszijde worden voorgedragen door de werkgeversverenigingen c.q. door werknemersverenigingen in de sectoren.

De leden namens pensioengerechtigden in het verantwoordingsorgaan worden via verkiezingen geselecteerd en dragen één bestuurder namens de pensioengerechtigden voor.

De leden van het bestuur worden door het bestuur benoemd voor vier jaar. Na afloop van deze periode zijn zij opnieuw benoembaar. Elk bestuurslid kan maximaal twee keer voor een periode van vier jaar worden herbenoemd. Aan het eind van het verslagjaar was de samenstelling van het bestuur als volgt:

Leden werkgevers	Datum in functie	Benoemd tot	Geboortejaar	Voorgedragen door
De heer mr. A.J.M. Ceelaert	1 januari 2000	20 november 2019	1958	1 en 2
De heer J.J. van den Heuvel	20 maart 2015	20 maart 2019	1966	5
De heer F.F. Faber	1 januari 2009	1 januari 2020	1952	1
Vacature*	-	-	-	-

Leden werknemers	Datum in functie	Benoemd tot	Geboortejaar	Voorgedragen door
De heer H. Roeten	28 maart 2013	28 maart 2020	1961	4
De heer W.J. van Houwelingen	13 februari 2014	21 februari 2022	1960	3
Vacature**	-	-	-	-

Lid pensioengerechtigden	Datum in functie	Benoemd tot	Geboortejaar	Voorgedragen door
De heer S.M.J. Custers	8 januari 2015	10 februari 2019	1954	Op voordracht VO

Eind 2017 was de heer S.M.J. Custers voorzitter van het pensioenfonds en de heer J.J. van den Heuvel secretaris van het pensioenfonds.

* De heer P.M. Schuil is per 12 oktober 2017 uitgetreden als bestuurslid en als werkgeversvoorzitter van het pensioenfonds. De heer J.J. van den Heuvel heeft voorlopig als plaatsvervanger de rol van de werkgeversvoorzitter/secretaris overgenomen.

** Mevrouw M.A. Blomberg is per 1 juli 2017 uitgetreden als bestuurslid namens de deelnemersvertegenwoordiger vanuit de FNV. De FNV heeft de heer A. Boonen voorgedragen als beoogde opvolger. DNB heeft op 9 mei 2018 de voorgenomen benoeming van de heer Boonen goedgekeurd. Het bestuur zal in haar vergadering van 7 juni 2018 overgaan tot de definitieve benoeming van de heer Boonen.

Bestuurlijke commissies

In verband met toenemende complexiteit werkt het pensioenfonds met een aantal bestuurlijke commissies. De commissies doen voorbereidend werk zodat het bestuur een afgewogen besluit kan nemen. De afzonderlijke commissies kunnen in de voorbereidingsfase dieper ingaan op de achtergronden en consequenties van de door het bestuur te nemen beleidsbeslissingen. De bestuurlijke commissies kunnen zich tevens laten bijstaan door externe deskundigen.

In 2017 waren de volgende bestuurlijke commissies werkzaam:

Voorzittersoverleg

Het voorzittersoverleg wordt gevormd door de voorzitter en secretaris van het bestuur. Het voorzittersoverleg heeft in 2017 negenmaal vergaderd. Het voorzittersoverleg doet voorbereidend werk in diverse algemene kwesties waarover het bestuur een besluit moet nemen, en adviseert het bestuur over pensioenzaken. Het voorzittersoverleg bespreekt daarnaast procesmatig de onderwerpen voor de bestuursvergaderingen vooraf met de pensioenuitvoerder. Hiermee wordt de effectiviteit en de slagkracht

van de bestuursvergaderingen groter. De voorzitters brengen advies uit aan het bestuur. Het bestuur neemt de beslissingen over het beleid.

Beleggingsadviescommissie

De beleggingsadviescommissie (BAC) bestaat in 2017 uit de heren W.J. van Houwelingen, F.F. Faber en P.M. Schuil (tot 12 oktober 2017).

De BAC heeft het afgelopen jaar vijfmaal vergaderd. De commissie adviseert en ondersteunt het bestuur van het pensioenfonds bij het financiële management en heeft onder andere taken met betrekking tot vermogensbeheer en het beoordelen en vertalen van de rapportages op het gebied van vermogensbeheer en balans- en risicomanagement. De leden van de BAC werden in 2017 bijgestaan door een onafhankelijke deskundige, de heer A.M. van Nunen, directeur/eigenaar van Van Nunen & Partners. De BAC bespreekt het strategisch beleggingsbeleid in de vorm van het beleggingsplan. Specifiek wordt in elke vergadering de rendementen en de risico's van beleggingen besproken. Daarnaast is in 2017 aandacht besteed aan onder andere effectiviteit rente-afdeckingsbeleid, investment beliefs, evaluatie van externe managers, inrichting valuta afdekking, de kosten van het vermogensbeheer en verantwoord beleggen. Begin 2017 is een nieuw contract met de vermogensbeheerder Achmea IM afgesloten.

De BAC brengt na elke vergadering verslag en advies uit aan het bestuur. Het bestuur neemt de beslissingen over het beleggingsbeleid.

Hoewel het fonds tevreden is over de dienstverlening van Achmea IM zijn door de BAC in 2017 gesprekken gestart met Nationale Nederlanden Investment Partners (NNIP) -een zuster organisatie van AZL- om het Fiduciair vermogensbeheer in de loop van 2018 over te nemen.

Pensioencommissie

De pensioencommissie bestond in het verslagjaar uit de heren mr. A.J.M. Ceelaert, J.J. van den Heuvel en mevrouw M.A. Blomberg (tot 1 juli 2017). De commissie heeft in 2017 viermaal vergaderd. De pensioencommissie heeft taken met betrekking tot communicatie, aansluiting en wijzigingen pensioenregeling:

- De commissie draagt zorg voor een adequaat communicatiebeleid en bespreekt onder meer het strategisch communicatiebeleid, het communicatiejaarplan, de communicatiebegroting, het UPO, de voorwaardelijkheidsverklaring en de nieuwsbrieven. In 2017 hebben daarnaast het transitiecommunicatieplan, wijziging pensioenreglement, communicatiejaar- en communicatiebeleidsplan, het pensioen 1-2-3, het risicomanagement, het verkorte jaarverslag en het websitebezoek op de agenda gestaan.
- De commissie kan op verzoek en op eigen initiatief een besluit nemen inzake het aansluiten van een werkgever bij het fonds. De voornaamste taak met betrekking tot aansluiting is het bespreken van knelpunten in de verplichtstelling, het adviseren van beleid rondom het aansluiten van werkgevers en het monitoren van de aansluitingsprocedure door de administrateur. Daarnaast onderhoudt de commissie de relatie met de contactpersonen bij de Sociaal Fondsen. Deze contactpersonen worden uitgenodigd om als toehoorder bij de commissievergaderingen aanwezig te zijn. Wanneer er vanuit de uitvoeringsorganisatie twijfels rijzen bij de aansluiting van de werkgevers, wordt dit voorgelegd aan de commissie. Voor het aansluiten van werkgevers heeft het bestuur mandaat gegeven aan de commissie om hierover beslissingen te nemen.
- De commissie adviseert het bestuur inzake wijzigingen van het pensioenreglement.

De commissie brengt verslag en advies uit aan het bestuur.

Risicocommissie

De Risicocommissie bestond in 2017 uit de heren F.F. Faber, H. Roeten en W.J. van Houwelingen. De commissie heeft in 2017 zevenmaal vergaderd. De risicocommissie heeft taken met betrekking tot risicobeheersing, jaarwerk en administratieve organisatie:

- De commissie is verantwoordelijk voor de bewaking van het integrale risicomanagement van het pensioenfonds. Het in beeld brengen van de risico's waaraan het fonds wordt blootgesteld in de sfeer van beleggingsrisico's, uitbestedingsrisico's, operationele risico's en integriteitsrisico's en van de wijze waarop deze risico's worden bewaakt en gemeten. De verschillende risico's zijn over de commissies verdeeld en iedere commissie heeft input geleverd voor de inrichting van het risicomanagementprogramma. Het bestuur neemt de beslissingen over het risicobeleid.
- De commissie begeleidt het jaarwerk en beoordeelt het functioneren van de externe accountant, de externe actuaris en de administrateur. Tevens monitort de commissie de begroting van het pensioenfonds en de rapportage Dienstverleningsovereenkomst (DVO) van de administrateur.

De commissie brengt verslag en advies uit aan het bestuur.

Klachten- en geschillenprocedure

Het bestuur van PHJ heeft een klachten- en geschillenprocedure opgesteld. Deze procedure is ook op de website geplaatst zodat het voor alle belanghebbenden eenvoudig te vinden is hoe en waar men een klacht of geschil kan indienen. In 2017 zijn er geen klachten- of geschillen geweest.

Beroep op het bestuur

Indien klager het niet eens is met de beslissing van de administrateur, heeft klager het recht in beroep te gaan bij het bestuur. Dit wordt bij de beslissing op de klacht aan klager meegedeeld. Klager kan binnen vier weken nadat hij over de beslissing op de klacht is geïnformeerd, schriftelijk of digitaal verzoeken de klacht aan het bestuur voor te leggen. Dit verzoek bevat een zo duidelijk mogelijke omschrijving van de redenen waarom naar het oordeel van klager de beslissing op de klacht niet in stand kan blijven. Het bestuur geeft binnen acht weken na ontvangst van de klacht een oordeel over de vraag of de beslissing op de klacht in redelijkheid genomen had kunnen worden.

Het bestuur gaat zich in 2018 beraden of de Ombudsman Pensioenen in het proces voor een klacht of geschil kan worden ingeschakeld.

Beroep bij de rechter

Indien het bestuur de beslissing van de administrateur bevestigt, heeft klager het recht een beroep te doen bij de bevoegde rechter. Bij de beslissing wordt aan klager meegedeeld welke rechter in het betreffende geval bevoegd is.

Bestuurlijke werkgroepen

Het bestuur richt een werkgroep in wanneer er tijdelijke projecten zijn die niet passen onder één van de bestaande commissies. In 2017 was één werkgroep actief.

Stuurgroep Transitie

Het bestuur heeft een stuurgroep Transitie aangesteld bestaande uit de heren H. Roeten, F.F. Faber en J.J. van den Heuvel. De stuurgroep Transitie begeleidt het implementatie- en transitieproces van SAPB naar de nieuwe pensioenuitvoeringsorganisatie AZL per 1 januari 2018. In de stuurgroep komen een delegatie van het bestuur van PHJ, AZL en SAPB elke twee/drie weken samen om voortgang, risico's en issues te bespreken en managen. De voortgang wordt door middel van deze activiteiten en mijlpalenplanning doorlopend gemonitord, waarin inzicht wordt gegeven in de tijdsplanning van de implementatie. Elke fase wordt afgerond met een positief resultaat/mijlpaal/ besluit.

De stuurgroep heeft periodiek de toezichthouder DNB, sociale partners en de fondsorganen over het proces geïnformeerd.

Raad van Toezicht

Het intern toezicht wordt uitgeoefend door de Raad van Toezicht. Dit intern toezichtorgaan heeft als taak toezicht te houden op het beleid van het bestuur en op de algemene gang van zaken in het pensioenfonds. Het orgaan onderhoudt een actieve dialoog

met het bestuur. Het is belast met het toezien op een adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur. De Raad van Toezicht legt verantwoording af over de uitvoering van de taken aan het verantwoordingsorgaan. Het interne toezicht betreft in zijn toezicht de naleving door het fonds van normen in de Code Pensioenfondsen. De Raad van Toezicht doet in hoofdstuk D verslag van zijn bevindingen in dit jaarverslag. Aan het eind van het verslagjaar was de samenstelling van de Raad van Toezicht als volgt:

Leden	Datum in functie	Benoemd tot	Geboortejaar
De heer J.W.G. van Oostveen (voorzitter)	1 juli 2014	1 juli 2018	1961
Mevrouw H.W.L.A. de Lange	1 juli 2014	1 juli 2021	1969
De heer R.C. Labadie	1 juli 2104	1 juli 2020	1952

Het Verantwoordingsorgaan

Het bestuur legt verantwoording af aan het Verantwoordingsorgaan over het beleid en de wijze waarop het is uitgevoerd. Daarnaast heeft het Verantwoordingsorgaan de bevoegdheid om een oordeel te geven over het handelen van het bestuur, over het door het bestuur uitgevoerde beleid en over beleidskeuzes voor de toekomst. Het Verantwoordingsorgaan baseert zijn oordeel op het jaarverslag van het fonds, de jaarrekening, de bevindingen van de Raad van Toezicht en overige informatie.

Adviesrecht

Het bestuur stelt het Verantwoordingsorgaan in de gelegenheid advies uit te brengen over elk voorgenomen besluit dat betrekking heeft op:

- het beleid inzake beloningen;
- de vorm en inrichting van het intern toezicht;
- de profielschets voor leden van de Raad van Toezicht;
- het vaststellen en wijzigen van een interne klachten- en geschillenprocedure;
- het vaststellen en wijzigen van het communicatie- en voorlichtingsbeleid;
- het wijzigen van het reglement van het verantwoordingsorgaan;
- het vaststellen en wijzigen van het toeslagbeleid, dan wel het verlenen van toeslagen;
- vermindering van de verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten;
- gehele of gedeeltelijke overdracht van de verplichtingen van het fonds of de overname van verplichtingen door het fonds;
- liquidatie, fusie of splitsing van het fonds;
- het sluiten, wijzigen of beëindigen van een uitvoeringsovereenkomst; en
- de samenstelling van de feitelijke premie en de hoogte van de premiecomponenten.

Het Verantwoordingsorgaan heeft in 2017 vier keer vergaderd, waarvan twee keer met de voorzitters van het bestuur en de Raad van Toezicht.

Samenstelling

Het verantwoordingsorgaan bestaat uit 8 leden: 3 leden namens werknemers, 2 leden namens pensioengerechtigden en 3 leden namens werkgevers. Aan het eind van het verslagjaar was de samenstelling van het verantwoordingsorgaan als volgt:

Leden werkgevers	Datum in functie	Benoemd tot	Geboortejaar	Voorgedragen door
De heer A.G.H. Leenders	1 juli 2014	1 juli 2018	1963	2
De heer A. Pastor	1 juli 2014	1 juli 2018	1963	5
De heer R.A.M. van Hoesel (voorzitter)	1 juli 2014	1 juli 2018	1954	1

Leden werknemers	Datum in functie	Benoemd tot	Geboortejaar	Voorgedragen door
De heer G. den Hartog	1 juli 2014	1 juli 2018	1962	3

De heer S. van Dijk	1 juli 2014	1 juli 2018	1961	3
De heer A. Kruithof	1 juli 2014	1 juli 2018	1959	3

Leden pensioengerechtigden	Datum in functie	Benoemd tot	Geboortejaar	Voorgedragen door
De heer J. Neessen	1 juli 2014	1 juli 2018	1942	
De heer T. Grovenstein	1 juli 2014	1 juli 2018	1943	

Het oordeel van het VO wordt, samen met de reactie van het bestuur daarop, in het jaarverslag opgenomen. Voor het verslag van het verantwoordingsorgaan verwijzen wij u naar paragraaf D van dit jaarverslag.

Externe deskundigen

Naast deze interne organen kent het fonds ook externe deskundigen.

- De certificerend actuaire rapporteert jaarlijks over de financiële positie van het fonds en geeft een actuariële verklaring af.
- De adviserend actuaire adviseert het bestuur gevraagd en ongevraagd over relevante onderwerpen zoals de in de reglementen gebruikte berekenings- en omrekeningsfactoren en voert ook alle actuariële berekeningen uit.
- De externe onafhankelijke accountant controleert de jaarrekening en de verslagstaten ten behoeve van de toezichhouder. Hij rapporteert aan het bestuur in de vorm van een controleverklaring bij de jaarrekening en een accountantsverslag. Hierin wordt melding gemaakt van zijn eventuele opmerkingen en aanbevelingen omtrent de administratieve organisatie en interne controle van het fonds.

Externe partijen

Het pensioenfonds werkt samen met de volgende externe partijen.

Pensioenbeheer

Syntrus Achmea Pensioenbeheer N.V. te De Meern

Fiduciair vermogensbeheer

Achmea Investment Management B.V. te Zeist

Adviserend actuaire

De heer drs. S. Keijmel AAG, Mercer (Nederland) B.V. te Rotterdam

Certificerend actuaire

De heer R.T. Schilder Willis Towers Watson te Amstelveen

Accountant

De heer drs. F.M. van den Wildenberg RA, KPMG Accountants N.V. te Amstelveen

Compliance officer

De heer A. R. Stappers, Nederlands Compliance Instituut B.V. te Capelle aan den IJssel

Adviseur beleggingsadviescommissie

De heer A.M. van Nunen, directeur/eigenaar Van Nunen & Partners B.V. te Alphen

D VERSLAG VAN INTERN TOEZICHT EN HET VERANTWOORDINGSORGAAN

VERSLAG VAN DE RAAD VAN TOEZICHT

Inleiding

De taken van de raad van toezicht zijn vooral gericht op:

- Het toezicht op het beleid van het bestuur en de algemene gang van zaken bij het pensioenfonds.
- Toezicht op adequate risicobeheersing en evenwichtige belangenafweging door het bestuur.
- Het met raad terzijde staan van het bestuur.
- Het verlenen van goedkeuring aan onder andere het bestuursverslag en de jaarrekening, het beloningsbeleid, de profielschets voor bestuurders en de toetsing van benoemingen van bestuursleden.

De raad van toezicht is bevoegd leden van het bestuur te schorsen of te ontslaan en legt doormiddel van een verslag verantwoording af aan het verantwoordingsorgaan.

Daarnaast richt de raad van toezicht zich op het beoordelen van beleidsprocedures en -processen en de “checks en balances” binnen het fonds, het beoordelen van de wijze waarop het fonds wordt aangestuurd en het beoordelen van de wijze waarop door het bestuur wordt omgegaan met de risico's op de korte en langere termijn. Ook staat de raad van toezicht het bestuur met raad terzijde.

Oordeel

De raad van toezicht constateert dat in 2017 de bestuurlijke besluitvormingsprocessen naar behoren zijn verlopen. De aanbevelingen uit het rapport van 2016 zijn door het bestuur grotendeels opgevolgd.

Wijze van rapporteren

De Pensioenwet en de Code Pensioenfondsen vragen dat de raad van toezicht verantwoording aflegt aan verantwoordingsorgaan en werkgever(s) over uitvoering van taken en uitoefening van bevoegdheden alsmede een rapport van bevindingen opstelt bestemd voor bestuur en verantwoordingsorgaan. De verantwoording aan de werkgevers verloopt via de vertegenwoordiging van de werkgevers in het verantwoordingsorgaan.

Na overleg met het verantwoordingsorgaan en het bestuur, heeft de raad van toezicht over 2017 één rapport opgesteld waarin zowel bevindingen worden gerapporteerd als verantwoording wordt afgelegd. De raad van toezicht heeft bij haar werkzaamheden de VITP-Toezichtcode toegepast.

De raad van toezicht vergaderde in 2017 vijfmaal in combinatie met voorzittersoverleg en éénmaal met het gezamenlijke bestuur. Daarnaast vergaderde de raad van toezicht ook nog driemaal in eigen kring. Verder was de raad van toezicht als toehoorder aanwezig bij een of meerdere vergaderingen van het bestuur, de risicocommissie, de pensioencommissie en de beleggingsadviescommissie. De raad van toezicht heeft in 2017 tweemaal met het verantwoordingsorgaan gesproken. Ook bij de werkgroep transitie was de raad van toezicht in verschillende samenstelling een aantal malen aanwezig.

Verslag raad van toezicht 2017

In een bijzonder lastig jaar zijn alle processen doorlopen en zijn de noodzakelijke besluiten genomen. De raad van toezicht heeft waardering voor de inspanningen van het bestuur. De gevraagde inzet van een aantal bestuurders was in 2017 bijzonder groot. De aandacht van het bestuur voor de reguliere processen in 2017 was toereikend. Wel heeft de raad van toezicht geconstateerd dat sommige besluitvormingsprocessen mede door bestuurswisselingen en de werkzaamheden voor de transitie minder soepel zijn verlopen.

Uitoefening van de bevoegdheden en goedkeuringsrechten

Aan de goedkeuring van de raad van toezicht zijn onder andere onderworpen de besluiten van het bestuur tot vaststelling van het jaarverslag en de jaarrekening, de profielschets bestuurders en het beloningsbeleid. De raad van toezicht heeft ook wettelijke bevoegdheden waaronder die bij een procedure tot benoeming van een nieuw bestuurslid. De raad van toezicht heeft aan de

hand van door het bestuur voorgelegde verzoeken het volgende goedgekeurd of getoetst en het bestuur van de goedkeuring of uitvoering van de toetsing in kennis gesteld.

- Goedkeuring van de jaarrekening 2017. De goedkeuring is het sluitstuk van een toezichtperiode. Deze goedkeuring is te bezien vanuit de taak en rol van toezicht op processen en transparantie in de verslaggeving. Daarnaast heeft de raad op een aantal specifieke toezichtcriteria getoetst.
- Goedkeuring profielen voor de invulling van vacante bestuurdersposities en de toetsing aan het profiel van nieuwe bestuurders.

Bevindingen en aanbevelingen uit het rapport van de raad van toezicht

De raad van toezicht beveelt aan om met de volle inzet van het bestuur aandacht te schenken aan strategische vraagstukken waaronder de bestuurlijke continuïteit en toekomststrategie van het fonds.

Pensioenbestuur

De raad van toezicht is van mening dat de bestuurswisselingen en de transitie naar een nieuwe uitvoeringsorganisatie een zware belasting zijn geweest voor het bestuur en voor de dagelijkse gang van zaken. De raad van toezicht is van mening dat de strategische uitwerking van de toekomst hierdoor in 2017 te weinig aandacht heeft gekregen.

Beleidsprocedures en kwaliteit besluitvorming

De raad van toezicht constateert dat de zorg om de continuïteit van de uitvoering en het vertrek van bestuurders waaronder ook het voortijdig vertrek van de voorzitter van invloed zijn geweest op de dynamiek binnen het bestuur.

Organisatie en uitbesteding

Het bestuur heeft in een vroegtijdig stadium aandacht gehad voor continuïteit en kwaliteit van uitbesteding. Hoewel er indicaties waren over een mogelijke beëindiging van de dienstverlening kon het bestuur hierop niet vroegtijdig anticiperen en werd het begin 2017 verrast door de éézijdige opzegging van de pensioenadministratie dienstverlening. Het bestuur heeft met veel inzet de transitie naar een nieuw dienstverlener mogelijk gemaakt.

Risicomanagement

De raad van toezicht constateert met tevredenheid dat het bestuur en de risicocommissie veel aandacht hebben besteed aan de kwaliteit van de basisgegevens en de transitie naar een nieuw uitvoerder. De raad van toezicht heeft kennisgenomen van de onderzoeken naar de datakwaliteit werknemers en werkgevers en de daaruit komende bevindingen ten aanzien van de aansluitingen van de DGA's.

Verantwoording en toezicht

Het bestuur is voornemens de discussie over de toekomststrategie van het fonds de volle aandacht te geven. Het is daarbij van groot belang dat alle partijen vroegtijdig worden meegenomen in de discussie.

Evenwichtige belangenafweging

In gesprekken met het bestuur neemt de raad van toezicht waar dat er aandacht is voor evenwichtige belangenafweging. Het bestuur probeert in het besluitvormingsproces de stappen van beeldvorming, oordeelsvorming en besluitvorming te doorlopen.

Conclusie

De raad van toezicht is van oordeel dat de beleidsafwegingen, de bestuurlijke procedures en de "checks en balances" voldoende zijn ontwikkeld en dat het fonds passend wordt bestuurd.

Daarnaast is de raad van oordeel dat het bestuur aandacht heeft gehad voor het zekerstellen van de continuïteit van de uitvoering en de transitie risico's die gepaard gaan met een transitie naar een andere uitvoerder.

De raad ervaart de continuïteit door zowel de omvang van het fonds als ook de beschikbare dienstverlening van pensioenadministratie niet als vanzelfsprekend. Aandacht voor de continuïteit op zowel korte als lange termijn is gewenst en de raad vraagt het bestuur een strategische discussie hierover te voeren.

Raad van toezicht

Jan Willem van Oostveen (voorzitter)

Henriëtte de Lange

Rob Labadie

Reactie bestuur

Het bestuur heeft kennis genomen van de conclusies en aanbevelingen die de raad van toezicht in haar verslag heeft opgenomen. Het bestuur is verheugd te vernemen dat naar oordeel van de raad van toezicht het fonds passend wordt aangestuurd en er verbeterlagen zijn gemaakt. Het bestuur herkent en onderschrijft de aanbevelingen uit het verslag over 2017 en tekent daarbij aan dat deze aanbevelingen in de tweede helft van 2018 voortvarend zullen worden opgepakt. Het bestuur bedankt de raad voor haar betrokken inzet bij het fonds.

VERSLAG VAN HET VERANTWOORDINGSORGAAN

Inleiding

Het verantwoordingsorgaan bestaat uit acht leden: drie leden namens deelnemers, twee leden namens pensioengerechtigden en drie leden namens werkgevers. De taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden van het verantwoordingsorgaan zijn vastgelegd in een afzonderlijk reglement.

Het bestuur legt verantwoording af aan het verantwoordingsorgaan over het beleid en de wijze waarop het beleid is uitgevoerd. Het verantwoordingsorgaan heeft de bevoegdheid een oordeel te geven over het handelen van het bestuur, over het door het bestuur uitgevoerde beleid, alsmede over beleidskeuzes voor de toekomst. Het verantwoordingsorgaan baseert het oordeel op:

- het jaarverslag;
- de jaarrekening;
- het rapport van de raad van toezicht; en
- de overige (verstrekte) informatie, zoals besproken in de vergaderingen van het verantwoordingsorgaan gedurende 2017.

Voor het invullen van haar taak heeft het verantwoordingsorgaan in 2017 vier keer vergaderd, waarvan twee keer met de voorzitters van het bestuur en twee keer overleg gevoerd met de raad van toezicht (RvT). Tevens is de RvT geraadpleegd over dienst bevindingen.

Oordeel 2017

Taakuitoefening

Het verantwoordingsorgaan heeft de taak om advies uit te brengen over:

- het beleid inzake beloningen;
- de vorm en inrichting van het intern toezicht;
- de profielschets voor leden van de raad van toezicht;
- het vaststellen en wijzigen van een interne klachten- en geschillenprocedure;
- het vaststellen en wijzigen van het communicatie- en voorlichtingsbeleid;
- het wijzigen van het reglement van het verantwoordingsorgaan;
- het vaststellen en wijzigen van het toeslagbeleid, dan wel het verlenen van toeslagen;
- vermindering van de verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten;
- gehele of gedeeltelijke overdracht van de verplichtingen van het fonds of de overname van verplichtingen door het fonds;
- liquidatie, fusie of splitsing van het fonds;
- het sluiten, wijzigen of beëindigen van een uitvoeringsovereenkomst; en
- de samenstelling van de feitelijke premie en de hoogte van de premiecomponenten.

Vergaderingen in 2017

In 2017 is het verantwoordingsorgaan in totaal vier maal bij elkaar gekomen, waarvan twee maal met de voorzitters van het bestuur en de RvT.

In deze vergaderingen werd gesproken over het jaarverslag 2016 en onderwerpen die op de bestuursagenda stonden, waaronder de Verhoging pensioenrichtleeftijd naar 68 jaar en het actualiseren van de overlevingsgrondslagen en correctiefactoren, de afstemming van de resultaten uit de aanvangshaalbaarheidstoets en de toekomstvisie van het fonds. Andere onderwerpen waren:

- De communicatiebeleidsplan 2018-2020 en het communicatiejaarplan 2017/2018;
- De transitie van het pensioenbeheer van SAPB naar AZL;
- Het uitvoeren van de aanvangshaalbaarheidstoets;
- Het opstellen en indienen van het herstelplan;
- De aanpassing van pensioenregeling 2018 en andere fondsdocumenten;
- De toekomstverkenning van het pensioenfonds;
- De voordracht van het VO voor een RVT- lid voor herbenoeming. Deze voordracht van het VO is door het bestuur overgenomen en het betreffende RvT-lid is per 1 juli 2017 herbenoemd.

Bevindingen

Het VO heeft op grond van de gesprekken met het bestuur en de beoordeelde documentatie de volgende bevindingen over het verslagjaar 2017:

Communicatie

Het bestuur houdt de pensioengerechtigden, deelnemers en werkgevers via de nieuwsbrieven en nieuwsberichten op de website regelmatig op de hoogte over de ontwikkeling van de dekkingsgraad. Het communicatiebeleidsplan voor het jaar 2017 is door het bestuur ter advies voorgelegd aan het VO. Het VO heeft het bestuur positief geadviseerd.

Wetgeving en reglementen

In het verslagjaar zijn de reglementen en de ABTN als gevolg van de wettelijke ontwikkelingen aangepast. Het VO stelt vast dat deze aanpassingen juist zijn voorbereid en uitgevoerd.

Toeslagbeleid

De beleidsdekkingsgraad was eind oktober 2017 100,8%. Daarmee was de beleidsdekkingsgraad lager dan 110%. Het bestuur heeft moeten besluiten, conform het beleid van het fonds, geen toeslagen te verlenen op de pensioenrechten en -aanspraken van actieven en inactieven. Het VO heeft daar positief over geadviseerd.

Beleggingsbeleid

Het VO heeft het beleggingsbeleid bekeken en beoordeeld. Het VO staat achter de keuzes van het bestuur.

Risicobeleid

Het pensioenfonds beschikt over een beleid Integraal RisicoManagement, waarin het risicomanagementbeleid is vastgelegd. Om nadere invulling te geven aan het beleid wordt jaarlijks een Jaarplan Integraal RisicoManagement opgesteld. Het VO is positief gestemd door het feit dat het bestuur actief op zoek is gegaan naar een beter integraal risicomanagement systeem om daarmee de interne risicobeheersing op een hoger plan te brengen.

Financiële positie van het pensioenfonds

Het VO is van mening dat de financiële positie van het pensioenfonds aan de hand van de geleverde documenten nauwlettend moet worden gemonitord.

Beloningsbeleid

Het bestuur heeft het VO in 2017 meegenomen bij de vaststelling van het beloningsbeleid voor 2018. Het VO heeft daar positief over geadviseerd.

Oordeel

Op grond van het voorgaande is het VO van oordeel dat:

- het bestuur voldoende informatie aan het VO heeft verstrekt om zich een oordeel te vormen;
- het handelen van het bestuur in 2017 in overeenstemming is geweest met de statuten en reglementen;
- het bestuur in 2017 een consistent beleid heeft gevoerd, waarbij de belangen van alle betrokkenen afgewogen en geborgd zijn.

Aanbevelingen

Op grond van de bevindingen en het oordeel heeft het VO de volgende aanbevelingen aan het bestuur:

Het VO heeft geconstateerd dat het VO in het boekjaar niet altijd tijdig is meegenomen in de belangrijke gebeurtenissen die binnen het fonds hebben gespeeld. Het VO ziet graag dat het bestuur in de toekomst het VO eerder zal betrekken bij haar informatievoorziening in de belangrijke beleidsbeslissingen danwel gebeurtenissen.

Het VO beveelt nadrukkelijk aan om in 2018 met een opvolgingsplan voor het bestuur voor langere termijn te komen.

Om de toekomstige continuïteit en de uitvoeringskosten beheersbaar te houden, wijzen wij ook op de noodzaak voor de consolidatie. Om dit proces te vergemakkelijken adviseert het VO ook een onderzoek te doen naar de mogelijkheden voor een onafhankelijk voorzitterschap.

Het VO is positief over de wijze van samenwerking met het bestuur en de RvT en de openheid waarmee de diverse zaken zijn besproken. Zij bedankt alle betrokkenen voor de prettige samenwerking in 2017.

Amsterdam, 14 juni 2018

Namens het VO van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Houtverwerkende Industrie en Jachtbouw

R. van Hoesel

Voorzitter

Reactie bestuur

Het bestuur spreekt allereerst zijn dank uit aan het VO voor de bevindingen, het oordeel en de aanbevelingen. Het bestuur ervaarde in 2017 een constructieve samenwerking met het VO. Het bestuur kan zich vinden in de in het verslag van het VO genoemde punten en neemt de aanbevelingen van het VO ter harte.

E BESTUURSVERSLAG

GOVERNANCE

Bestuur

Bestuursvergaderingen

Het bestuur heeft in het verslagjaar 2017 veertienmaal vergaderd. Belangrijke onderwerpen waren:

- Het afsluiten van een nieuw contract met de vermogensbeheerder Achmea IM;
- Herijking Missie, Visie en Strategie van het fonds;
- De toekomst van het pensioenfonds;
- De financiële ontwikkelingen en de financiële positie van het fonds;
- Aanpassingen en vaststelling pensioenreglement 2017;
- Het vaststellen van nieuwe overlevingsgrondslagen en correctiefactoren;
- Aanpassing beleggingsplan en -richtlijnen;
- Evaluatie Investment Beliefs;
- Herijking ESG beleid;
- De uitvoering/monitoring van het risicomanagement;
- Het uitvoeren van de aanvangshaalbaarheidstoets;
- Het opstellen en indienen van het herstelplan;
- De uitvoering van de zelfevaluatie;
- Het vaststellen van een communicatiejaarplan 2017;
- De aanpassing van overige fondsdocumenten;
- Beëindiging dienstverlening/werkzaamheden SAPB;
- Transitie naar nieuwe pensioenuitvoeringsorganisatie in 2018;
- Overgang naar een nieuwe Fiduciair Vermogensbeheerder;
- Besprekingen Incident.

Geschiktheid bestuurders

Het bestuur hecht er groot belang aan dat het pensioenfonds op deskundige wijze wordt bestuurd. Ook geeft het bestuur zich rekenschap van de eisen die de Pensioenwet, de Wet versterking bestuur pensioenfondsen en de Beleidsregel geschiktheid 2012 stellen aan de geschiktheid van de bestuurders. Het bestuur van het pensioenfonds heeft een geschiktheidsplan waarin de kaders van het toetsen en bevorderen van de collectieve- en individuele geschiktheid van de bestuursleden zijn geschetst. Bij elke mutatie in het bestuur gaat het bestuur na of geschiktheid nog voldoende aanwezig is.

De leden van het bestuur volgen bijeenkomsten, seminars en opleidingen om het gewenste deskundigheidsniveau te behouden. Zo zijn in het verslagjaar diverse bijeenkomsten van DNB, AIM en de Pensioenfederatie bezocht.

Integere bedrijfsvoering

Artikel 143 van de Pensioenwet legt vast dat er een integere bedrijfsvoering moet zijn. De wijze waarop het bestuur een integere bedrijfsvoering realiseert is vastgelegd in de Actuariële en Bedrijfstechnische Nota van het fonds.

Incident

In het kader van de overgang van SAPB naar de nieuwe pensioenuitvoeringsorganisatie AZL heeft het bestuur een werkgeversonderzoek laten doen met het doel om met een correct bestand te beginnen bij de nieuwe uitvoerder. Naar aanleiding van de uitkomsten van het werkgeversonderzoek is in het boekjaar een onderzoek uitgevoerd door de compliance officer. Aan de hand van de uitkomsten van dit onderzoek zijn door het bestuur in het boekjaar 2017 passende maatregelen genomen. Dit heeft geen materiele effect gehad op de financiële positie van het fonds.

Naleving wet- en regelgeving

Overeenkomstig artikel 96 van de Pensioenwet wordt vermeld dat:

- het pensioenfonds in het boekjaar 2017 geen dwangsommen en boetes zijn opgelegd;
- het pensioenfonds in het boekjaar 2017 geen aanwijzing als bedoeld in artikel 171 van de Pensioenwet is gegeven;

- in het boekjaar 2017 geen bewindvoerder als bedoeld in artikel 173 van de Pensioenwet is aangesteld.
- Sinds 2016 geldt er een wettelijke meldplicht van een datalek in de zin van de Wet bescherming persoonsgegevens (Wbp). Deze wet regelt de zorgvuldige omgang met persoonsgegevens. De Autoriteit Persoonsgegevens (AP) ziet toe op de 'meldplicht datalekken'. De nieuwe meldplicht houdt in dat er direct een melding gedaan moet worden bij de AP zodra er sprake is van een (ernstig) datalek. Ons fonds had in 2017 één keer te maken met datalekken welke gemeld zijn bij de AP. Het ging om een onjuiste adressering door SAPB bij het verzenden van jaaropgaven van een aantal deelnemers. Het bestuur heeft de Autoriteit Persoonsgegevens op de hoogte gebracht van deze melding.

Verder zijn bij het bestuur geen overtredingen van wet- en regelgeving bekend.

Zelfevaluatie

Ieder bestuur van een pensioenfonds is verplicht tot een periodieke zelfevaluatie. Doel van de zelfevaluatie is de kwaliteit van het bestuur in stand te houden en waar mogelijk te verbeteren. Het bestuur heeft besloten dat de zelfevaluatie eenmaal per jaar plaatsvindt waarvan eens per twee jaar onder begeleiding van een externe. De zelfevaluatie vond in twee sessies (december 2017 en januari 2018) onder begeleiding van Mens & Kennis plaats.

Van de uitgevoerde zelfevaluatie is een verslag gemaakt waarin de uitkomsten en aandachtspunten zijn benoemd. In loop van 2018 zal het bestuur nog een keer onder leiding van Mens en Kennis de uitkomsten en aandachtspunten bespreken om vast te stellen of vooruitgang is geboekt.

Gedragscode

Het fonds heeft een gedragscode. Doel van deze gedragscode is het stellen van regels en richtlijnen teneinde belangenconflicten tussen het pensioenfonds en betrokkenen in privé te voorkomen. Daarnaast regelt de gedragscode hoe moet worden omgegaan met vertrouwelijke informatie van het pensioenfonds. De gedragscode bevordert de transparantie en zorgt ervoor dat alle betrokkenen, ook voor hun eigen bescherming, duidelijk weten wat wel en niet geoorloofd is. Elke betrokkene verklaart jaarlijks schriftelijk de gedragscode te zullen naleven.

Incidenten- en klokkenluidersregeling

Het bestuur vindt het belangrijk dat degenen die financieel afhankelijk zijn van het fonds, zonder gevaar voor hun positie kunnen rapporteren over onregelmatigheden binnen het pensioenfonds. Dit kan gaan om onregelmatigheden van algemene, operationele en financiële aard. Het bestuur heeft hiervoor een incidenten- en klokkenluidersregeling opgesteld. Bij de incidenten- en klokkenluidersregeling gaat het om het melden van een incident of een vermoeden van incident bij de onafhankelijke vertrouwenspersoon en onregelmatigheden van algemene, operationele en financiële aard.

Compliance over 2017

PHJ heeft Het Nederlands Compliance Instituut (NCI) aangewezen als externe compliance officer. Vanuit die functie is het NCI verantwoordelijk voor de uitoefening van het toezicht op compliance en integriteit inclusief de naleving van de Gedragscode.

NCI heeft het toezicht op 16 april 2018 afgerond over de periode 1 januari tot en met 31 december 2017. Het compliance rapport met de bevindingen over 2017 is behandeld in de risicocommissie/het bestuur.

UITBESTEDING

Het bestuur heeft op grond van zijn verantwoordelijkheid voor het beheer van het fonds en voor de noodzakelijke risicobeheersing en professionalisering gekozen voor uitbesteding van alle werkzaamheden betreffende pensioen- en vermogensbeheer aan externe partijen. Het bestuur heeft een uitbestedingsbeleid vastgesteld en dit opgenomen in de ABTN.

Administrateur

Het fonds heeft de administratie uitbesteed aan Syntrus Achmea Pensioenbeheer N.V. (SAPB). In de DVO-rapportage wordt per kwartaal inzicht gegeven in de dienstverlening van SAPB, zodat het fonds in staat is inhoudelijk en gestructureerd te sturen.

De administrateur is verantwoordelijk jegens het bestuur voor:

- De implementatie van het beleid en de bewaking van de uitvoering;
- De kwartaalrapportages aan DNB volgens de daarvoor geldende regels;
- Het schriftelijk of mondeling onverwijld rapporteren van relevante bijzonderheden;
- De uitkeringenadministratie;
- De verzekerdenadministratie;
- De bestuursondersteuning;
- De beleggingsadministratie;
- De financiële administratie.

SAPB is voor de uitvoering van de werkzaamheden van het pensioenfonds in het bezit van een ISAE 3402 type II rapportage. In deze rapportage wordt geconcludeerd dat de beschreven bedrijfsprocessen bestaan en functioneerden gedurende de verslagperiode.

Het bestuur heeft kennis genomen van deze rapportage waarin ook mogelijke verbeterpunten zijn opgenomen.

In november 2016 heeft SAPB ons meegedeeld dat ze de dienstverlening aan de verplichtgestelde BPF-en willen stoppen en deze per 1 januari 2019 willen afronden. In het bijzonder betekent dit voor het pensioenfonds dat SAPB per 1 januari 2018 haar dienstverlening aan ons fonds wil beëindigen. Daarop heeft het bestuur na een gedegen onderzoek de uitvoering van haar pensioenadministratie per 1 januari 2018 overgedragen aan AZL te Amsterdam. In 2017 is in verband met de transitie intensief contact geweest tussen SAPB en AZL. Inmiddels is de pensioenbeheerovereenkomst met AZL en de beëindigingsovereenkomst met SAPB gesloten. De finale kwijting aan SAPB wordt pas 1 juli 2019 afgegeven.

Actuaris en accountant

De certificerend actuaire en de accountant zijn op de hoogte gehouden van de ontwikkelingen binnen het fonds. Waar nodig zijn de standpunten van de actuaire en de accountant meegewogen in de besluitvorming van het bestuur. De adviserend actuaire is in alle bestuursvergaderingen aanwezig geweest waarin zijn adviezen werden besproken. Het ging daarbij ondermeer over het vaststellen van de premies, de flexfactoren en de haalbaarheidstoets.

Vermogensbeheer

Het vermogensbeheer is uitbesteed aan Achmea Investment Management B.V. Het pensioenfonds en Achmea IM B.V. hebben hun afspraken over uitbesteding vastgelegd in een overeenkomst van vermogensbeheer. Alle overeenkomsten bieden de mogelijkheid om de bestaande dienstverlening tussentijds aan te passen of nieuwe diensten toe te voegen. Het bestuur heeft onder meer de volgende taken uitbesteed aan Achmea Investment Management:

- het beheren van het vermogen volgens de door het bestuur gegeven aanwijzingen. Deze aanwijzingen worden jaarlijks vastgelegd in de beleggingsnota en bijbehorende beleggingsrichtlijnen. Elk kwartaal wordt een overzicht van de stand van de beleggingen verstrekt;
- het verzorgen van financieel pensioenmanagement;
- het voorstellen van een strategisch beleid;
- het aangaan van overeenkomsten;
- meten van performance;
- rapporteren en financieel afhandelen.

Het bestuur heeft in Q1 2017 besloten om de uitvoering van de pensioenadministratie per 1 januari 2018 onder te brengen bij Delta Lloyd. Na de overname van Delta Lloyd door Nationale Nederlanden (NN) is de uitvoering tegen de zelfde condities overgenomen door AZL. Het fonds heeft ook in Q1 2017 een intentieverklaring getekend om het vermogensbeheer onder te brengen bij Delta Lloyd Assetmanagement. Delta Lloyd Assetmanagement is juridisch overgegaan naar NNIP. De vermogensbeheer overeenkomst met NNIP zal naar verwachting in 2018 zijn invulling krijgen.

KERNTHEMA'S

Dit hoofdstuk geeft een overzicht van de belangrijkste ontwikkelingen waarmee het pensioenfonds te maken heeft gekregen in 2017. Als gevolg van deze ontwikkelingen zijn door het bestuur besluiten genomen en keuzes gemaakt. In dit hoofdstuk wordt hieraan aandacht besteed.

Pensioenfondsden moeten hun beleidsbeslissingen baseren op de beleidsdekkingsgraad. Deze beleidsdekkingsgraad is bepalend voor:

- het moment dat het pensioenfonds in een tekortsituatie komt, dan wel uit een tekortsituatie komt;
- de evaluatie van het herstelplan;
- het doorvoeren van eventuele kortingen;
- het toeslagbeleid.

Financiële positie per einde 2017

Het fonds had op 31 december 2017 een beleidsdekkingsgraad van 101,6%. De minimale vereiste dekkingsgraad bedroeg 104,4% en de vereiste dekkingsgraad bedroeg 114,9%. Dit betekent dat er sprake is van een dekkingstekort alsmede een reservetekort.

Nieuw herstelplan

In geval van een tekort ten opzichte van het Vereist Eigen Vermogen (VEV) moeten pensioenfondsden jaarlijks door middel van een nieuw herstelplan aantonen dat het mogelijk is in een periode van maximaal tien jaar te herstellen tot een beleidsdekkingsgraad gelijk aan het vereist vermogen van het fonds. Omdat het fonds eind 2016 een reservetekort had, heeft het fonds in 2017 een nieuw herstelplan opgesteld en dit op 30 maart 2017 bij DNB ingediend en per brief van 19 mei 2017 heeft DNB laten weten in te stemmen met het herstelplan. Uit het herstelplan blijkt dat het herstel van het fonds ruim binnen de wettelijk gestelde termijn van tien jaar kan worden gerealiseerd. In het herstelplan zijn geen aanvullende maatregelen opgenomen.

Haalbaarheids-/ aanvangshaalbaarheidstoets

Met een haalbaarheidstoets kijkt het fonds of de afgesproken ambities worden gerealiseerd en ook of het premiebeleid voldoende realistisch en haalbaar is. Daarnaast wordt gekeken naar de herstelcapaciteit van een fonds. Bij grote veranderingen zoals de invoering van het nieuwe FTK, een nieuwe pensioenregeling of een andere significante wijziging moet het pensioenfonds een "aanvangshaalbaarheidstoets" uitvoeren. Vervolgens doet het fonds ieder jaar de "jaarlijkse haalbaarheidstoets" en rapporteert die uiterlijk 30 juni van het lopende boekjaar aan DNB.

De haalbaarheidstoets kijkt naar het pensioenresultaat. Het pensioenresultaat geeft aan in welke mate de pensioentoezegging kan worden verleend, rekening houdend met volledige prijsinflatie. Deze haalbaarheidstoets wordt uitgevoerd als monitor van gestelde normen en beoordeelt het fonds of het verwacht pensioenresultaat en het pensioenresultaat in het slechtweerscenario in lijn zijn met de door het pensioenfonds zelf gekozen ondergrenzen. Deze zelf gekozen ondergrenzen moeten passen binnen de risicohouding van het fonds.

In 2017 is de nieuwe aanvangshaalbaarheidstoets uitgevoerd waarbij de jaarlijkse haalbaarheidstoets, gebaseerd op de situatie eind 2016, met de DNB-scenariosets als uitgangspunt is genomen. De nieuwe aanvangshaalbaarheidstoets met de gewijzigde ondergrenzen is eind juni 2017 ingediend bij DNB. De uitgangspunten zijn gelijk gebleven aan die van 2015 met uitzondering van het gewijzigde premiebeleid. De risicohouding bleef eveneens gelijk.

Geen kortingsmaatregelen in 2018

Indien de financiële situatie zich ontwikkelt volgens de verwachtingen uit het ingediende herstelplan, dan hoeven er de komende jaren geen drastische maatregelen te worden genomen, zoals het toepassen van kortingen. De kans op korten blijft echter altijd aanwezig. Dit is sterk afhankelijk van de economische ontwikkelingen.

De financiële positie van het fonds is verbeterd. De beleidsdekkingsgraad (BDG) is gestegen van 94,6% eind 2016 naar 101,6% eind 2017. Deze stijging is echter nog niet toereikend. Indien de BDG uiterlijk 2020 uitblijft tot boven het minimaal vereist eigen vermogen (MVEV) van 104,4%, dan is het korten van pensioenen onvermijdelijk om de BDG tot het MVEV van 104,4% te krijgen.

Toeslagverlening per 1 januari 2018

De pensioenen kunnen alleen worden verhoogd met een toeslag, als de financiële situatie van het pensioenfonds goed genoeg is. De beleidsdekkingsgraad moet dan hoger zijn dan 110%.

Omdat ons pensioenfonds volgens de wetgeving pas (gedeeltelijk) toeslag mag verlenen vanaf een BDG van 110%, kunnen de opgebouwde pensioenaanspraken en de al ingegane pensioenuitkeringen zowel in 2018 en de eerste jaren daarna zo goed als zeker niet of nauwelijks worden verhoogd.

Communicatie financiële situatie

Het bestuur houdt de pensioengerechtigden, deelnemers en werkgevers via de nieuwsbrieven en nieuwsberichten op de website regelmatig op de hoogte over de ontwikkeling van de dekkingsgraad. De door het pensioenfonds uitgebrachte nieuwsbrieven staan tevens op de website van het pensioenfonds.

Beëindiging dienstverlening SAPB

De onderhandeling met SAPB met betrekking tot de exit-overeenkomst/beëindiging van de dienstverlening is in de tweede helft van 2017 afgerond. De finale kwijting wordt pas 1 juli 2019 afgegeven.

Transitie naar nieuwe pensioenuitvoeringsorganisatie 2018

Het bestuur heeft begin april 2017 een intentieverklaring getekend met Delta Lloyd om het pensioenbeheer onder te brengen bij Delta Lloyd (nu: AZL) en het vermogensbeheer onder te brengen bij Delta Lloyd Assetmanagement (nu: NNIP).

Om tot een overeenkomst over de uitvoering van de pensioenadministratie te komen heeft het bestuur in Q2 2017 verschillende gesprekken gevoerd met Delta Lloyd. Begin juli 2017 is een door de partijen getekende pensioenbeheerovereenkomst tot stand gekomen. Het bestuur is vanaf mei 2017 d.m.v. een project organisatie gestart met het implementatie- en transitieproces van de pensioenadministratie van SAPB naar AZL. De transitie van de pensioenadministratie naar AZL is inmiddels per 1 januari 2018 op een gedegen wijze gerealiseerd.

De handhaving/aansluiting van werkgevers vanaf 1 januari 2018 ligt bij AZL waarvan ook gebruik wordt gemaakt van externe expertise van Bij Bouma Advies (BBA).

In eerste instantie heeft het bestuur besloten om de ondersteuning van het bestuur los te koppelen van de uitvoeringsorganisatie en om deze onder te brengen bij een onafhankelijk bestuursbureau. Na een offertetraject bij verschillende partijen en kijkend naar de uitgangspunten die het bestuur zich vooraf heeft gesteld, heeft het bestuur een vergelijking gemaakt en alsnog besloten om ook de bestuursondersteuning uit te besteden aan AZL.

Het bestuur heeft een stuurgroep Transitie die het implementatie- en transitieproces naar AZL begeleidt. In deze stuurgroep komen een delegatie van het bestuur van PHJ, AZL en SAPB elke twee/drie weken samen om voortgang, beleidsbepaling en adviezen ter voorbereiding besluitvorming aan het bestuur, risico's en issues te bespreken en managen. De voortgang wordt door middel van deze activiteiten en mijlpalenplanning doorlopend gemonitord, waarin inzicht wordt gegeven in de tijdsplanning van de implementatie. Elke fase wordt afgerond met een positief resultaat/mijlpaal/besluit.

In april 2017 zijn alle werknemers, werkgevers en pensioengerechtigden door middel van een nieuwsbericht op de website en via (digitale) nieuwsbrieven geïnformeerd over de transitie naar de nieuwe uitvoeringsorganisatie. Er zijn in november 2017 drie werkgeversbijeenkomsten georganiseerd, waarbij de nieuwe uitvoeringsorganisatie AZL een toelichting heeft gegeven over de transitie. Ook alle deelnemers en werkgevers zijn in Q4 2017 door middel van (digitale) nieuwsbrieven geïnformeerd over de transitie naar AZL.

De RvT, het VO en DNB zijn gedurende het proces periodiek op de hoogte gehouden van de vorderingen.

Onderzoek datakwaliteit pensioenadministratie

In het kader van het datakwaliteitsonderzoek van de pensioenadministratie is in opdracht van het bestuur een deelnemersonderzoek uitgevoerd. Het onderzoek bestond uit een deelnemersonderzoek en een werkgeversonderzoek met het doel om met een correct bestand te beginnen bij de nieuwe uitvoerder.

Deelnemersonderzoek

Het doel van het deelnemersonderzoek is om het bestuur meer inzicht te geven in de kwaliteit van de in de pensioenadministratie geregistreerde pensioenrechten- en aanspraken op individueel deelnemersniveau. Uit deze onderzoeken bleek dat er geen onregelmatigheden/ noemenswaardige afwijkingen in de administratie zijn geconstateerd en dat de uitkomsten van de onderzoeken er goed uitzien.

Daarnaast zal in de tweede helft van 2018 ook over 2017 een controle worden uitgevoerd om te controleren of de overgang van administratie van SAPB naar AZL goed verlopen is.

Naast het deelnemersonderzoek is het bestuur ook bezig met het werkgeversonderzoek.

Werkgeversonderzoek door EBCC

Het concept rapport is in december beschikbaar gekomen en in het bestuur in december 2017 besproken. Dit onderzoek wordt naar verwachting in de tweede helft van 2018 afgerond.

Integraal Risicomanagement

Het huidige product en de dienstverlening op het gebied van Integraal Risico Management (IRM)/RisicoMaat wordt in 2018 als apart product voortgezet/gecontinueerd bij Achmea. Hiervoor heeft het bestuur in Q4 2017 een aparte overeenkomst Risicomaat afgesloten.

Aanpassing pensioenregeling en fondsdocumenten

Met ingang van 1 januari 2017 is een aantal wijzigingen doorgevoerd in de pensioenregeling van ons fonds. Naast de jaarlijkse reguliere aanpassingen in de fondsdocumenten en de aanpassingen in de pensioenregeling zijn de reglementen van de Pensioencommissie en de Risicocommissie, het geschiktheidsplan, het beleggingsplan en de -richtlijnen en de ABTN geactualiseerd/aangepast.

VPL-/overgangsregeling

De VPL-overgangsregelingen zijn door CAO partijen vastgesteld en opgenomen in het pensioenreglement. De overgangsregelingen worden uitgevoerd door het fonds. De langlopende schuld betreft de gefactureerde premies na aftrek van de opslag voor uitvoeringskosten hieraan wordt het rendement exclusief de rente-overlay toegevoegd. Daarnaast worden ieder jaar de lasten van de inkoop van aanspraken uit de overgangsregeling met een opslag gelijk aan de dekkingsgraad ultimo vorig jaar. De verwerking van de VPL-regeling vindt op de hiervoor beschreven wijze plaats teneinde vermenging van pensioenvermogen met VPL-gelden tegen te gaan.

De CAO-partijen in de sector HVI hebben eind 2017 besloten om de VPL-regeling per 31 december 2017 te beëindigen. De bestaande langlopende schuld VPL zal in 2018 worden aangewend voor toekenning van de VPL-aanspraken voor alle deelnemers die nog toe te kennen VPL-aanspraken hebben. De VPL-premie van 1,5% voor de jaren 2018 tot en met 2020 wordt toegevoegd aan een premiebestemmingsreserve.

Onderzoeken door toezichthouders DNB/AFM

In 2017 heeft het pensioenfonds aan de volgende informatieverzoeken van DNB/AFM voldaan:

- Uitvraag/onderzoek naar niet-financiële risico's (DNB/AFM)
- Uitvraag/onderzoek naar het strategiedocumentatie/-proces (DNB)
- Uitvraag follow-up onderzoek self-assessment EMIR

Naar aanleiding van de uitvraag strategiedocumentatie heeft het bestuur een SWOT-analyse uitgevoerd door middel van een confrontatiematrix van sterktes & zwaktes gegeven de kansen & bedreigingen.

De resultaten van de strategie-sessies en het totaal van de individuele SWOT-analyses zijn verwerkt in de MVS/samenvatting strategiedocumentatie. Op grond hiervan zijn missie, visie en strategie van het fonds aangepast. Op grond van de confrontatiematrix is de visie concreter ingestoken op schaalvergroting. Dit is in de strategie vervolgens vertaald naar de vier primaire assen waarlangs dit bereikt moet worden.

Naast bovenstaande uitvragen heeft het bestuur DNB periodiek op de hoogte gehouden van de voortgang van het transitie proces alsmede het incident waarmee het bestuur in 2017 werd geconfronteerd.

Bestuurssamenstelling

Als gevolg van het vertrek van twee bestuursleden in 2017 heeft het bestuur in Q4 2017 de mogelijkheden voor de bestuurssamenstelling besproken. Het bestuur heeft eind november 2017 besloten vooralsnog, mede met het oog op huidige en toekomstige werkzaamheden om de bestuurssamenstelling van 8 bestuursleden te handhaven en over te gaan tot de invulling van de twee openstaande vacatures binnen het bestuur (één voor werknemers en één voor een werkgeversvertegenwoordiger) en heeft de voordragende organisaties verzocht voor een gemotiveerde vervanging te zorgen voor de openstaande vacatures.

Herbenoeming lid raad van toezicht

De zittingstermijn van mevrouw De Lange als lid van de RvT bij ons fonds liep op 1 juli 2017 af. Zij heeft kenbaar gemaakt beschikbaar te zijn voor herbenoeming voor een nieuwe termijn. In de statuten is vastgelegd dat het bestuur de leden van de RvT benoemt, na bindende voordracht van het VO. Het VO heeft in haar vergadering van december 2016 besloten om mevrouw De Lange opnieuw voor te dragen voor herbenoeming voor de invulling van deze vacature. Het bestuur heeft op basis van de voordracht van het VO in haar vergadering van februari 2017 ingestemd met de herbenoeming van mevrouw De Lange per 1 juli 2017 voor een periode van drie jaar.

Risicomaat/ IRM-beleidsplan

Het pensioenfonds beschikt over een Beleid Integraal Risicomanagement, waarin het risicomanagementbeleid is vastgelegd. Om nadere invulling te geven aan het beleid wordt jaarlijks een Jaarplan Integraal Risicomanagement opgesteld.

De risicocommissie is verantwoordelijk voor de bewaking van het integrale risicomanagement (hierna: IRM) van het pensioenfonds, die hierover adviseert aan het bestuur. Eén van de taken van de commissie is aan het bestuur een risicojaarplan voor te leggen, dat een voorstel bevat met de belangrijkste aandachtspunten op het gebied van IRM voor het daaropvolgende boekjaar.

Dit document geeft weer hoe het pensioenfonds het beleid op het gebied van integraal risicomanagement in 2017 nader inhoud geeft. Hierbij wordt onderscheid gemaakt naar jaarlijks terugkerende activiteiten en thema's. De thema's zijn per bestuurscommissie uitgewerkt aan de hand van de specifiek aan de betreffende commissie toegewezen risicogebieden.

Naast de jaarlijks terugkerende activiteiten is er een aantal thema's benoemd die nadere aandacht vragen. Deze thema's kunnen ontleend zijn aan:

- Actuele ontwikkelingen binnen of buiten het pensioenfonds;
- Een noodzakelijke periodieke herijking van een hoofd risico;
- Themaonderzoeken van DNB.

De jaarlijks terugkerende activiteiten zijn ontleend aan de beheersmaatregelen behorende bij de aan de betreffende commissie toegewezen risicogebieden. De commissie is verantwoordelijk voor de monitoring en het (laten) uitvoeren van de betreffende activiteiten. Dit houdt in dat niet alle activiteiten door de commissie zelf dienen te worden uitgevoerd. De commissies rapporteren vervolgens rechtstreeks aan het bestuur. De Risicocommissie heeft in de vergadering van november 2017 haar onderdelen geactualiseerd. Ondanks dat bepaalde activiteiten zijn gedelegeerd of uitbesteed, blijft het bestuur van het pensioenfonds verantwoordelijk voor de beheersmaatregelen met betrekking tot de risico's die samenhangen met de uitvoering door deze partijen.

Communicatie

In het boekjaar is opnieuw veel aandacht besteed aan communicatie met deelnemers en pensioengerechtigden. De uitgangspunten voor de communicatie zijn geformuleerd in het communicatieplan. Het bestuur heeft in december 2017 het communicatiebeleidsplan PHJ 2018-2020 en het communicatieplan voor 2018 vastgesteld.

Communicatiebeleidsplan 2018-2020

Dit plan dient als leidraad voor de communicatie en vormt de basis voor de jaarplannen 2018 tot en met 2020. Het beleidsplan is strategisch en tactisch van opzet. Het beschrijft de communicatiestrategie en de daarvan afgeleide uitgangspunten voor de communicatie richting doelgroepen.

Het beleidsplan 2018- 2020 is geschreven in lijn met het voorgaande beleid. Wel is toegevoegd dat er een duidelijke strategie richting digitale communicatie gekozen wordt, met behoud van aandacht voor deelnemers waar digitale communicatie nog niet vanzelfsprekend is.

Communicatieplan 2018

Het jaarplan is gericht op de concrete implementatie van het beleid. Het communicatieplan is geschreven in lijn met de voorgaande jaren. In lijn met het beleid wordt er in 2018 meer aandacht besteed aan digitale communicatie. Specifiek zullen er aanvullende acties worden verricht in 2018 om de mailadressen van de deelnemers te verzamelen.

Om de speerpunten te realiseren, heeft ons fonds in 2017 (naast de wettelijk verplichte communicatie en nodige procescommunicatie) de volgende communicatieactiviteiten ondernomen:

De communicatie in 2017 richtte zich op de volgende speerpunten:

- digitale communicatie;
- communicatie via werkgevers;
- communicatie over de nieuwe pensioenregeling.

Ingezette communicatie in 2017

Digitale communicatie

In 2017 bleef het fonds aandacht besteden aan het verkrijgen van e-mailadressen om digitale communicatie mogelijk te maken. Dit gebeurde in de vorm van een A5-kaart met als thema 'Kies voor digitaal'. Op de kaart is ook de pensioenplanner onder de aandacht gebracht. In de nieuwsbrieven werd steeds ook een oproep gedaan om e-mailadressen aan te leveren. In iedere nieuwsbrief voor werkgevers zijn werkgevers opgeroepen om hun e-mailadres op te geven bij het fonds. Ook aan de brancheorganisaties is gevraagd om in hun communicatie een tekst op te nemen waarin werknemers (en werkgevers) wordt gevraagd hun e-mailadres aan te leveren.

Communicatie via werkgevers, deelnemers en gepensioneerden

De deelnemers, werkgevers en gepensioneerden hebben in 2017 twee maal de gedrukte nieuwsbrief en twee maal de digitale nieuwsbrief ontvangen, waarin o.a. de overgang van de pensioenuitvoering naar AZL, relevante pensioenontwikkelingen en wettelijke wijzigingen werden gecommuniceerd.

Communicatie als gevolg van de Wet pensioencommunicatie

De Wet pensioencommunicatie en de toezichthouder AFM stellen nieuwe eisen aan correspondentie. De correspondentie vanuit het fonds moet correct, duidelijk en evenwichtig zijn. Maar ook aansluiten bij de informatiebehoefte en kenmerken van deelnemer en inzicht geven in keuzes en gevolgen van belangrijke gebeurtenissen. De correspondentie en de brochures van ons fonds zijn in 2017 in lijn met de uitgangspunten in de Wet pensioencommunicatie, in heldere taal herschreven. Daarmee voldoen de uitingen van ons fonds aan de eisen van de Wet pensioencommunicatie en aan de eisen vanuit de AFM.

Pensioen 1-2-3 en de Pensioenvergelijker zijn fondsspecifiek gemaakt en op de website geplaatst.

In de nieuwe Wet pensioencommunicatie staat dat informatie moet aansluiten bij de kenmerken van de ontvanger. Dit kan door doelgroepen te segmenteren. In het verlengde hiervan heeft ons fonds in het boekjaar aan alle deelnemers die 62 jaar zijn geworden een kaart gestuurd.

Overige pensioencommunicatie

In het boekjaar heeft het pensioenfonds naast de wettelijk verplichte communicatie onder andere de volgende communicatiemiddelen ingezet:

- De brochure "Mijn pensioenregeling" is in lijn met de uitgangspunten in de Wet pensioencommunicatie, in heldere taal geactualiseerd en herschreven en in april 2017 gepubliceerd op de website.
- In maart en september 2017 hebben de deelnemers, pensioengerechtigden en werkgevers een nieuwsbrief ontvangen.
- Het verkort jaarverslag en een video-animatie zijn als download op de website geplaatst.

UITVOERINGSKOSTEN

Kosten uitvoering pensioenbeheer

Het fonds maakt voor het uitvoeren van de pensioenregeling diverse kosten. Globaal kunnen deze kosten worden onderverdeeld in kosten voor de uitvoering van de pensioenregeling en kosten van het vermogensbeheer. Het fondsbestuur vindt het belangrijk open te zijn over deze kosten.

Onderstaand is in dit kader een rapportage over de kosten voor de uitvoering van de pensioenregeling opgenomen. De kosten worden gepresenteerd met inachtneming met de aanbevelingen van de Pensioenfederatie en AFM. Hierdoor kunnen de kosten die pensioenfondsen maken met elkaar worden vergeleken. Ten opzichte van voorgaand jaar is de opstelling aangepast, de vergelijkende cijfers zijn hierop aangepast.

De kosten van pensioenbeheer bedragen voor 2017 € 2.840 (2016: € 1.881). Omgerekend is dit € 346,51 (2016: € 239,53) per deelnemer en gepensioneerde.

Bestuur, advies en controle	2017	2016
<i>Bedragen * 1.000</i>		
Accountantskosten	42	41
Controle certificerend actuaris	20	19
Kosten adviseurs	75	157
Contributies en bijdragen	61	46
Bestuurskosten	250	242
Transitiekosten	337	-
Overig	12	2
Totaal	797	507
Administratie	2017	2016
Kosten deelnemers en pensioengerechtigden	714	720
Kosten werkgevers	237	214
Kosten financieel beheer en bestuursondersteuning	567	440
Transitiekosten	525	-
Totaal	2.043	1.374
Totaal pensioenbeheerkosten	2.840	1.881
Actieve deelnemers	5.307	5.014
Gepensioneerde	2.889	2.839
Totaal	8.196	7.853
Pensioenbeheerkosten in euro per deelnemer	346,51	239,53

Toelichting bij de kosten:

Bestuur, advies en controle

De stijging van de kosten *bestuur, advies en controle* is hoofdzakelijk als gevolg van de transitie van het pensioenbeheer van SAPB naar AZL. De transitiekosten bestaan uit advieskosten € 256 en bestuurskosten € 81.

Administratie

Kosten deelnemer en pensioengerechtigden: deze kosten hebben betrekking op alle werkzaamheden die de administrateur van het fonds verricht om de pensioenaanspraken te administreren, de uitkeringen van de pensioengerechtigden te verzorgen en alle deelnemers en gerechtigden te informeren. Te denken valt hierbij aan het verwerken van waardeoverdrachten, het afkopen van kleine pensioenen, het toekennen van pensioenen en de communicatie met alle doelgroepen (helpdesk, website, pensioenplanner, nieuwsbrief, Uniform Pensioenoverzicht, start- en stopbrief enzovoorts).

Kosten werkgever: deze kosten hebben betrekking op alle activiteiten die voortvloeien uit het beheer van het bestand van aangesloten werkgevers. Het gaat om de kosten voor de aanlevering en verwerking van de werknemersgegevens, het opleggen

en innen van de pensioenpremies en het onderhouden van de contacten met die werkgevers. Hierbij horen ook de kosten voor het aansluiten van nieuwe werkgevers.

Kosten financieel beheer en bestuursondersteuning: deze kosten hebben betrekking op het voeren van het secretariaat ten behoeve van bestuur en verantwoordingsorgaan; het opstellen van het jaarverslag en het samenstellen van financiële rapportages en de advies- en controlekosten door SAPB.

De stijging in 2017 ten opzichte van 2016 van de kosten toegerekend aan financieel beheer en bestuursondersteuning wordt hoofdzakelijk veroorzaakt door de toename van het aantal vergaderingen in 2017 als gevolg van de transitie. Tevens is in 2017 € 525 verantwoord kosten in het kader van de transitie van de administratie naar de nieuwe uitvoerder.

Kosten uitvoering vermogensbeheer

De totale kosten vermogensbeheer worden gerapporteerd aan de Toezichthouder in de jaarstaat J402. Bij het transparant maken van de kosten vermogensbeheer 2017 zijn de aanbevelingen en definities van de Pensioenfederatie in acht genomen. Dat wil zeggen dat de cijfers zijn gebaseerd op werkelijke kosten (indien aanwezig), hetzij een resultaat zijn van schattingen welke qua methodiek minimaal voldoen aan de vereisten van de Pensioenfederatie.

De kosten vermogensbeheer zijn te onderscheiden naar de kostencomponenten: beheerkosten, performance gerelateerde kosten en transactiekosten. Transactiekosten zijn de kosten die gemaakt worden om de effectentransactie tot stand te brengen en uit te voeren. Deze kosten zijn veelal op basis van een schatting tot stand gekomen, omdat er bijvoorbeeld bij transacties in de categorie vastrentende waarden niet separaat kosten in rekening worden gebracht, maar deze zich uiten in het verschil tussen de bied- en laat-spread.

De kosten omvatten naast de kosten, zoals gerapporteerd in de staat van baten en lasten, ook een uitsplitsing van de 'onzichtbare kosten' voor beheer van onderliggende beleggingsfondsen, waarvan de kosten zijn verwerkt in het beleggingsrendement, en de schatting van de kosten van de individuele transacties. In de staat van baten en lasten worden alleen (directe) kosten getoond die het fonds op factuurbasis betaalt aan de tegenpartijen, waardoor deze cijfers niet aansluiten.

De volgende paragrafen gaan dieper in op de kosten over het afgelopen jaar 2017, waarbij een vergelijking wordt gemaakt ten opzichte van 2016. Hierbij wordt ook meer inzicht gegeven in factoren die de hoogte van de kosten in belangrijke mate beïnvloeden.

Vergelijking kosten 2016 en 2017

Onderstaande tabellen geven een overzicht per beleggingscategorie van de totale kosten voor het vermogensbeheer over 2017 en 2016 uitgesplitst naar beheerkosten, performance gerelateerde kosten en transactiekosten.

Vermogensbeheerkosten (x € 1.000)	2017		2016	
	Bedrag	%	Bedrag	%
Beheerkosten	€ 1.440	0,28%	€ 1.357	0,27%
Fiduciair Beheer	€ 617	0,12%	€ 623	0,13%
Bewaarloon	€ 29	0,01%	€ 34	0,01%
Prestatieafhankelijke vergoeding	€ 43	0,01%	€ 26	0,01%
Kosten vermogensbeheer Pensioenbureau en bestuursbureau	€		€	
Transactiekosten	€ 342	0,07%	€ 734	0,15%
Totaal	€ 2.471	0,48%	€ 2.775	0,56%

De totale kosten zijn afgelopen jaar gedaald. Dit komt door lagere gerapporteerde transactiekosten. In 2017 is gebruik gemaakt van een andere methodiek. Tot en met 2016 zijn transactiekosten gerapporteerd op basis van de door de Pensioenfederatie geadviseerde methode. In 2017 is een overstap gemaakt naar het rapporteren van werkelijke kosten.

Toelichtingen op de kosten: (bedragen X € 1.000)

Het gemiddeld belegd vermogen over 2016 en 2017 staat in onderstaand overzicht. Het gemiddeld belegd vermogen is berekend op basis van maandstanden.

Gemiddeld belegd vermogen (x € 1.000)		2017		2016
Aandelen	€	88.843	€	83.230
Vastrentende Waarden	€	327.746	€	310.442
Alternatieve Beleggingen	€	5.138	€	5.973
Commodities	€	8.258	€	7.675
Vastgoed	€	26.961	€	22.882
Liquide Middelen	€	5.632	€	5.203
Gemiddeld excl. CLOF en valutaoverlay	€	462.580	€	435.406
CLOF	€	50.302	€	58.745
Valutaoverlay	€	724	€	37
Totaal Gemiddeld incl. CLOF en valutaoverlay	€	513.606	€	494.188

De totale kosten vermogensbeheer over het jaar 2017 bedragen € 2.471. Afgezet tegen het gemiddeld belegd vermogen van € 513.606 komen de totale kosten van het vermogensbeheer (beheerkosten, performance gerelateerde kosten en transactiekosten) in 2017 neer op 0,48% (2016: 0,56%) van het gemiddeld belegd vermogen. De daling van de totale kosten wordt veroorzaakt lagere transactiekosten.

Beheerkosten

Beheerkosten (x € 1.000)	2017		2016	
	Bedrag	%	Bedrag	%
Aandelen	€ 209	0,24%	€ 217	0,26%
Vastrentende Waarden	€ 859	0,26%	€ 825	0,27%
Alternatieve Beleggingen	€ 70	1,36%	€ 76	1,28%
Commodities	€ 11	0,13%	€ 8	0,11%
Vastgoed	€ 143	0,53%	€ 119	0,52%
Liquide Middelen	€ 7	0,13%	€ 2	0,03%
Gemiddeld excl. CLOF en valutaoverlay	€ 1.299	0,28%	€ 1.246	0,29%
CLOF	€ 95	0,19%	€ 69	0,12%
Valutaoverlay	€ 44		€ 42	
Totaal Gemiddeld incl. CLOF en valutaoverlay	€ 1.438	0,28%	€ 1.357	0,27%
Overige kosten	€ 2	0,00%	€ -	0,00%
Kosten fiduciair beheer	€ 617	0,12%	€ 623	0,13%
Bewaarloon	€ 29	0,01%	€ 34	0,01%
Totaal beheerkosten	€ 2.086	0,41%	€ 2.015	0,41%

Het totaal aan beheervergoedingen bestaat voornamelijk uit de beheerkosten voor de fondsen en de kosten voor het fiduciair beheer. De kosten voor fiduciair beheer zijn vast. In de kosten voor fiduciaire beheer zijn in 2016 de kosten opgenomen voor een benchmarkonderzoek. Dit onderzoek is niet afgenomen in 2017, waardoor het totaal van fiduciaire kosten in 2017 lager is dan in 2016, € 617 (0,12%) in plaats van € 623 (0,13%). Dit is inclusief de over de fiduciaire vergoeding verschuldigde BTW.

De beheerkosten bestaan uit directe vergoedingen aan de vermogensbeheerders en kosten die binnen fondsen worden gemaakt. Inclusief de beheerkosten voor het Collectief Liability Overlay Fonds (CLOF) en de valutaoverlay zijn de kosten in 2017 € 1.438. Dit is een stijging van € 84 ten opzichte van 2016 (€ 1.357). Een groot deel hiervan wordt veroorzaakt door hogere fondskosten van het CLOF. Ook dragen hogere kosten van Vastrentende waarden en Vastgoed bij aan de stijging van de beheerkosten. Voor beide categorieën geldt dat dit gedreven is door hoger belegd vermogen.

Vastrentende waarden

De beheerkosten van Vastrentende waarden bedroegen in 2017 € 859, een stijging van € 34 ten opzichte van 2016, toen deze beheerkosten € 825 bedroegen. De stijging van de beheerkosten wordt voornamelijk veroorzaakt door hoger belegd vermogen, wat in 2017 is gestegen van € 310.442 naar € 327.746.

Aandelen

In 2017 bedroegen de beheerkosten van de categorie aandelen € 209, een daling van € 8 ten opzichte van 2016. De daling komt voort uit lagere toegerekende beheerkosten voor de twee beleggingsfondsen in Emerging Markets, onder andere door lagere fondskosten.

Vastgoed

De beheerkosten van de categorie vastgoed bedroegen in 2017 € 143. Dit is een stijging van € 24 ten opzichte van 2016. Deze stijging van beheerkosten werd veroorzaakt door een stijging van het gemiddelde belegd vermogen van vastgoed. In 2017 heeft het fonds de allocatie naar vastgoed verhoogd.

Alternatieve beleggingen

Het totaal van beheerkosten over 2017 (€ 70) voor de alternatieve beleggingen (Private Equity en Infrastructuur) is lager dan in 2016 (€ 76). Het belegde vermogen in deze categorieën is afgenomen, onder andere door uitkeringen vanuit de fondsen. Voor zowel Private Equity als Infrastructuur geldt dat de beleggingen in de afbouwfase zitten.

Fiduciair beheer

De vergoeding voor fiduciair beheer is een vast bedrag, onafhankelijk van de omvang van het vermogen. In 2017 zijn deze met € 617 dan ook gelijk gebleven. De gerapporteerde afname ten opzichte van 2016 van € 6 heeft te maken met de kosten voor een benchmarkonderzoek, dat niet is afgenomen in 2017.

Kosten valutaoverlay

Het fonds dekt een deel van het valutarisico op de wereldwijde aandelenportefeuille af. Hiervoor betaalt het fonds een beheervergoeding. Over deze vergoeding is het fonds BTW verschuldigd.

Performance gerelateerde kosten

Performance gerelateerde kosten hangen samen met het beleggingsresultaat dat de betreffende beheerder voor het fonds heeft gerealiseerd. De performance gerelateerde kosten bedroegen in 2017 € 43. Dit komt voort uit de gerealiseerde outperformance van één van de vermogensbeheerders van aandelen Emerging Markets. Onderstaand een overzicht van de performance gerelateerde kosten per categorie.

Performance gerelateerde kosten (x € 1.000)	2017			2016		
	Bedrag	%		Bedrag	%	
Aandelen	€ 44	0,05%		€ 15	0,02%	
Vastrentende Waarden	€ -	0,00%		€ -	0,00%	
Alternatieve Beleggingen	€ -2	-0,03%		€ 11	0,19%	
Commodities	€ -	0,00%		€ -	0,00%	
Vastgoed	€ -	0,00%		€ -	0,00%	

Liquide Middelen	€	-	0,00%	€	-	0,00%
Gemiddeld excl. CLOF en valutaoverlay	€	43	0,01%	€	26	0,01%
CLOF	€	-	0,00%	€	-	0,00%
Valutaoverlay	€	-	0,00%	€	-	0,00%
Totaal Gemiddeld incl. CLOF en valutaoverlay	€	43	0,01%	€	26	0,01%

Transactiekosten

Het totaal aan transactiekosten bestaat uit vergoedingen voor toe- en uittreding in fondsbeleggingen en de kosten die fondsbeheerders maken voor aan- en verkopen binnen de fondsen. Deze kosten zijn niet altijd direct helder zichtbaar omdat ze onderdeel kunnen zijn van een prijs waarin de transactiekosten reeds zijn meegenomen. De transactiekosten zijn dan onderdeel van de zogenaamde nettoprijs. Vermogensbeheerders zijn vanuit toezichtwetgeving verplicht om te komen tot een beste uitvoeringprijs. Hierdoor wordt per transactie bijgedragen aan het bereiken van lage kosten.

De transactiekosten worden vanaf 2017 gerapporteerd op basis van werkelijke kosten. Dit is een wijziging ten opzichte van 2016, waarin een opgave werd gedaan op basis van de richtlijn van de Pensioenfederatie. Deze veranderde methodiek zorgt voor een forse verlaging van de gerapporteerde transactiekosten. In 2017 bedroegen deze € 342, waar deze in 2016 € 734 waren. Uitgedrukt als percentage van het totaal gemiddeld vermogen komt dit neer op 0,07% (2016: 0,15%).

Transactiekosten (x € 1.000)	2017		2016	
	Bedrag	%	Bedrag	%
Aandelen	€ 62	0,07%	€ 72	0,09%
Vastrentende Waarden	€ 202	0,06%	€ 529	0,17%
Alternatieve Beleggingen	€ 5	0,09%	€ 38	0,63%
Commodities	€ 20	0,24%	€ 33	0,44%
Vastgoed	€ 35	0,13%	€ 28	0,12%
Liquide Middelen	€ 1	0,02%	€ 2	0,04%
Gemiddeld excl. CLOF en valutaoverlay	€ 324	0,07%	€ 702	0,16%
CLOF	€ 16	0,03%	€ 32	0,05%
Valutaoverlay	€ 3	0,00%	€ -	0,00%
Totaal Gemiddeld incl. CLOF en valutaoverlay	€ 342	0,07%	€ 734	0,15%

Wanneer de transactiekosten in 2017 volgens dezelfde methodiek wordt berekend als in 2016 komen de kosten ca. € 282 hoger uit. Op basis van de vergelijkbare methodiek zouden de transactiekosten ca. € 110 lager uit komen dan in 2016.

Vastrentende Waarden

De gerapporteerde transactiekosten zijn afgenomen met € 327 van € 529 in 2016 naar € 202 in 2017. De gewijzigde methodiek is de oorzaak van deze sterke daling. Over 2017 zijn de werkelijke kosten gerapporteerd.

Aandelen

De transactiekosten van aandelen zijn in 2017 € 62, lager dan in 2016 (€ 72). Door de stijging van het gemiddeld belegd vermogen van aandelen in 2017, zijn de procentuele kosten gedaald van 0,09% naar 0,07%.

Vastgoed

De transactiekosten zijn gestegen van € 28 naar € 35. De Vastgoedportefeuille is in 2017 uitgebreid.

Commodities

In 2017 zijn de transactiekosten van Commodities afgenomen met € 13 van € 33 in 2016 naar € 20 in 2017. In 2016 is de beleggingsstrategie van commodities aangepast, wat leidde tot hogere transactiekosten.

Alternatieve Beleggingen

De transactiekosten voor alternatieve beleggingen zijn in 2017 met € 33 gedaald van € 38 in 2016 naar € 5 in 2017. De beleggingen in zowel Private Equity als Infrastructuur zijn in de afbouwfase.

CLOF

De transactiekosten van het CLOF waren in 2017 € 16. Hiermee namen deze af met € 16 ten opzichte van 2016 (€ 32). Deze daling is onder andere veroorzaakt door een lager gemiddeld belegd vermogen in het CLOF.

Bewaarloon

De kosten van bewaarloon zijn de kosten van het in bewaar geven van effecten bij de custodian en de kosten voor het aanhouden van bankrekeningen. Deze zijn in 2017 € 29.

Aansluiting met de jaarrekening

De Aanbevelingen uitvoeringskosten van de Pensioenfederatie nemen naast de directe kosten ook de indirecte kosten mee en maken expliciet onderscheid tussen de vermogensbeheerkosten en transactiekosten. In de jaarrekening zijn alleen de kosten die direct bij het pensioenfonds (€ 0,7 miljoen) in rekening zijn gebracht opgenomen. De deels geschatte direct toe te rekenen beleggingskosten binnen de beleggingsfondsen (€ 1,5 miljoen) en transactiekosten (€ 0,3 miljoen) maken in de jaarrekening onderdeel uit van de waardeveranderingen van de beleggingen.

ONTWIKKELINGEN IN DE PENSIOENSECTOR

Governance

Code Pensioenfondsen

Op 1 januari 2014 is de Code Pensioenfondsen in werking getreden. De Code heeft tot doel het functioneren van de besturen van pensioenfondsen te verbeteren en inzichtelijker te maken. Hiertoe zijn door de Pensioenfederatie en de Stichting van de Arbeid 83 normen voor 'goed pensioenfondsbestuur' geformuleerd. De Code is gebaseerd op het 'pas toe of leg uit' beginsel. Een pensioenfonds past de normen van de Code toe of zet in het jaarverslag gemotiveerd uiteen waarom een norm niet (volledig) is toegepast. Bepalend voor de werking van de Code is hoe de pensioenfondsen met de intenties van de Code omgaan, niet de mate waarin ze die naar de letter naleven. Dit betekent dus dat er ruimte is om af te wijken van de Code, mits dit weloverwogen gebeurt. De Monitoringcommissie Code Pensioenfondsen ziet toe op de naleving van de Code. In januari 2017 heeft de Monitoringcommissie Code Pensioenfondsen haar rapportage over de jaarverslagen 2015 gepubliceerd. Het bestuur heeft kennis genomen van deze opmerkingen en deze heeft verwerkt in het Bestuursverslag.

Ons fonds heeft de lijst met 83 normen bestudeerd en heeft vastgesteld dat veruit de meeste normen uit de Code worden nageleefd. In bepaalde gevallen wijkt ons fonds af van de normen uit de Code. Dat wordt in het onderstaande per norm nader toegelicht.

- *Norm 60 en 61:* De zittingsduur van een bestuurslid is maximaal vier jaar. Een bestuurslid wordt in principe maximaal twee keer herbenoemd. Deze normen uit de Code worden niet volledig nageleefd. Als de huidige zittingstermijn van bestuurders afloopt en er bestuursleden aan de maximale termijn zitten, dan worden zij niet herbenoemd.
- *Norm 65 en 71:* Diversiteit: De normen 65 tot en met 71 gaan over diversiteit in de samenstelling van het bestuur en het verantwoordingsorgaan, zodat deze een redelijke afspiegeling vormt van de belanghebbenden. Deze normen uit de Code worden niet volledig nageleefd. Deze normen hebben betrekking op diversiteit, met name ten aanzien van leeftijd en geslacht, voor leden van het bestuur en het verantwoordingsorgaan. Eind 2017 bestond het bestuur en het verantwoordingsorgaan alleen uit mannen. Alle leden van het bestuur en het verantwoordingsorgaan waren ouder dan 40 jaar. Het bestuur streeft er naar dat in het bestuur ten minste één man en één vrouw zitten en ten minste één lid boven en één lid onder de veertig jaar. Het bestuur heeft nu een (mannelijke) bestuurder die jonger is dan 40. Het bestuur en VO kennen nu geen vrouwelijke leden. Het bestuur doet bij het zoeken naar de nieuwe kandidaten een expliciete oproep aan de voordragende partijen om -gezien de huidige populatie- jongeren en vrouwen voor te dragen. Echter, vereiste deskundigheid en geschiktheid blijven leidend bij benoemingen in het bestuur of het verantwoordingsorgaan. Tenslotte blijft het moeilijk om vrouwen voor te dragen daar de branches waarvoor het fonds werkt voor het grootste deel uit mannen bestaat.

Pensioenstelsel

Toekomst pensioenstelsel

Veranderingen op de arbeidsmarkt, de stijgende levensverwachting, de financiële crisis, de lage rente en gewijzigde maatschappelijke opvattingen maken dat een nieuw pensioenstelsel wenselijk is.

De komende jaren vormt de wetgeving wel een factor die ons kan beïnvloeden. De overheid en de pensioensector werken al jarenlang hard aan een nieuw pensioenstelsel. Op 26 oktober 2017 trad het kabinet Rutte III aan. Het nieuwe kabinet wil de hervorming van het pensioenstelsel doorvoeren. Het kabinet verwacht dat de wetgeving in 2020 gereed is en het nieuwe pensioenstelsel vervolgens geïmplementeerd kan worden.

Verhoging AOW-leeftijd en fiscale pensioenleeftijd

De AOW-leeftijd gaat in stappen omhoog naar 67 jaar in 2021. In 2022 en 2023 is de AOW-leeftijd 67 en 3 maanden. In 2018 stelt het kabinet, rekening houdende met de ontwikkeling van de levensverwachting, de AOW-leeftijd voor 2019 vast.

De fiscale pensioenrichtleeftijd is per 1 januari 2018 verhoogd naar 68 jaar. Bij deze pensioenrichtleeftijd is de jaarlijks maximaal toegestane fiscale pensioenopbouw 1,875%. De fiscaal maximale opbouwpercentages bij andere pensioenrichtleeftijden dan 68 jaar zijn verlaagd. Achtergrond hiervan is dat deelnemers langer pensioen kunnen opbouwen. De CAO-partijen kunnen ook kiezen voor een lagere leeftijd met daarbij een lager opbouwpercentage.

Het bestuur heeft de voorkeur uitgesproken om de pensioenleeftijd voor de pensioenregeling op 67 te houden. De CAO-partijen hebben op voorstel van het bestuur gekozen om in 2018 de pensioenrichtleeftijd niet te verhogen naar 68 jaar. Dit heeft echter als gevolg dat het opbouwpercentage van 1,85% verlaagd is naar de door de fiscus voorgeschreven fiscale grens van 1,738%. De voornaamste reden was erin gelegen dat er in praktijk nog geen AOW ingaat voor gepensioneerden op leeftijd 68 en met de transitie naar de nieuwe uitvoeringsorganisatie AZL per 1 januari 2018 was het fonds bezig met een grote (administratieve) verhuizing. Door het niet verhogen van de pensioenrichtleeftijd heeft het fonds de mogelijke administratieve processen willen beheersen.

Automatische waardeoverdracht en afkoop kleine pensioenen

Op 17 december 2017 heeft de Eerste Kamer het wetsvoorstel Wet waardeoverdracht kleine pensioenen aangenomen. Het pensioenfonds kan er vanaf januari 2019 voor kiezen om kleine pensioenen bij einde deelneming automatisch over te dragen aan de nieuwe pensioenuitvoerder. Pensioenen van € 2 of lager per jaar vervallen vanaf dan van rechtswege. Voordeel van overdragen in plaats van afkopen is dat de pensioenbestemming behouden blijft. Afkoop blijft mogelijk als het na 5 jaar niet gelukt is om over te dragen, omdat er geen nieuwe pensioenuitvoerder is.

Het recht van het pensioenfonds op afkoop van kleine pensioenen vóór de pensioendatum vervalt als de deelneming is beëindigd op of na 1 januari 2018.

Het bestuur zal in 2018 na afweging van de financiële consequenties besluiten of zij wel/niet gebruik maakt van automatische overdracht van kleine pensioenen ingaande 2019.

Wijziging fiscale pensioenregels

Het kabinet schrapt per 1 januari 2017 een aantal fiscale pensioenregels:

- Het pensioen kan ingaan op de eerste dag van de maand waarin de pensioenleeftijd wordt bereikt;
- De 100%-toets verdween. Volgens deze toets mocht het ouderdomspensioen nooit meer dan het laatst verdiende loon zijn;
- Er hoeft geen verklaring van doorwerken meer te worden afgegeven bij het uitstellen van pensioen. In plaats daarvan mag een ouderdomspensioen op zijn laatst ingaan 5 jaar na het bereiken van de AOW-leeftijd.

Er is verder een nieuw staffelbesluit voor beschikbare premieregelingen gepubliceerd.

Algemene verordening gegevensbescherming (AVG)

Per 25 mei 2018 is de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG) van toepassing. Dat betekent dat vanaf die datum dezelfde privacywetgeving geldt in de hele Europese Unie (EU). De Wet bescherming persoonsgegevens (Wbp) geldt dan niet meer. Doel van de AVG is de privacy rechten van personen te verbeteren.

Pensioenfondsen moeten naar aanleiding van de AVG bijvoorbeeld:

- een privacybeleid opstellen of actualiseren en een privacyverklaring publiceren op de website;
- een verwerkingsregister opstellen;
- eventueel een Functionaris Gegevensbescherming aanstellen.

IORP-II

Eind juni 2016 bereikte Europa een akkoord over IORP II, de herziene Europese pensioenrichtlijn. In 2019 zal de Europese richtlijn IORP II (Institutions for Occupational Retirement Provision) worden geïmplementeerd in nationale wetgeving.

De uitgangspunten voor IORP-II zijn:

- zorgen voor duidelijke spelregels voor grensoverschrijdende activiteiten van pensioenfondsen (IORP's);

- zorgen voor goede governance en risicomanagement binnen IORP's;
- leveren van duidelijke en relevante informatie aan (gewezen) deelnemers en pensioengerechtigden;
- zorgen dat de toezichthouders over de instrumenten beschikken om effectief toezicht te kunnen houden.

Naar verwachting komt het wetsvoorstel voor de Nederlandse wetgeving in het tweede kwartaal van 2018. Lidstaten en dus ook pensioenfondsen moeten in januari 2019 klaar zijn voor de veranderingen die hieruit voort komen. Het bestuur volgt de ontwikkelingen met betrekking tot de IORP II nauwgezet.

PENSIOENPARAGRAAF

Overeenkomstig artikel 10 PW wordt de pensioenregeling gekarakteriseerd als een uitkeringsovereenkomst.

De basis van de regeling, tot een vast jaarinkomen van € 53.701,- maximum premiegrondslag, wordt gevormd door de geïndexeerde middelloonregeling. Daarnaast is er een excedentregeling voor werknemers met een vast jaarsalaris van meer dan € 53.701,- tot maximaal een salaris van € 103.317,- per jaar (per 1 januari 2017). De werkgever moet dan wel meedoen aan deze regeling.

Kenmerken regeling

De kenmerken van de regeling (in 2017) waren als volgt:

Regeling	Middelloon op basis van deelnemersjaren
Toetredingsleeftijd ouderdomspensioen	20 jaar
Pensioenleeftijd	67 jaar
Pensioengevend salaris	€ 103.317,-
Pensioengevend salaris basisregeling	€ 53.701,-
Pensioengevend salaris excedentregeling	€ 103.317,-
Maximum pensioengevend salaris	€ 53.701,-
Franchise	€ 14.777,-
Maximum pensioengrondslag franchise)	€ 38.924,- (=Pensioengevend salaris -/-
Opbouwpercentage	1,85%
Nabestaandenpensioen	Risicobasis

Wat biedt de pensioenregeling?

- Het partnerpensioen is tijdens de actieve deelneming volledig op risicobasis verzekerd en gelijk aan 70% van het ouderdomspensioen. Het wezenpensioen is voor ieder kind gelijk aan 20% van het partnerpensioen;
- Bij arbeidsongeschiktheidspensioen
WAO:
Het arbeidsongeschiktheidspensioen is per dag gelijk aan het op grond van artikel 21 lid 2 van de WAO geldende percentage van het verschil tussen het dagloon en het vervolgdagloon.
WIA:
Het arbeidsongeschiktheidspensioen bedraagt, ongeacht de mate van arbeidsongeschiktheid, per dag 5% van het WIA-dagloon dat geldt op de dag dat de WGA-uitkering ingaat.
Het dagloon wordt gemaximeerd op de wijze als bedoeld in hoofdstuk 3 van de Wet financiering sociale verzekeringen. Deze verzekering is vanaf 1 januari 2009 niet meer van kracht.
- Premievrijstelling: Bij arbeidsongeschiktheid (WAO of WIA) vindt er een premievrijstelling plaats (afhankelijk van de mate van arbeidsongeschiktheid) voor de pensioenvormen ouderdomspensioen, partnerpensioen, en wezenpensioen
- Partnerpensioen uitruilen in ouderdomspensioen:
De (gewezen) deelnemer die op grond van het pensioenreglement aanspraken heeft verworven op partnerpensioen, heeft op de pensioneringsdatum het recht zijn partnerpensioen geheel of gedeeltelijk om te ruilen in een hoger ouderdomspensioen. Bijzonder partnerpensioen en wezenpensioen worden niet uitgeruild;
Op de pensioneringsdatum respectievelijk bij beëindiging van het dienstverband met een werkgever in deze branche heeft de (gewezen) deelnemer het recht zijn tot dat tijdstip opgebouwde ouderdomspensioen gedeeltelijk uit te ruilen in een hoger partnerpensioen. Vervend ouderdomspensioen wordt niet uitgeruild.
- Vervroegen ouderdomspensioen:
De (gewezen) deelnemer heeft het recht om het ouderdomspensioen (gedeeltelijk) eerder te laten ingaan dan op de pensioendatum. Het ouderdomspensioen kan niet eerder ingaan dan op de eerste dag van de maand volgend op de

maand waarin de (gewezen) deelnemer de leeftijd bereikt die gelegen is vijf jaar voor de voor de (gewezen) deelnemer geldende AOW-gerechtigde leeftijd.

- Uitstellen ouderdomspensioen:

De (gewezen) deelnemer heeft het recht de pensioendatum uit te stellen tot uiterlijk de eerste dag van de maand waarin de (gewezen) deelnemer de leeftijd bereikt die gelegen is vijf jaar na de voor de (gewezen) deelnemer geldende AOW-gerechtigde leeftijd. Het verzoek tot uitstel van het ouderdomspensioen moet zes maanden vóór de pensioendatum worden ingediend.

VPL-/Overgangsregeling

Voor de deelnemer werkzaam in de bedrijfstak Houtverwerkende Industrie (HVI) die:

- geboren is vóór 1986, en;
- op 31 december 2005 deelnemer aan het BPF voor de Houtverwerkende Industrie was op grond van artikel 2 lid 1 van het op die datum geldende pensioenreglement, en;
- op 1 januari 2006 deelnemer is geworden aan het BPF voor de Houtverwerkende Industrie op grond van artikel 2 lid 1 van het vanaf deze datum geldende pensioenreglement en volledig aan deze pensioenregeling deelneemt worden in beginsel extra aanspraken op ouderdoms- en partnerpensioen ingekocht.

De financiering van deze in te kopen aanspraken op ouderdoms- en partnerpensioen wordt uitgesteld tot de daadwerkelijke inkoop daarvan. Deze aanspraken worden ingekocht op 31 december 2020 of op de pensioneringsdatum als deze eerder gelegen is. De inkoop vindt alleen plaats indien het deelnemerschap onafgebroken van 1 januari 2006 is voortgezet tot en met 31 december 2020 of tot de eerder gelegen pensioneringsdatum.

De VPL-regeling staat los van de pensioenregeling en wordt ook niet gefinancierd uit de reguliere pensioenpremie. Voor de VPL-regeling wordt afzonderlijk een VPL-premie betaald. Het toekennen, financieren en aanpassen van de optrekregeling (VPL-regeling) is een arbeidsvoorwaardelijke zaak van de CAO-partijen (de werkgevers en werknemers).

De VPL-overgangsregelingen zijn door CAO partijen vastgesteld en opgenomen in het pensioenreglement. De overgangsregelingen worden uitgevoerd door het fonds. De langlopende schuld betreft de gefactureerde premies na aftrek van de opslag voor uitvoeringskosten hieraan wordt het rendement exclusief de rente-overlay toegevoegd. Daarnaast worden ieder jaar de lasten van de inkoop van aanspraken uit de overgangsregeling met een opslag gelijk aan de dekkingsgraad ultimo vorig jaar. De verwerking van de VPL-regeling vindt op de hiervoor beschreven wijze plaats teneinde vermenging van pensioenvermogen met VPL-gelden tegen te gaan.

De CAO-partijen in de sector HVI hebben eind 2017 besloten om de VPL-regeling per 31-12-2017 te beëindigen. De bestaande langlopende schuld VPL zal in 2018 worden aangewend voor toekenning van de VPL-aanspraken voor alle deelnemers die nog toe te kennen VPL-aanspraken hebben. De VPL-premie van 1,5% voor de jaren 2018 tot en met 2020 wordt toegevoegd aan een premiebestemmingsreserve.

Toeslagbeleid

De stichting streeft er naar om jaarlijks per 1 januari de opgebouwde pensioenaanspraken, de voorwaardelijke pensioenaanspraken (overgangsmaatregel) en de ingegane pensioenen te verhogen indien de middelen van het pensioenfonds toereikend zijn.

De opgebouwde pensioenaanspraken en de voorwaardelijke pensioenaanspraken (overgangsmaatregel) van actieve deelnemers worden in beginsel verhoogd met het percentage wat als volgt bepaald wordt:

- voor 4/5 deel het percentage waarmee de lonen in de bedrijfstak voor de Houtverwerkende Industrie op 1 oktober van het laatst verstreken jaar zijn gewijzigd ten opzichte van 1 oktober van het daaraan voorafgaande jaar; en
- voor 1/5 deel het percentage waarmee de lonen in de bedrijfstak voor de Houten en Kunststoffen Jachtbouw op 1 oktober van het laatst verstreken jaar zijn gewijzigd ten opzichte van 1 oktober van het daaraan voorafgaande jaar.

De opgebouwde pensioenaanspraken van gewezen deelnemers en de ingegane pensioenuitkeringen worden in beginsel verhoogd met het percentage waarmee de prijzen op 1 oktober van het laatst verstreken jaar zijn gewijzigd ten opzichte van 1

oktober van het daaraan voorafgaande jaar (CPI-cijfer alle huishoudens, afgeleid).

De ingegane arbeidsongeschiktheidspensioenen worden in beginsel verhoogd in overeenstemming met het percentage waarmee het dagloon ingevolge de WAO/WIA wordt verhoogd.

BELEGGINGEN

Terugblik economie en financiële markten

Een zeer gunstig macro-economisch klimaat

2017 kenmerkte zich door een zeer sterk economisch groeimomentum. De wereldeconomie groeide over het jaar met circa 3,5%. Zowel de ontwikkelde landen als de opkomende landen droegen bij aan deze cyclische opleving. Vertrouwensindicatoren stegen verder en staan op historisch hoge niveaus. Tegelijkertijd bleef de inflatie gemiddeld genomen gematigd. Dit gaf de centrale banken de ruimte om het monetaire beleid ruim te houden. Wel zetten de monetaire autoriteiten stappen richting normalisatie van het beleid. Maar per saldo gebeurde dit in een zeer gematigd tempo. De Amerikaanse centrale bank (Fed) verhoogde de beleidsrente drie keer met 25 basispunten. In het vierde kwartaal begon de Fed met het afbouwen van de centralebankbalans door aflopende obligaties en renteopbrengsten niet meer te herbeleggen. De Europese Centrale Bank (ECB) hield de renteniveaus constant en continueerde het opkoopprogramma. De lage inflatie blijft de belangrijkste reden voor de ECB om een aanhoudend ruim monetair beleid te voeren. De Bank of England (BoE) verhoogde de beleidsrente éénmaal in 2017. De gestegen inflatie in het Verenigd Koninkrijk was de belangrijkste reden hiervoor.

Politiek deerde markten niet

De politieke gebeurtenissen gedurende 2017 hadden nauwelijks effect op de financiële markten. Het presidentschap van Trump leidde niet tot de gevreesde negatieve effecten voor de wereldeconomie. Sterker nog, het in december goedgekeurde belastingplan kan voor een positieve impuls voor de Amerikaanse economie en de bedrijfswinsten zorgen. In Europa leidden de verkiezingsuitslagen in Frankrijk, Nederland en Duitsland niet tot grote veranderingen. Het onafhankelijkheidsstreven van Catalonië deerde de markten nauwelijks. De brexit-onderhandelingen verlopen stroef, mede door de interne onrust in het Verenigd Koninkrijk. De vervroegde verkiezingen in het Verenigde Koninkrijk leidde niet tot de gehoopte ruime meerderheid voor May. Ook de geopolitieke strubbelingen tussen de Verenigde Staten en Noord-Korea liepen uiteindelijk met een sisser af.

Financiële markten

Risico nemen werd beloond in 2017

De gunstige macro-economische omgeving ondersteunde de risicovolle beleggingen in 2017. Daarnaast zorgden de gematigde inflatie en het aanhoudend ruime monetaire beleid ervoor dat renteniveaus laag bleven. De totaalrendementen van de meeste beleggingscategorieën waren hierdoor positief. Aandelen voeren de rendementslijst aan gevolgd door grondstoffen en de risicovollere vastrentende categorieën EMD HC en High Yield. De risico-opslagen van deze twee laatste beleggingscategorieën daalden verder in 2017. EMD LC bleef achter bij de variant in harde valuta vanwege de appreciatie van de euro ten opzichte van de valuta's van opkomende landen. Grondstoffen eindigden het jaar, na een negatief begin van het jaar, in de plus na een sterke stijging van de olieprijs in de tweede helft van het jaar. De totaalrendementen op euro-staatsobligaties en investment grade bedrijfsobligaties waren per saldo beperkt.

Gevoerd beleid

Toetsing Investment Beliefs

Het fonds heeft in 2017 de huidige investment beliefs tegen het licht gehouden en aangescherpt daar waar nodig.

Verantwoord Beleggingsbeleid

In het afgelopen jaar heeft het bestuur van het pensioenfonds educatieve kennissessies gehouden ten aanzien van het verantwoord beleggen.

Onderzoek Rebalancing

Het pensioenfonds heeft het afgelopen jaar onderzoek gedaan naar het rebalancing beleid. De belangrijkste uitkomst was dat de rebalancing strategie passend is op basis van risico-en rendementsprofiel, kosten en procesmatige overwegingen. Daarom is er geen aanleiding gebleken het huidige beleid te wijzigen.

Evaluatie beleggingsbeleid

Op jaarbasis worden diverse onderdelen van het beleggingsbeleid geëvalueerd. In 2017 heeft het pensioenfonds onder andere de renteafdekking, de vermogensbeheerders en beleggingscategorieën geëvalueerd. Tevens heeft het fonds uitvoerig stilgestaan bij de huidige benchmarkinvulling.

Monitoring en selectieproces

Afgelopen jaar is door het pensioenfonds stilgestaan bij het selectie- en monitoringsproces van externe managers en het QA-proces van de Beheerder. Het fonds bepaalt de doelstelling en randvoorwaarden waarbinnen de selectie plaatsvindt en neemt de beslissingen. De afdeling Externe Managers van de fiduciair beheerder adviseert het fonds over de invulling van de opdracht en monitort de managers en portefeuille na aanstelling. Het monitoringsproces is bedoeld om de kwaliteit van de manager en de portefeuille te bewaken na de selectie. De criteria (pijlers) en de communicatie door de fiduciair beheerder daaromtrent via jaarevaluaties en kwartaalverslagen zijn besproken.

Evaluatie grondstoffen

In 2017 heeft het pensioenfonds, mede ingegeven door de tegenvallende performance in het begin van 2017, specifiek stilgestaan bij de beleggingscategorie Grondstoffen door de strategische casus en de actieve invulling van de categorie uit te diepen. Vooralsnog gaan we daarmee door.

Gebruik van derivaten

In 2017 heeft het fonds het gehele gebruik van derivaten in kaart gebracht. Het fonds gebruikt derivaten alleen ten behoeve van efficiënt portefeuillebeheer en/of risicobeperking. Er is gekeken naar het doel en de risico's van derivatengebruik. Verder is er een inventarisatie gemaakt van het derivatengebruik in de portefeuille van het fonds, waarbij het fonds verdiepend heeft gekeken naar derivatengebruik binnen het Collectief Liability Overlay Fonds (CLOF), de valuta-overlay en grondstoffen.

Impact van EMIR op het CLOF

Als gevolg van de kredietcrisis is de wet- en regelgeving voor de handel in derivaten aangescherpt (EMIR). Een van de beheersmaatregelen is dat derivaten alleen nog maar via centrale clearinginstellingen verhandeld mogen worden (central clearing). Een belangrijk punt hierbij is het storten van voldoende onderpand. In aanloop naar de verplichtstelling van central clearing van renteswaps, heeft het fonds in 2017 aandacht besteed aan de verdere inrichting van EMIR binnen het CLOF. Zo is het proces van Margin Management ingericht voor de beheersing van het liquiditeits- en onderpandrisico binnen het CLOF. In 2017 zijn alle renteswaps binnen het CLOF omgezet naar geclearde renteswaps. Aangezien een groot gedeelte van het CLOF uit cash bestaat, is het CLOF in staat om de Variation Margin in cash te voldoen.

Portefeuillewaarde

De waarde van de portefeuille en de verdeling van het vermogen over de verschillende beleggingscategorieën aan het einde van het jaar ten opzichte van de situatie aan het begin van het jaar wordt weergegeven in onderstaande tabel:

Bedragen x € 1.000.000	2017			2016	
	Bedrag	Percentage	Normportefeuille	Bedrag	Percentage
Aandelen	92,4	17,4%	15,5%	94,9	18,8%
Vastrentende waarden + Liability Overlay	389,8	73,6%	74,0%	363,6	72,0%
Alternatieve beleggingen	13,0	2,5%	3,0%	14,3	2,8%
Vastgoed	28,7	5,5%	6,5%	25,7	5,1%
Liquide middelen	5,4	1,0%	1,0%	6,2	1,2%
Totaal	529,6	100%	100%	504,7	100%
Waarde valuta afdekking	0,7			0,4	
Totaal inclusief portefeuilles ter afdekking valutarisico	530,3			505,1	

De portefeuillevaarde is in 2017 toegenomen van € 505,1 naar € 530,3. De afwijkende werkelijke portefeuillevogingen ten opzichte van de normportefeuille vallen binnen de vastgestelde bandbreedtes.

Rendementen

Onderstaande tabel geeft de performance weer uitgesplitst naar de verschillende categorieën waarin door het pensioenfonds wordt belegd.

	2017 Portefeuille	2017 Benchmark
Aandelen	9,8%	10,2%
Vastrentende waarden (excl. CLOF)	1,5%	1,1%
Alternatieve beleggingen	12,3%	6,2%
Vastgoed	11,5%	12,4%
Liquide middelen	-0,3%	-0,4%
Totaal	4,0%	3,7%
Inclusief rente- en valutahedge	3,0%	2,0%

Het totale portefeuillierendement over 2017 bedraagt 3,0%. Zonder de effecten van de rente- en valuta-afdekking is het rendement 4,0%. Hiermee behaalde de portefeuille een hoger rendement van 0,3% ten opzicht van de benchmark. Positieve relatieve rendementen van vastrentende waarden en alternatieve beleggingen vormden hiervoor de belangrijkste redenen.

Afdekking renterisico

Het renterisico is één van de grootste en belangrijkste risico's op de balans van een pensioenfonds. Het pensioenfonds beheerst dit risico door te beleggen in Staatsobligaties euro, Niet-staatsobligaties euro, Hypotheken en het Collectief Liability Overlay Fund (CLOF). Het pensioenfonds maakt gebruik van een strategie waarbij 50% van het renterisico op basis van de (UFR) rekenrente afgedekt wordt. In 2017 is dit beleid niet aangepast. Het fonds heeft in 2017 geëvalueerd of de wijze van renteaafdekking via het CLOF nog de juiste manier is. In maart 2018 is de invulling hiervan gewijzigd.

In 2017 bewoog de 30-jaars swaprente tussen de 1,24% tot 1,65%. Begin juli bereikte de 30-jaars swaprente met ongeveer 1,65% het hoogste niveau in 2017. Uiteindelijk liet de swaprente over het hele jaar een beperkte stijging van 0,26% zien van 1,24% naar 1,50%. De stijging van de swaprente zorgde voor een negatief rendement op het CLOF. De bijdrage aan de dekkingsgraad was positief, omdat het renterisico voor ongeveer 50% niet werd afgedekt.

Afdekking valutarisico

Het pensioenfonds belegt in verschillende beleggingen die in buitenlandse valuta's genoteerd zijn. Hierdoor loopt het pensioenfonds valutarisico. Dit is het risico dat de buitenlandse valuta's dalen en de beleggingen omgerekend in euro in waarde dalen. Belangrijke buitenlandse valuta's waarin belegd wordt, zijn: de Amerikaanse dollar, Japanse yen en Britse pond. Het valutarisico van deze valuta's wordt binnen de wereldwijde aandelenportefeuille voor 75% afgedekt naar de euro. Andere valuta's worden niet afgedekt. Voor de beleggingscategorieën Global High Yield, Emerging Market Debt (in harde valuta) en Infrastructuur, wordt het valutarisico volledig afgedekt binnen de beleggingsinstellingen.

Per saldo droeg de valuta-afdekking positief bij aan het resultaat van de portefeuille over 2017. De meeste valuta daalden namelijk in waarde ten opzichte van de euro. De daling van het Britse pond bleef het meest beperkt met ongeveer 4%, terwijl de Amerikaanse dollar met ruim 13% het meest daalde. De ontwikkeling van de Amerikaanse dollar bepaalde vooral het resultaat van de valuta-afdekking, omdat dit ook de grootste valutapositie is.

Vastrentende waarden

Per saldo heeft de vastrentendewaardenportefeuille met een rendement van 1,5% tegen een benchmarkrendement van 1,1% een outperformance van 0,4% behaald. Hieraan droegen Staatsobligaties euro, Niet-staatsobligaties en Hypotheken positief bij. De beleggingen in Global High Yield, Emerging Market Debt en Indexleningen presteerden minder dan hun benchmark en droegen zodoende negatief bij.

Staatsobligaties euro

Het jaar werd gedomineerd door het beleid van de centrale banken en politieke ontwikkelingen. Ondanks de laagblijvende inflatie maakte de centrale bank van Europa bekend om het opkoopprogramma te verkleinen. De Amerikaanse centrale bank is zelfs al begonnen met het verkleinen van haar balans. Daarnaast was de onzekerheid in de markten hoog rond de verkiezing in de verschillende landen in Europa. Uiteindelijk steeg de Duitse rente 0,22% naar een niveau van 0,43%. De Amerikaanse rente sloot het jaar nagenoeg onveranderd af op 2,40% na eerst tot ca. 2,00% te zijn gedaald. Ook het renteverskil tussen Italië en Duitsland bleef met 1,59% nagenoeg onveranderd.

De portefeuille heeft over 2017 een rendement behaald van een -0,1%. Hiermee was het rendement 0,3% hoger dan de benchmark. De portefeuille heeft vooral kunnen profiteren van de visie dat de rente in Europa geen duidelijke richting zou kiezen en dat de marktverwachting over een rentestijging in de VS overspannen was.

Niet-staatsobligaties euro

Bedrijfsobligaties genoteerd in euro noteerden een plus. De risico-opslagen daalden verder door de gunstige macro-economische omgeving en het opkoopbeleid van de ECB. Gecombineerd met de aanhoudend lage risicovrije rente resulteerde een plus van meer dan 2%. Het totaalrendement op semi-staatsobligaties (sub sovereign) en obligaties met onderpand (collateralised) was licht positief.

Het rendement van de portefeuille niet-staatsobligaties euro is over 2017 1,8%. Het actieve portefeuillebeheer van de manager heeft 0,4% toegevoegd boven het benchmarkrendement. Dit rendement is vooral gedreven door het selecteren van de goede obligaties en landenposities binnen covered bonds.

Hypotheeken

Vanuit het perspectief van een institutionele belegger is er in tijden van lage (risicovrije)rente op obligaties een zoektocht naar alternatieve 'veilige havens'. Het beleggen in Nederlandse hypotheeken is hierop een antwoord door:

- het gunstige macro-economische klimaat
- de dalende werkloosheid
- de geprognosticeerde stijging van woningprijzen
- een dalend aantal defaults op woninghypotheeken
- de aantrekkelijke marge en de relatief lage kapitaaleis voor pensioenfondsen en verzekeraars

Het jaar 2017 begon sterk en noteerde in het eerste kwartaal de hoogste hypotheekomzet van de afgelopen tien jaar. De hoge omzet is te verklaren door het hoge aantal afgesloten hypotheeken en de recordhoogte van de gemiddelde hypotheeksom (€ 281.000). Ook de groepen doorstromers en oversluiters laten een sterke groei zien. Ondanks de stijging blijft de geprognosticeerde rente ook in 2020 nog op een zeer laag niveau.

De opkomst van verzekeraars en pensioenfondsen is gunstig voor de hypotheekverstrekkingmarkt en draagt bij aan diversiteit en een meer stabiele hypotheekrente doordat op verschillende manieren kapitaal wordt aangetrokken. Als gevolg van stijgende concurrentie zien we dat de margeverschillen tussen de verschillende looptijd-risicosegmenten op de hypotheekmarkt kleiner worden. Het marktaandeel van drie grote banken (Rabobank, ABN AMRO en ING) bij nieuwe hypotheeken is sinds 2010 in relatief korte tijd teruggedrongen van ongeveer 70% naar iets meer dan de helft.

De hypotheekenportefeuille heeft afgelopen jaar gerendeerd met een rendement van 1,5%. Het rendement van de hypotheekenportefeuille wordt afgezet tegen een swapbenchmark. Deze daalde met 0,4%. Hierdoor behaalde de portefeuille een

extra rendement ten opzicht van de benchmark van 1,9%. Dit is voornamelijk veroorzaakt door positieve effecten van de risico-opslag waartegen de portefeuille gewaardeerd wordt.

Wereldwijde inflatiegerelateerde obligaties

Het globale inflatieniveau liep beperkt op waardoor wereldwijde inflatie gerelateerde obligaties een betere performance lieten zien dan wereldwijde nominale obligaties. Het jaar werd gedomineerd door het beleid van de centrale banken, politieke ontwikkelingen en globale groei. De centrale bank van Europa maakte bekend het opkoopprogramma te verkleinen. De Amerikaanse centrale bank is zelfs al begonnen met het verkleinen van haar balans. Daarnaast was de onzekerheid in de markten hoog rond de verkiezing in de verschillende landen in Europa en onderhandelingen rond BREXIT. De economische groei nam in 2017 toe waarbij de Eurozone relatief sterk was met 2,7% reële groei en de UK tegenviel met 1,5%. De gemiddelde inflatie voor de landen in portefeuille lag net onder de 2,0%.

De portefeuille heeft in 2017 een rendement behaald van 1,0%. De benchmark haalde een rendement van 1,0%. De belangrijkste posities in 2017 waren een onderweging in UK inflatie, een overwogen positie in de UK ten opzichte van Duitsland en een onderweging in reële duratie. In Q2 en Q3 was sprake van een underperformance ten opzichte van de benchmark, in Q4 is deze weer goedgehaakt.

Global High Yield

Bedrijfsobligaties met een lage kredietwaardigheid (High Yield) hebben weer een goed jaar achter de rug. Het totaalrendement bedroeg 5,2%. De faillissementsverliezen zijn laag door de gunstige macro-economische omgeving. De risico-opslagen daalden dan ook verder gedurende 2017. Het effectieve rendement op High Yield is nu laag vanwege de lage risico-opslag en de lage risicovrije rente.

De beleggingen in Global High Yield hebben een goed rendement behaald over het gehele jaar van 5,2%. In relatieve zin behaalde deze portefeuille echter een negatief rendement van -0,2%. De portefeuille belegt in een 5-tal managers die elkaar aanvullend beleggingsbeleid hebben. De totale portefeuille richt zich op relatief sterke high yield bedrijven. In 2017 behaalden juist minder-sterke en lager gekwalificeerde obligaties in deze categorie hoge rendementen. Daardoor presteerde de beleggingsportefeuille minder dan de benchmark.

Emerging Markets Debt

Schuldpapier uit opkomende landen in harde valuta (EMD HC) kende een goed jaar. Het totaalrendement van deze categorie bedroeg ruim 8% (hedged naar euro). De Amerikaanse kapitaalmarktrente bleef nagenoeg constant tijdens het jaar. De risico-opslag daalde verder. Gemiddeld genomen zette het economische herstel in de opkomende landen door en deze profiteerden van de depreciatie van de Amerikaanse dollar. Venezuela kwam door economisch wanbeleid in betalingsproblemen, maar dit bleef een lokaal probleem. Obligaties van opkomende landen genoteerd in lokale valuta (EMD LC) profiteerden van een daling van de renteniveaus. Het totaalrendement op deze obligaties bedroeg bijna 9%. Maar door de appreciatie van de euro ten opzichte van de valuta's van opkomende landen kwam het totaalrendement in euro's een stuk lager uit. Uiteindelijk resulteerde een plus van ruim 1%.

De benchmark van de portefeuille behaalde een rendement van 4,1%. De portefeuille, die bestaat uit drie managers met aanvullend beleggingsbeleid en die zich richten op EMD HC en EMD LC, presteerde met een rendement van 3,5% ruim 0,5% minder goed dan de benchmark. Vooral de portefeuille in HC heeft het dit jaar minder goed gedaan dan de benchmark. De relatief defensieve positionering en off-benchmark posities droegen hieraan bij.

Aandelen

Aandelenmarkten noteerden in 2017 nieuwe records. De MSCI All Country World Investible Market Index sloot op een all-time high van 2.107 punten met ruim 8,9% (in €) in termen van rendement en ruim € 7.800 miljard in termen van waarde. Gesteund door een breed vertrouwen onder consumenten en producten, een sterk accommoderend monetair en fiscaal beleid door centrale banken behielden de markten hun positieve momentum. Van de 73 aandelenmarkten wereldwijd bleven slechts 9 markten in

lokale valuta achter bij het slot van 2016. Politieke risico's waaronder het nucleaire verbale geweld tussen Noord-Korea en de Verenigde Staten, de onafhankelijkheidsstrijd van de Catalanen en een politieke impasse in Duitsland bleken investeerders niet te deren.

Voor het tweede achtereenvolgende jaar versloegen de aandelen uit opkomende markten de aandelen uit ontwikkelde markten. China's gewicht in opkomende markten steeg naar 25% en de lokale Chinese aandelenmarkt voegde ruim 32% (in €) waarde toe. Alleen de Poolse aandelenmarkt bleef de Chinese aandelenmarkt voor.

De factoren momentum, groei en kwaliteit bleven ruim voor bij de algemene marktontwikkeling, terwijl factoren als waarde en lage volatiliteit in eenzelfde mate achterbleven. De spread in het jaar tussen de best - en minst presterende factoren was met circa 12% hoog. Het is dan ook niet verrassend dat de prestaties van aandelenmanagers die inzetten op een of meerdere factoren erg verschillen.

Op sectorniveau waren het vooral bedrijven uit de technologiesector die excelleerden. Met de FANG aandelen voorop waaronder Facebook +54%, Amazone +56%, Netflix +55% en Google +35% (in US\$). De sectoren Energie en Telecom bleven met ruim 15% (in €) beduidend achter bij de brede index.

De aandelenportefeuille heeft in 2017 een rendement behaald van 9,8%. De benchmark haalde een rendement van 10,2%. De portefeuille bleef hiermee ruim 0,3% achter bij de benchmark.

Aandelen Wereldwijd

De wereldwijde aandelenportefeuille behaalde een rendement van 6,8% en bleef daarmee 0,8% achter bij de benchmark. De strategie van de portefeuille is factorbeleggen. Hiermee richt het zich op beleggingen die gekwalificeerd zijn kwaliteit, momentum, waarde, lage volatiliteit en small caps. In 2017 deden vooral de categorieën kwaliteit en momentum het goed. De minder goede rendementen van small caps en vooral lage volatiliteitsaandelen zorgden ervoor dat de portefeuille een lager rendement behaalde dan de benchmark. In een sterk stijgende markt waarin aandelenkoersen weinig beweeglijkheid kennen, zoals in 2017, zijn de rendementen op lage volatiliteitsaandelen doorgaans lager. Dit had een negatief effect op het relatieve rendement van de portefeuille.

Aandelen Emerging Markets

De portefeuille van aandelen uit opkomende landen behaalde een rendement van 22,2%. Hiermee behaalden de twee portefeuillemanagers een gezamenlijke outperformance van 1,6%. De portefeuillepositionering in sectoren en aandelen werden gedreven door in te zetten op winstgevendheid. Dit betaalde zich uit in het hogere rendement dan de benchmark.

Alternatieve beleggingen

Private equity

Een lage rente, een grote vraag naar rendement en een toenemende risicobereidheid dreven de aandelenbeurzen. Door de sterke kasposities bij bedrijven en de wil om te groeien via fusies en overnames verschoven in 2017 veel bedrijven vanuit private equity naar een beursgenoteerde aandeelhouder. Verder zorgde de alsmat aanzwellende pool van nieuwe verplichtingen voor een alsmat aanhoudende vraag naar nieuwe investeringsmogelijkheden.

De beleggingen in de portefeuille behaalden over 2017 een rendement van 7,7%. Dit is 4,8% lager dan het rendement van de benchmark, dat bestaat uit het rendement op de wereldwijde aandelenindex over drie jaar + 3%. Deze benchmark is vooral geschikt om op lange termijn te beoordelen of de rendementsdoelstelling is behaald.

Infrastructuur

In 2017 liet infrastructuur een record rendement zien. En dat na al 5 jaar op rij rendementen met dubbele cijfers. Het lijkt er ook op dat er in 2017 een recordhoeveelheid aan kapitaal aangetrokken is. Hiermee heeft de categorie infrastructuur een volgende grote stap heeft gezet om zichzelf te vestigen als reguliere investering. Dat is voor een groot deel te wijten aan hoe hoog infrastructuur op de agenda staat van regeringen over de hele wereld, inclusief opvallende steun van onder meer de Amerikaanse president Donald Trump, de Canadese premier Trudeau, de Britse premier May en vele leiders in de Europese Unie. Zelfs wanneer veel nog moet worden bezegeld door beleidsmaatregelen (zoals het geval is in de VS) is de discussie al zeer nuttig

Het infrastructuurfonds had in 2017 een rendement van 22,10% terwijl de benchmark een rendement van 2,62% behaalde. De benchmark bestaat uit Euribor + 3% en sluit aan bij de lange termijn portefeuille-doelstelling van infrastructuur. Het is minder geschikt om de prestaties van de manager op jaarbasis te beoordelen.

Grondstoffen

Het verloop van 2017 kent sterke parallellen met het jaar 2016. In de eerste helft van het jaar stonden markten onder druk, maar de ontwikkelingen in het derde en vierde kwartaal hebben het jaar niet alleen gered, maar ook gemaakt. De S&P GSCI index sloot meer dan 5% hoger, de BCOM index wist een bescheiden winst van bijna 2% te realiseren. De belangrijkste drijver achter deze rendementen is de afname van overcapaciteit in de energiemarkten. Door de verlenging van de productiebeperking die door OPEC en enkele niet-OPEC landen is afgekondigd, dalen de beschikbare olievoorraden en laten de future curves zelfs weer backwardation zien. Dit houdt in dat de belegger geld verdient aan het doorrollen van de futurecontracten. De stijging van de wereldwijde economische groei heeft daarnaast een sterk effect gehad op de prijzen van industriële metalen. Vraag naar koper vanuit de bouw, aluminium vanuit de auto-industrie, en ook nikkel als grondstof voor batterijen, heeft deze sector een rendement van bijna 30% opgeleverd.

De actieve strategie voor deze portefeuille heeft een rendement behaald van 6,2%, waarmee het waarde heeft toegevoegd ten opzichte van de gebruikte benchmark. Dit extra rendement van 3,8% ontstond door Commodity Selectie, Curve Positioning en het eerder doorrollen van de futurecontracten. Het rendement van de benchmark bedroeg 2,4%.

Vastgoed

De Nederlandse vastgoedmarkt presteerde in 2017 sterk. Dit kwam vooral door waardestijgingen van woningen en kantoren. De belangstelling van buitenlandse beleggers voor Nederlands vastgoed bleef onverminderd hoog. Zowel in de sectoren woningen, winkels als kantoren werden grote portefeuilleaankopen door buitenlandse beleggers gedaan. Dit droeg bij aan het hoge rendement van vastgoed in Nederland.

De belangrijkste ontwikkelingen in 2017 per sector waren als volgt:

- Woningen: de koopwoningenmarkt zette de positieve trend door. Er werden veel meer woningen verkocht dan in voorgaande jaren. Ook de waarde van koopwoningen steeg sterk, vooral in de Randstad. Het toegenomen consumentenvertrouwen en de lage hypotheekrente ondersteunden de vraag naar koopwoningen. Daarnaast is er door de beperkte ontwikkeling van woningen in de afgelopen jaren krapte op de woningmarkt ontstaan. Dit heeft ook een positief effect op de beleggershuurwoningenmarkt. De huren stegen en de bezettingsgraad van huurwoningen is hoog.
- Winkels: de winkelmarkt liet tekenen van herstel zien. De economische groei en het toegenomen consumentenvertrouwen hadden een positieve invloed op de winkelmarkt. De waarde van winkels op A-locaties is relatief stabiel. Op B en C-locaties staan de huren en de waarde van winkels onder druk. Ook de leegstand neemt in dit segment toe. Echter, door het toegenomen consumentenvertrouwen stijgt de omzet in veel sectoren binnen de winkelmarkt. Door de hoge kwaliteit van institutionele winkelportefeuilles zijn de afwaarderingen in 2017 zeer beperkt gebleven en werden door de huurinkomsten positieve rendementen behaald.
- Kantoren: Ook in de kantorensector is er sprake van een tweedeling. De structurele overcapaciteit zorgt voor aanhoudende druk op de kantorenmarkt. Daarnaast zijn er ook segmenten in de markt waar weinig leegstand is en de waarden van kantoren stijgen. Een voorbeeld hiervan is de Zuid-as in Amsterdam waar de waarde van kantoren in 2017 sterk steeg.
- Zorgvastgoed: De vraag naar zorgvastgoed neemt toe als gevolg van de vergrijzing. Ook hebben steeds meer beleggers interesse voor zorgvastgoed. Dit resulteert in een stijgende waarde en lagere aanvangsrendementen. Een belangrijk voorwaarde is wel dat het zorgvastgoed voldoet aan de actuele eisen die aan zorgvastgoed worden gesteld zoals locatie en technische eisen. Ook alternatieve aanwendbaarheid is een belangrijke voorwaarde om zorgvastgoed aantrekkelijk te maken voor beleggers. In 2017 rendeerde zorgvastgoed positief.

De portefeuille presteerde met 11,5% slechter dan de benchmark (12,4%). Er waren wel verschillen tussen de diverse subcategorieën. Het kantorenfonds behaalde een rendement van 14,7%. Het rendement op het woningenfonds was 14,6%, terwijl het zorgvastgoedfonds 9,1% rendeerdde. Het winkelfonds behaalde een rendement van 5,0%.

Langetermijnrendement

2017 was een goed beleggingsjaar voor risicovollere beleggingen. Echter, het fonds gebruikt een groot deel van de beleggingsportefeuille om de rentegevoeligheid van de pensioenverplichtingen af te dekken. Het rendement op dit deel van de portefeuille drukte het totale rendement. In onderstaande tabel staan de langjarige rendementen die het fonds behaald heeft. De weergegeven rendementen zijn de rendementen per jaar voor de genoemde periode. Bijvoorbeeld voor aandelen geldt dat over afgelopen 5 jaar (2013 t/m 2017) een gemiddeld jaarrendement is behaald van 11,1%.

	1 jaar			3 jaar			5 jaar		
	pf	bm	+/-	pf	bm	+/-	pf	bm	+/-
Aandelen	9,84%	10,17%	-0,34%	10,14%	9,93%	0,21%	11,14%	10,95%	0,19%
Vastrentende Waarden	1,48%	1,13%	0,34%	2,24%	2,00%	0,23%	3,36%	3,00%	0,36%
Alternatieve beleggingen	12,33%	6,16%	6,17%	1,95%	-2,23%	4,18%	-1,23%	-4,51%	3,29%
Vastgoed	11,47%	9,07%	2,39%	8,94%	9,27%	-0,33%	5,61%	6,47%	-0,86%
Liquide Middelen	-0,33%	-0,35%	0,02%	-0,18%	-0,26%	0,08%	-0,05%	-0,12%	0,06%
Total Assets	4,00%	3,51%	0,49%	3,96%	3,61%	0,35%	4,49%	4,10%	0,39%
Total Assets Incl. CLOF	2,29%	1,85%	0,44%	3,25%	2,94%	0,32%	7,11%	6,74%	0,37%
Totaal incl overlays	3,03%			3,43%			6,64%		

Bron: PHJ Fiduciaire Kwartaalrapportage Q4 2017. De weergegeven meerjarenrendementen betreffen de geannualiseerde performance over volledige kalenderjaren.

Bv. de 3 jaarscijfers (Performance 3y) geeft de rendementen weer over de jaren 2015, 2016 en 2017.

De getoonde rendementen over de afgelopen jaren geven aan dat de meeste categorieën goed hebben gepresteerd. In de huidige beleggingsomgeving is de prognose dat, door de verwachting dat de rente niveaus zullen stijgen, de rendementen van onze beleggingen de komende jaren zullen dalen. Op de dekkingsgraad hebben oplopende rentes evenwel een positief effect.

Vooruitblik 2018

Economie en monetair beleid: verdere stappen richting normalisatie

De vooruitzichten voor de wereldeconomie blijven gunstig. Vertrouwenscijfers, voor zowel consumenten als producenten, staan op recordniveaus en duiden op aanhoudende groei. In de Verenigde Staten kan het goedgekeurde belastingplan leiden tot een groei-impuls voor de economie. De inflatie blijft voorlopig laag, maar beweegt uiteindelijk richting de doelstelling van de centrale banken. Centrale banken zullen de komende jaren in een gematigd tempo het monetaire beleid normaliseren. De Fed zal doorgaan met het verhogen van de beleidsrente en het terugbrengen van de omvang van de balans. De ECB verkleint de omvang van het opkoopprogramma in 2018 naar €30 miljard per maand. Vooralsnog is er geen definitieve einddatum voor dit programma. Als het economische herstel doorzet, zal de ECB het programma naar verwachting eind 2018 beëindigen.

Financiële markten en risico's

De verwachte middellangetermijnrendementen voor de meeste beleggingscategorieën zijn laag. De laagrisicobeleggingen leveren naar verwachting een zeer laag of zelfs negatief rendement op. Maar ook voor de risicovollere beleggingscategorieën zijn de verwachte rendementen laag. Vooral Global High Yield is onaanvaardig geworden. Op dit moment hebben beleggingen uit de opkomende landen de voorkeur, zowel bij aandelen als bij obligaties (EMD LC). Door de relatief hoge waarderingen zijn de meeste categorieën wel kwetsbaarder geworden voor tegenvallers. Tegenvallende macro-ontwikkelingen, een sterker dan verwachte verkrapping van het monetaire beleid of een escalatie van politieke spanningen kunnen leiden tot een stijging van de volatiliteit. Op politiek vlak zijn er nog wel wat onzekerheden, zoals het verloop van de brexit-onderhandelingen, de vorming van een regering na de Italiaanse verkiezingen en aangekondigde protectionistische maatregelen van de regering Trump in de Verenigde Staten.

Z-score

Op 24 april 1998 is de 'Vrijstellingsregeling Wet Bedrijfspensioenfondsen' officieel in werking getreden. Deze regeling is uitgevaardigd door het Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid en heeft als belangrijkste doel ondernemingen

vrijstelling te verlenen van de verplichtstelling van deelname aan een bedrijfstakpensioenfonds indien de beleggingsperformance van het fonds ontoereikend is. Op basis van artikel 5 lid 1a Vrijstellingsregeling moet vrijstelling worden verleend als uit de performancetoets blijkt dat het feitelijk behaalde beleggingsrendement van het bedrijfspensioenfonds in negatieve zin afwijkt van het rendement van de door het fonds vastgestelde normportefeuille. Volgens de vrijstellingsregeling zal de performancetoets worden toegepast over de periode 2013 tot en met 2017. Indien de uitkomst van de performancetoets lager uitvalt dan 0, kan een deelnemer binnen het verplicht gestelde bedrijfstakpensioenfonds een verzoek indienen tot vrijstelling van deelname. Over 2017 is een Z-score behaald van 0,23%. De performancetoets over de periode 2013 tot en met 2017 bedraagt 0,49. Daarmee blijft de performancetoets ruimschoots boven het vereiste minimum van -1,28.

Verantwoord beleggen beleid

Het pensioenfonds heeft het vermogensbeheer uitbesteed aan Achmea Investment Management B.V. (Achmea IM). Achmea IM geeft op onderstaande wijze invulling aan verantwoord beleggen.

Beleid

Het fonds vindt het belangrijk invulling te geven aan verantwoord beleggen en doet dit door het verantwoord beleggen beleid dat van toepassing is op de Achmea IM Beleggingsfondsen. Als uitgangspunt voor het beleid worden de principes van de Global Compact van de Verenigde Naties gehanteerd. Deze tien principes zijn gerelateerd aan de thema's mensenrechten, arbeidsnormen, milieu en anti-corruptie en vinden hun oorsprong in internationaal breed geaccepteerde verdragen zoals de Universele Verklaring inzake de Rechten van de Mens en de conventies van de International Labour Organisation. Daarnaast legt Achmea IM extra aandacht op een vijftal thema's te weten: mensenrechten, arbeidsnormen, natuur & milieu, gezondheid en klimaatverandering.

Het verantwoord beleggen beleid voor de beleggingsfondsen van Achmea IM bestaat uit het aangaan van de dialoog (engagement) met ondernemingen, het uitoefenen van invloed via stemrechten, het integreren van duurzaamheidsinformatie (ESG-informatie) in het beleggingsproces (ESG-integratie) en het uitsluiten van ondernemingen en landen. Het MVB-beleid is toegepast op de volgende institutionele beleggingsfondsen waarin het pensioenfonds participeert:

- Achmea IM Wereldwijd Aandelen Fonds
- Achmea IM Wereldwijd High Yield Fonds
- Achmea IM Euro Investment Grade Credits Fonds
- Achmea IM EMU Staatsobligaties Fonds

Engagement, het aangaan van dialoog met ondernemingen

Achmea IM voert namens het fonds een engagementbeleid dat zowel gericht is op dialoog met schenders van Global Compact principes (normatieve dialoog) als ook dialoog met ondernemingen over sociale- of milieustandaarden in de sector (thematische dialoog). Hierbij verschillen de doelen. Het doel van normatieve dialoog is om schendingen van mensenrechten, arbeidsnormen, milieunormen of corruptie op te heffen en ondernemingsbeleid te wijzigen. Het doel van thematisch engagement is om ondernemingen aan te sporen tot beter gedrag en om aandeelhouderswaarde te creëren. In 2017 is daarom op meerdere sociale, ecologische of governance thema's de dialoog gevoerd met [125 – voorlopige cijfers] ondernemingen. Vier nieuwe thema's die in 2017 zijn gestart zijn *waterrisico's in de energiesector*, *energie efficiency van consumentenelektronica*, *sociale risico's van suiker en cultuur en toezicht bij banken*. Ook is de dialoog gevoerd met ondernemingen die principes van het Global Compact schenden. In totaal zijn in 2017 op 10 verschillende thema's met 75 ondernemingsentiteiten dialogen gevoerd. Daarnaast heeft Achmea IM met 50 ondernemingsentiteiten die internationaal breed gedragen principes hebben geschonden de normatieve dialoog gevoerd over deze schendingen.

Corporate governance en stemmen op aandeelhoudersvergaderingen

Achmea IM stemt namens het fonds de aandeelhoudersrechten voor de aandelenfondsen actief volgens het eigen stembeleid. Binnen dit stembeleid is extra oog voor ecologische, sociale en governance kwesties. Achmea IM ontvangt analyses van externe

stembureaus die zijn aangepast aan het Achmea IM stembeleid. Op die manier maakt Achmea IM altijd zelf een eigen afweging voor het inleggen van de stem.

Achmea IM stemde namens het fonds voor de Wereldwijde Aandelenpool in 2017 op 500 vergaderingen. In totaal had dit betrekking op 7.356 agendapunten. In 2017 stemden we in circa 22,5% van alle agendapunten tegen het management. Veruit het grootste deel van de tegenstemmen betrof benoeming van bestuurders (53%), gevolgd door remuneratievoorstellen (31%). Andere zaken waarbij stemmen tegen het management zijn uitgebracht, betreffen onder meer agendapunten rond klimaatverandering, gezondheid en veiligheid van medewerkers en transparantie van lobby-activiteiten.

Integratie van duurzaamheidsinformatie in het beleggingsproces (ESG-integratie)

Achmea IM is sinds 2007 een ondertekenaar van de Principles for Responsible Investing (PRI), waarmee het aangeeft ESG-integratie in de beleggingsprocessen toe te passen en zich in te zetten voor promotie ervan. Uit de jaarlijkse beoordeling van PRI bleek dat Achmea IM goed scoorde op de modules die voor haar relevant zijn. Achmea IM behaalde de hoogst mogelijke score van A+ voor de wijze waarop zij verantwoord beleggen in de organisatie heeft belegd en verankerd en behaalde A-scores voor de interne MVB-activiteiten als ook voor de wijze waarop de MVB-activiteiten van de externe managers heeft geborgd en beoordeeld.

Voor de intern beheerde beleggingsfondsen integreert Achmea IM Ecologische, Sociale en Goed bestuur factoren (ESG factoren) in het beleggingsproces. Dit wordt gedaan voor de aandelen-, bedrijfsobligaties en staatsobligaties beleggingen. Hierbij wordt onder andere gebruik gemaakt van ESG-gegevens van MSCI ESG. In 2017 zijn met name binnen het staatsobligatieteam additionele analyses gedaan rond ESG-karakteristieken van landen. Dit heeft geleid tot een ESG-verdiepingsslag binnen het beleggingsproces van staatsobligaties. Voor de aandelen- en bedrijfsobligatieprocessen zijn geen substantiële nieuwe inzichten of wijzigingen doorgevoerd.

Uitsluiten van controversiële wapens

Onder controversiële wapens verstaat het fonds wapens die bij gebruik (1) onevenredig veel leed en slachtoffers veroorzaken, (2) geen onderscheid maken tussen burgers en militaire doelen en (3) ook na afloop van het conflict slachtoffers maken en de maatschappij ontwrichten. In de praktijk gaat het om bedrijven die nucleaire- biologische- of chemische wapens, anti-persoonsmijnen of clusterbommen produceren. Per ultimo 2017 zijn 53 ondernemingsentiteiten geïdentificeerd als producenten van controversiële wapens, waardoor zij uit de verschillende beleggingsuniversums van de beleggingspools van Achmea IM zijn verwijderd. Dit uitsluitingsbeleid is toepasbaar op de aandelen- en vastrentende waarden fondsen zoals hierboven weergegeven. Op de overige beleggingsfondsen is het eigen beleid niet toepasbaar vanwege de aard van de beleggingscategorie of omdat het een fund-of-fund structuur betreft waarbij de uitvoerder een eigen beleid toepast.

Uitsluiten van ondernemingen die internationale normen schenden

Het fonds sluit ondernemingen uit die op structurele wijze internationale normen op het vlak van mensenrechten, arbeidsnormen, milieu of corruptie schenden. Deze normen zijn breed geaccepteerd en verankerd in het VN Global Compact. Indien een schending van structurele aard is en dialoog (engagement) met de onderneming niet tot de gewenste verbeteringen leidt, kan Achmea IM namens het fonds overgaan tot het uitsluiten van de onderneming. In dat geval zullen eventueel aanwezige belangen in de onderneming worden verkocht. Dit uitsluitingsbeleid is van toepassing op dezelfde lijst van beleggingsfondsen als hierboven. Per ultimo 2017 zijn 14 ondernemingen uitgesloten van de verschillende beleggingsuniversums op basis van structurele schendingen van internationale normen.

Uitsluiten van landen

In het EMU Staatsobligaties Fonds wordt belegd in staatsobligaties. Een aantal landen is op voorhand uitgesloten van beleggingen. Het betreft landen waartegen de Europese Unie en/of de Verenigde Naties sancties heeft afgekondigd. Deze sanctiemaatregelen zijn opgelegd naar aanleiding van schendingen van het internationale recht of mensenrechten. De lijst bevat per ultimo 2017 elf landen.

Reikwijdte MVB Beleid

Onderstaand overzicht geeft aan welke MVB-instrumenten van toepassing zijn geweest in 2017 op de eerder genoemde Achmea IM beleggingsfondsen.

Beleggingsfonds	Stemmen	Dialogoog	ESG-integratie	Uitsluiten Controversiële wapens	Uitsluiten Schenders Global Compact	Uitsluiten Landen
Achmea IM Wereldwijd Aandelen Fonds	✓	✓	✓	✓	✓	N/A
Achmea IM Wereldwijd High Yield Fonds	N/A	-	✓	✓	✓	N/A
Achmea IM Euro Investment Grade Credits Fonds	N/A	-	✓	✓	✓	N/A
Achmea IM EMU Staatsobligaties Fonds	N/A	N/A	✓	N/A	N/A	✓

FINANCIELE PARAGRAAF

Inleiding

Het pensioenfonds wil aan zijn in paragraaf C omschreven doelstelling voldoen. Het is daarom belangrijk dat het pensioenfonds over voldoende middelen beschikt om (toekomstige) uitkeringen te kunnen betalen. Het bestuur gebruikt hiervoor de beleidsinstrumenten premiebeleid, toeslagenbeleid en beleggingsbeleid.

In deze paragraaf komen deze instrumenten aan de orde. Na het premie- en toeslagenbeleid geeft het bestuur inzicht in de voorzieningen en reserves.

Premie

Het pensioenfonds kent een drietal premies: de gedempte premie, de kostendekkende premie en de feitelijke premie.

Gedempte premie

De gedempte kostendekkende premie is gelijk aan de som van:

- de koopsom benodigd voor inkoop van de pensioenen in het geldende kalenderjaar;
- de risicopremie voor het niet-ingekochte deel van partner- en wezenpensioen;
- de risicopremie in verband met premievrijstelling en toekenning van arbeidsongeschiktheidspensioen;
- de opslag voor het in stand houden van het vereiste eigen vermogen;
- de opslag voor uitvoeringskosten;
- indien nodig aanvullende premies in het kader van een herstelplan.

De gedempte premie in 2017 bedraagt € 19.274 (in 2016: € 17.234).

Kostendekkende premie

De kostendekkende premie in 2017 bedraagt € 24.501 (in 2016: € 21.525). De kostendekkende premie geeft de marktwaarde weer van de aangroei van de onvoorwaardelijke pensioenaanspraken. Onderdeel van de kostendekkende premie is de technische koopsom, deze is in 2017 gebaseerd op de rentetermijnstructuur van ultimo 2016.

Feitelijke premie

De premie voor de houtverwerkende industrie bedraagt in 2017 24,40% van de pensioengrondslag. Daarnaast geldt voor de HVI een premie van 1,5% voor de VPL-/overgangsregeling. De werkgeversbijdrage is 12,20%, de werknemers betalen een eigen bijdrage van 12,20%. De premie voor de jachtbouw bedraagt 24,40% van de pensioengrondslag. De werkgeversbijdrage is 12,2015%, de werknemers betalen een eigen bijdrage van 12,2015%. De gehele premie wordt volledig geïnd bij de werkgever. In 2017 bedroeg de feitelijke premie (exclusief premie overgangsregeling) € 20.156 (in 2016: € 17.385). De feitelijke premie was daarmee hoger dan de gedempte premie.

De samenstelling van de feitelijke premie is als volgt:

	2017	2016
Premie exclusief kosten premievrijstelling en risico	16.893	14.288
Benodigd voor kosten (conform J605)	2.726	2.378
Benodigd voor arbeidsongeschiktheid	496	684
Premie risicoherverzekering	41	35
Totaal	20.156	17.385

Toeslag

Het bestuur beslist jaarlijks in hoeverre een toeslag kan worden verleend op de pensioenaanspraken van (gewezen) deelnemers en de pensioenrechten van pensioengerechtigden. Het bestuur dient hierbij rekening te houden met de beschikbare middelen.

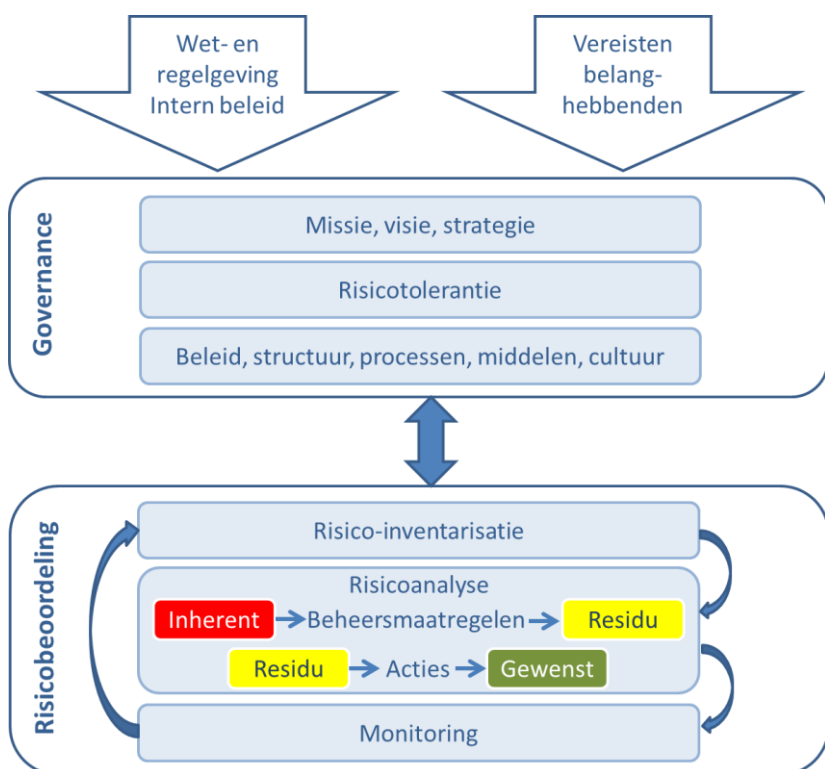
Het bestuur hanteert de volgende staffel als leidraad voor toeslagverlening:

- Indien het eigen vermogen zodanig is dat daarmee alle toekomstige toeslagen op basis van de ambitie volledig kunnen worden gerealiseerd, wordt een volledige toeslag verleend;
- Indien het eigen vermogen kleiner of gelijk is aan 10% van de voorziening pensioenverplichtingen wordt geen toeslag verleend;
- Indien het eigen vermogen groter is dan 10% van de voorziening pensioenverplichtingen, doch kleiner is dan het eigen vermogen dat nodig is om de volledige ambitie te kunnen realiseren, wordt de toeslag naar rato verleend, onder voorwaarde dat de pro rata toeslag ten minste 0,5% bedraagt.

RISICOPARAGRAAF

Het Financieel Toetsingskader ("FTK") voor pensioenfondsen is een onderdeel van de Pensioenwet. De regelgeving van het FTK werkt de economische risico's voor pensioenfondsen verbonden aan onder meer aandelen, valuta's en rente uit. Het vertaalt deze naar vereiste reserveposities en dekkingsgraden. Hiermee worden pensioenfondsen gedwongen te overwegen welk totaal risiconiveau ze kunnen of willen accepteren. Het pensioenfonds zet, binnen de kaders van het geformuleerde risicobeleid, in op maximalisatie van het rendement op het vermogen.

Het pensioenfonds hanteert een integrale risicomanagementaanpak, die is vastgelegd in het beleid IRM en die uitgaat van onderstaande principes.

1 Governance

Het bestuur is verantwoordelijk voor het realiseren van de doelstellingen van het fonds, volgend vanuit de missie, visie, strategie van het fonds. Het bestuur bepaalt de koers van het fonds en weegt de factoren af die de koers positief of negatief beïnvloeden. Het bestuur wordt bij het streven om de doelstellingen van het fonds te bereiken, met onzekerheden geconfronteerd. Voor het bestuur is het van belang om vast te stellen welke mate van onzekerheid als acceptabel wordt beschouwd (de risicotolerantie). Integraal risicomanagement stelt het bestuur in staat om op een efficiënte en effectieve wijze om te gaan met onzekerheid en de hieraan verbonden risico's en kansen en het beleid, de structuur, de processen en middelen en de cultuur daarop af te stemmen.

Het bestuur heeft de mogelijke risico's van het fonds in kaart gebracht en bepaald hoe het bestuur met deze risico's om wil gaan. Op basis van een actueel en volledig beeld van alle relevante risico's kan het bestuur gepaste beheersmaatregelen nemen en is het bestuur in control.

Voor de beheersing van de risico's die betrekking hebben op de uitvoering van de pensioenregeling en de werkzaamheden van het fonds, is aansluiting gezocht bij de toezichtkaders van DNB. DNB hanteert daarbij een aanpak van risicoanalyse en risicomitigatie in haar toezicht, genaamd FOCUS!. FOCUS! bouwt voort op de Financiële Instellingen Risicoanalyse Methode (FIRM), de methodiek die sinds 2005 bij DNB in gebruik is.

FIRM onderscheidt de volgende hoofdrisicocategorieën:

- Matching-/renterisico;
- Marktrisico;
- Kredietrisico;
- Verzekeringstechnisch risico;
- Omgevingsrisico;
- Operationeel risico;
- Uitbestedingsrisico;
- IT-risico;
- Integriteitsrisico;
- Juridisch risico.

De eerste vier categorieën zijn financieel van aard, de overige zijn niet-financieel. De hoofdcategorieën zijn verder onder te verdelen naar deelrisico's.

Risico's worden kwalitatief (aan de hand van vooraf vastgestelde referentieschalen) beoordeeld op basis van de waarschijnlijkheid van het optreden van het risico en de impact daarvan op het behalen van de doelstellingen. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen het inherent risico, het residurisko en het gewenste risico.

Het inherent risico is het risico zonder rekening te houden met eventuele beheersmaatregelen die het bestuur treft om de waarschijnlijkheid en/of impact te beperken. Het inherent risico is afhankelijk van de context waarbinnen het fonds opereert en de doelstellingen.

Ten aanzien van het inherent risico zijn vanuit de risicotolerantie van het fonds vier mogelijke reacties:

- het risico accepteren;
- het risico reduceren door het nemen van aanvullende beheersmaatregelen;
- het risico vermijden door de activiteiten die geraakt worden door het risico te staken;
- het risico overdragen door de activiteiten die door het risico geraakt worden (deels) uit te besteden.

Het residurisko is het risico dat overblijft nadat is gereageerd op de inherente risico's. Indien het residurisko vanuit de risicotolerantie (nog) niet acceptabel is, worden aanvullende acties gedefinieerd om tot de gewenste risicosituatie te komen.

Risico-inschattingen, beheersmaatregelen en acties kunnen wijzigen naar aanleiding van interne en externe ontwikkelingen, maar ook door nieuwe inzichten. Integraal risicomanagement is daardoor een continu proces van inrichten, uitvoeren, rapporteren en bijsturen. Het bestuur maakt hierbij gebruik van een jaarplan IRM. Startpunt van het jaarplan is de jaarlijkse evaluatie van de bestaande risicoanalyses. Tijdens deze evaluatie komen de aandachtspunten naar voren, die onderdeel uit (moeten) maken van het jaarplan.

De aandachtspunten kunnen ontleend zijn aan:

- de dan geldende status van de risicoanalyses;
- actuele ontwikkelingen binnen of buiten het pensioenfonds;
- een noodzakelijke periodieke herijking van een (hoofd)risico;
- onderzoeken van binnen of buiten het pensioenfonds.

De eindverantwoordelijkheid voor de inrichting, aanpassing en bijsturing van de verschillende risico's ligt bij het bestuur.

In de voorbereiding hebben de bestaande bestuurscommissies een adviserende rol op een aantal specifiek aan de betreffende commissie toegewezen risicogebieden. De gedachtegang hierachter is dat risico's het best beoordeeld kunnen worden door de bestuurscommissies, waarvan de taken, verantwoordelijkheden en bevoegdheden het dichtst liggen tegen de betreffende risicocategorieën.

Verder is de risicocommissie verantwoordelijk gemaakt voor de bewaking van het integrale risicomanagement van het pensioenfonds, en adviseert hierover aan het bestuur. De risicocommissie bewaakt onder andere de opvolging van acties en de voortgang van de in het jaarplan benoemde activiteiten.

Processen en middelen, die worden gebruikt binnen het risicomanagementproces, kunnen gedelegeerd worden aan diverse externe partijen. Deze partijen rapporteren daarover aan de diverse bestuurscommissies of rechtstreeks aan het bestuur.

Ondanks dat bepaalde activiteiten zijn gedelegeerd of uitbesteed, blijft het bestuur van het pensioenfonds verantwoordelijk voor de beheersmaatregelen met betrekking tot de risico's die samenhangen met de uitvoering door deze partijen.

2 Risicobeoordeling

Matching-/renterisico

Een pensioenfonds loopt renterisico doordat de waarde van de verplichtingen van het fonds anders op renteveranderingen reageert dan de waarde van de beleggingen.

Het renterisico is het risico als gevolg van het niet gematcht zijn van activa en passiva (inclusief off-balanceposten) dan wel inkomsten en uitgaven in termen van rentevoet, rentetypische looptijden, basisvaluta, liquiditeit typische looptijden en gevoeligheid voor ontwikkeling in prijspeil.

Dit risico is nader onderverdeeld in *rente, valuta, liquiditeit en inflatie*.

Het inherent risico wordt door het bestuur als aanzienlijk/ aanzienlijk (kans / impact) ingeschat. De overall risicotolerantie met betrekking tot matching-/renterisico is beperkt/ beperkt (kans / impact). Beheersmaatregelen zien op het reduceren van zowel de kans als de impact van het risico.

Het fonds kiest bewust om een gedeelte van het renterisico niet af te dekken om herstelcapaciteit te behouden. De renteafdekking wordt maandelijks gerapporteerd aan het bestuur. De netto impact van renteveranderingen op de dekkingsgraad worden in kwartaal- en risicorapportages inzichtelijk gemaakt. Als onderdeel van de kwartaalrapportage vermogensbeheer wordt daarnaast de effectiviteit van de renteafdekking weergegeven en besproken in de beleggingsadviescommissie en daarna in het bestuur. Het grootste gedeelte van de beleggingsportefeuille is belegd in euro's genoteerde waarden; De vreemde valuta-exposure van de beleggingscategorieën High Yield en Obligaties Opkomende Markten HC wordt binnen de beleggingsinstellingen afgedekt naar Euro's.

Liquiditeitsrisico

Het risico dat het pensioenfonds niet op korte termijn aan zijn betalingsverplichtingen en onderpandverplichtingen uit hoofde van derivatencontracten kan voldoen.

Beheersmaatregelen

- Het liquiditeitsrisico wordt beheerst door voldoende onderpand beschikbaar te hebben voor OTC derivaten, zodanig dat een extreme negatieve marktschok opgevangen kan worden.
- Het liquiditeitsrisico wordt bewaakt met behulp van twee toetsen. Deze geven inzicht in de mate waarin de portefeuille over voldoende liquiditeit beschikt om bij extreme marktschokken voldoende onderpand te kunnen storten. Indien het pensioenfonds niet slaagt voor één of beide toetsen volgt advies vanuit de fiduciair beheerder.
- Monitoring van het liquiditeitsrisico vindt plaats op basis van de risicorapportage.

Het inflatierisico wordt voor een deel afgedekt door middel van het beleggen in producten die een natuurlijke inflatiebescherming in zich herbergen (zoals inflation linked bonds, vastgoed, grondstoffen en infrastructuur). Het inflatierisico ligt voor een belangrijk deel bij de deelnemers en bij pensioengerechtigden en gewezen deelnemers via het toeslagbeleid van het fonds. De kans op toeslagverlening wordt inzichtelijk gemaakt in de risicorapportage en via de jaarlijks uit te voeren haalbaarheidstoets.

Een pensioenfonds loopt inflatierisico doordat de waarde van de geïndexeerde pensioentoezeggingen anders op inflatieveranderingen reageert dan de waarde van de beleggingen.

Beheersmaatregelen:

Het renterisico van de verplichtingen wordt op basis van het risicoprofiel gedeeltelijk afgedekt. De impact van renteveranderingen op de dekkingsgraad worden in de kwartaal- en risicorapportage inzichtelijk gemaakt. Het renterisico wordt gemonitord als onderdeel van markt-/balansrisico.

Marktrisico

Het marktrisico is het risico ten gevolge van het blootstaan aan wijzigingen in marktprijzen van verhandelbare financiële instrumenten binnen een handelsportefeuille.

Dit risico is nader onderverdeeld in prijsvolatiliteit, marktliquiditeit en concentratie en correlatie.

Het inherent risico wordt door het bestuur als beperkt / beperkt (kans / impact) ingeschat. De overall risicotolerantie met betrekking tot marktrisico is laag / laag (kans / impact). Beheersmaatregelen zien op het reduceren van zowel de kans als de impact van het risico.

Het fonds kiest voor spreiding in de beleggingsportefeuille qua risicoprofiel van de achterliggende beleggingen in relatie tot de verplichtingen van het fonds. Beleggen in risicovollere producten wordt bewust gedaan in de veronderstelling dat daar een hoger rendement tegenover staat. De strategische mix volgt uit een ALM-studie, die minimaal één keer in de drie jaar wordt uitgevoerd. De nadere tactische invulling vindt plaats in het jaarlijkse beleggingsplan, dat vervolgens gedurende het jaar continu wordt gemonitord. In de rapportages van de vermogensbeheerders wordt onder andere inzicht gegeven indekkingsgraadontwikkelingen, bandbreedtes, ratings, concentraties, rendementen en tracking errors.

Waardefluctuaties van beleggingen kunnen elkaar versterken of werken juist diversifiërend. Om die reden wordt het risico van marktwaardebewegingen op totaalniveau getoetst.

Beheersmaatregelen:

- Het marktrisico wordt beheerst in de ALM en portefeuilleconstructiestudie. Gewenste risico's worden meegenomen in de ALM-studie. Het betreft risico's waar bewust voor gekozen wordt op basis van risico/rendementsverwachtingen. Met behulp van een ALM en portefeuilleconstructiestudie maakt het fonds een inschatting van de omvang van deze risico en de mogelijke impact hiervan op het fonds. Gegeven de risicohouding bepaalt het pensioenfonds welke risico's zij wil lopen vanwege het verwachte rendement en welke risico's zij deels of volledig wil afdekken.
- Bij Sturen op Risico wordt op basis van het dekkingsgraadrisico (TE vs verplichtingen) beoordeeld of het risico van het fonds binnen de bandbreedtes beweegt. Door middel van een bandbreedte rondom het strategisch vastgestelde risicoprofiel wordt het balansrisico beheerst doordat zodoende wordt gesignaleerd wanneer het risicoprofiel op korte termijn significant afwijkt van het beoogde risicobudget. Bij overschrijding van de analyse bandbreedte ontvangt het pensioenfonds een advies over het (middel)lange termijn risico, de korte termijn vooruitzichten en de mogelijk te nemen acties.
- Met behulp van een stress indicator wordt het marktrisico gemonitord. Het pensioenfonds heeft een limiet vastgesteld wat als waarschuwingssignaal moet dienen ter indicatie van een hoog marktrisico en krachtige trend in marktbevingen. Het raken van de trigger geeft een signaal dat analyse van de economische situatie en beoordeling van het balans- en beleggingsbeleid gewenst is.
- Het pensioenfonds monitort de gevoeligheid van de dekkingsgraad in stress scenario's door middel van inzicht in de dekkingsgraadimpact bij marktschokken op zakelijke waarden en rente. Als de dekkingsgraad in een stress scenario onder de kritische ondergrens zakt wordt een waarschuwingssignaal gegeven en ontvangt het Pensioenfonds een advies van de fiduciair beheerder over de mogelijk te nemen acties.

Aandelenrisico

Het risico op een daling van de marktwaarde van aandelen en zakelijke waarden.

Beheersmaatregelen:

- Het aandelenrisico wordt in de ALM vastgesteld door middel van de gewenste allocatie naar aandelen en zakelijke waarden aan de hand van het risicoprofiel.

- De allocatie naar aandelen(risico) wordt in de portefeuilleconstructie verder verfijnd, bijvoorbeeld door vaststelling van de regio- en stijlverdeling.
- Door middel van een bandbreedte rondom de benchmarkgewichten wordt het aandelenrisico beheerst. Deze bandbreedtes worden tevens vastgelegd in de beleggingsrichtlijnen.

Concentratierisico

Door gebrekkige spreiding kan concentratierisico ontstaan waarbij verliezen optreden doordat een te grote gevoeligheid bestaat naar één regio, sector of marktpartij.

Beheersmaatregelen

- Het concentratierisico wordt beheerst in de ALM en portefeuilleconstructie studie door de portefeuille naar voldoende beleggingscategorieën, risicocategorieën en stijlen te spreiden.
- Concentraties worden weergegeven in de risicorapportage. Ter beheersing van het concentratierisico worden concentratielimieten voor landen en sectoren gehanteerd, wat als waarschuwingssignaal dient.

Actief risico

Met actief risico wordt bedoeld de mate waarin de daadwerkelijke performance afwijkt van de performance van de strategische benchmark van de portefeuille.

Beheersmaatregelen

- Het actieve risico wordt beheerst door middel van limieten op de tracking error bij actieve mandaten. Hiermee wordt de afwijking ten opzichte van de benchmark van de betreffende manager gelimiteerd.
- Monitoring van het actief risico op (sub)beleggingscategorie niveau vindt plaats op basis van de risicorapportage.

Tegenpartijrisico

Bij het aangaan van transacties met externe partijen (o.a. derivatenposities) wordt exposure opgebouwd bij tegenpartijen. Een faillissement van een tegenpartij kan tot verliezen leiden.

Beheersmaatregelen

- Bij het aangaan van nieuwe derivatentransacties wordt een tegenpartij getoetst op kredietwaardigheid, bestaande exposure aan de hand van de gehanteerde 'watchlist'.
- Iedere tegenpartij mag – afhankelijk van de kredietwaardigheid – slechts een bepaald percentage van de totaal uitstaande exposure uitmaken.
- Dagelijks vindt afstemming van onderpand plaats, waarbij alleen onderpand van goede kwaliteit wordt uitgewisseld.
- Het risico wordt ook bewaakt middels de risicorapportage en de maandelijkse berekening van Potential Future Exposure (potentieel verlies in geval van oversluiten bij een faillissement van een tegenpartij).

Kredietrisico

Het kredietrisico is het risico dat een kredietnemer zijn afgesproken betalingen niet nakomt of dat de kredietwaardigheid van een kredietnemer afneemt, waardoor de kredietverstrekker financiële schade oploopt.

Het inherent risico wordt door het bestuur als aanzienlijk / beperkt (kans / impact) ingeschat. De overall risicotolerantie met betrekking tot kredietrisico is beperkt / laag (kans / impact). Beheersmaatregelen zien op het reduceren van zowel de kans als de impact van het risico.

Het fonds let scherp op kredietwaardigheid en liquiditeit. Belangrijke aandachtspunten betreffen hierbij de door het fonds gehanteerde derivatenconstructies in het kader van de afdekking van het rente- en valutarisico. In de rapportages van de vermogensbeheerders wordt onder andere inzicht gegeven in ratings, concentraties, collateral en tegenpartijen.

Beheersmaatregelen:

- In de ALM-studie en portefeuilleconstructie wordt op basis van risicomaten een allocatie naar vastrentende waarden bepaald en een verdeling binnen deze categorie.
- Binnen beleggingsportefeuilles zijn (in fonds- of mandaatrichtlijnen) limieten opgenomen op kredietwaardigheidsratings van beleggingen in instrumenten, landen en/of sectoren.
- Kredietrisico wordt in de risicorapportage inzichtelijk gemaakt aan de hand van de ontwikkeling van de creditspread. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen de basisportefeuille en de overige vastrentende waarden.

Door middel van een bandbreedte rondom de creditspread wordt het kredietrisico beheerst, zodoende wordt gesignaleerd wanneer het kredietrisico in historisch perspectief significant afwijkt van het gemiddelde.

Verzekeringstechnisch risico

Het verzekeringstechnisch risico is het risico dat uitkeringen (nu dan wel in de toekomst) niet gefinancierd kunnen worden vanuit premie- en/of beleggingsinkomsten als gevolg van onjuiste en/of onvolledige (technische) aannames en grondslagen.

Dit risico is nader onderverdeeld in sterfte/langleven, arbeidsongeschiktheid en concentratie en correlatie.

Het inherent risico wordt door het bestuur als aanzienlijk / aanzienlijk (kans / impact) ingeschat. De overall risicotolerantie met betrekking tot verzekeringstechnisch risico is beperkt / laag (kans / impact). Beheersmaatregelen zien op het reduceren van zowel de kans als de impact van het risico.

De belangrijkste risico's voor het fonds zijn de levensverwachting en arbeidsongeschiktheid. Het verzekeringstechnisch risico wordt bewaakt aan de hand van de jaarlijkse actuariële analyses van het fonds en landelijke publicaties inzake levensverwachting en arbeidsongeschiktheid. Het fonds houdt een IBNR-voorziening aan. Het risico bij overlijden en arbeidsongeschiktheid is verzekerd.

In 2018 zal, in aanvulling op de besprekingen van dit risico, die reeds periodiek plaats vinden, opnieuw een integrale risicoanalyse worden uitgevoerd.

Omgevingsrisico

Het omgevingsrisico is het risico als gevolg van buiten het pensioenfonds komende veranderingen op het gebied van concurrentieverhoudingen, belanghebbenden, reputatie en ondernemingsklimaat.

Dit risico is nader onderverdeeld in concurrentie, afhankelijkheid, reputatie en ondernemingsklimaat.

Het inherent risico wordt door het bestuur als hoog / hoog (kans / impact) ingeschat. De overall risicotolerantie met betrekking tot omgevingsrisico is beperkt / beperkt (kans / impact). Beheersmaatregelen zien op het reduceren van zowel de kans als de impact van het risico.

Dit risico is voor het fonds zelf het minst direct te beïnvloeden. Om die reden volgt het fonds ontwikkelingen in de nabije omgeving van het fonds op de voet. Dit betreft met name ontwikkelingen bij aangesloten werkgevers, media-aandacht voor pensioen in algemene zin en media-aandacht voor het fonds in het bijzonder. Communicatie en engagement zijn belangrijke instrumenten voor het fonds in de beheersing van het omgevingsrisico. Het fonds is verplicht gesteld. De berekening van de Z-score wordt op kwartaalbasis gemonitord door de beleggingsadviescommissie en jaarlijks gecertificeerd door de accountant. Het fonds beschikt over een communicatiebeleidsplan, van waaruit jaarlijks een jaarplan wordt afgeleid. Daarnaast heeft het fonds een transparantiedocument en een crisis- en communicatienoodplan. Tevens bewaakt het fonds haar onafhankelijkheid bij beleidsbeslissingen en ziet erop toe dat deze beleidsbeslissingen vrij van belangenverstrengeling worden genomen. Het fonds beschikt tot slot over een beleid verantwoord beleggen en een uitsluitingsbeleid.

In 2018 zal, in aanvulling op de besprekingen van dit risico die reeds periodiek plaats vinden, opnieuw een integrale risicoanalyse worden uitgevoerd.

Operationeel risico

Het operationeel risico is het risico dat samenhangt met ondoelmatige of onvoldoende doeltreffende procesinrichting of procesuitvoering.

Dit risico is nader onderverdeeld in (pre)acceptatie/transactie, uitkering/betaling/settlement, informatie, productontwikkeling, kosten, personeel, fraudegevoeligheid en IT.

Het inherent risico wordt door het bestuur als aanzienlijk / aanzienlijk (kans / impact) ingeschat. De overall risicotolerantie met betrekking tot operationeel risico is laag / laag (kans / impact). Beheersmaatregelen zien op het reduceren van zowel de kans als de impact van het risico.

Het bestuur stelt hoge kwaliteitseisen op gebieden zoals interne organisatie, procedures, processen en controles, kwaliteit geautomatiseerde systemen, enzovoorts van zowel het pensioenfonds als de organisaties die bij de uitvoering betrokken zijn. De belangrijkste onderdelen van operationeel risico, die de bestuursorganen betreft zijn informatie (ter ondersteuning van adequate managementbeslissingen), kosten en geschiktheid (kennis, ervaring, competenties en gedrag). Het bestuur heeft uit haar midden diverse adviescommissies ingesteld. Deze commissies worden ondersteund door externe adviseurs. Verantwoording over het gevoerde beleid wordt afgelegd aan het verantwoordingsorgaan. Om de kosten te bewaken wordt jaarlijks een begroting opgesteld. Elk kwartaal vindt een beoordeling plaats of de kosten binnen de begroting blijven. Afwijkingen van de begroting zijn slechts mogelijk indien onderbouwd en door het bestuur geaccordeerd. Het fonds beschikt over een geschiktheidsplan inclusief opleidingsplan. Jaarlijks evalueert het bestuur het eigen functioneren.

De kwaliteitseisen met betrekking tot de organisaties, waaraan werkzaamheden zijn uitbesteed, vallen onder uitbestedingsrisico. Het fonds beschikt over een uitbestedingsbeleid, waarin het proces rondom nieuwe en bestaande uitbestedingen is vastgelegd alsmede de eisen die daarbij aan een uitvoerder worden gesteld.

In 2018 zal, in aanvulling op de besprekingen van dit risico, die reeds periodiek plaats vinden, opnieuw een integrale risicoanalyse worden uitgevoerd.

Uitbestedingsrisico

Het uitbestedingsrisico is het risico dat de continuïteit, integriteit en/of kwaliteit van de aan derden uitbestede werkzaamheden, dan wel door deze derden ter beschikking gestelde apparatuur en personeel, worden geschaad.

Dit risico is per externe uitvoerder nader onderverdeeld in continuïteit bedrijfsvoering, integriteit en kwaliteit dienstverlening.

Het inherent risico wordt door het bestuur als aanzienlijk / aanzienlijk (kans / impact) ingeschat. De overall risicotolerantie met betrekking tot uitbestedingsrisico is laag / laag (kans / impact). Beheersmaatregelen zien op het reduceren van zowel de kans als de impact van het risico.

Het uitbestedingsrisico vormt een zeer belangrijk aandachtsgebied voor het fonds. Zowel het pensioenbeheer als het vermogensbeheer is uitbesteed. Dit risico vormt als het ware de keerzijde van met name het operationeel risico en het integriteitsrisico van het fonds. Het fonds verwacht van de externe uitvoerders een minimaal aan dat van het pensioenfonds gelijkwaardig niveau van beheersing van integriteitsrisico's. Het fonds beheerst operationele risico's zoveel mogelijk door eisen te stellen aan zijn dienstverleners. Daarbij kan worden gedacht aan regels aangaande de continuïteit, integriteit en kwaliteit van de door de externe dienstverleners te leveren werkzaamheden en van de bij deze dienstverleners werkzame personen. Het fonds laat zich regelmatig informeren over de wijze waarop de externe uitvoerders deze risico's beheersen. Hiertoe wordt gebruik gemaakt van diverse maand-, kwartaal- en/of jaarrapportages van de externe uitvoerders, zoals DVO-rapportages,

beleggingsrapportages, rapportages niet-financiële risico's en ISAE 3402. Daarnaast voert het fonds jaarlijks evaluatiegesprekken met de externe uitvoerders.

Integriteitsrisico

Het integriteitsrisico is het risico dat de integriteit van het pensioenfonds dan wel het financiële stelsel wordt beïnvloed als gevolg van niet integere, onethische gedragingen van het pensioenfonds in het kader van wet- en regelgeving en maatschappelijke en door het pensioenfonds opgestelde normen.

Dit risico is nader onderverdeeld in benadeling derden, voorwetenschap, witwassen, terrorismefinanciering en onoorbaar handelen.

Het inherent risico wordt door het bestuur als aanzienlijk/ aanzienlijk (kans / impact) ingeschat. De overall risicotolerantie met betrekking tot integriteitsrisico is laag / laag (kans / impact). Beheersmaatregelen zien op het reduceren van zowel de kans als de impact van het risico.

Integer handelen is binnen het fonds verankerd in de totale compliance-structuur. Alle betrokkenen bij het fonds, zowel intern als extern, worden geacht te voldoen aan het geheel van interne en externe wet- en regelgeving, dat op het fonds van toepassing is. Bij bestuursbesluiten wordt altijd in ogenschouw genomen of er voldoende rekening is gehouden met evenwichtige belangenbehartiging en of er sprake is van mogelijke integriteitsissues. Het fonds beschikt onder andere over een gedragscode, een incidenten- en klokkenluidersregeling, een klachten- en geschillenprocedure en een geschillencommissie. Een externe compliance officer ziet toe op naleving van de gedragscode en klokkenluidersregeling en brengt hierover verslag uit aan het bestuur. De bij de gedragscode behorende nalevingsverklaring wordt jaarlijks door de bestuursleden ondertekend. Tevens inventariseert het fonds jaarlijks de (neven)functies. Het fonds volgt de wet- en regelgeving rondom witwassen en terrorismefinanciering en toetst bij wijzigingen in wet- en regelgeving de opvolging daarvan door de externe uitvoerders.

Juridisch risico

Het juridisch risico is het risico samenhangend met (veranderingen in en naleving van) wet- en regelgeving, het mogelijk bedreigd worden van de rechtspositie, met inbegrip van de mogelijkheid dat contractuele bepalingen niet afdwingbaar of niet correct gedocumenteerd zijn.

Dit risico is nader onderverdeeld in wet- en regelgeving, naleving, aansprakelijkheid en afdwingbaarheid contracten.

Het inherent risico wordt door het bestuur als aanzienlijk / hoog (kans / impact) ingeschat. De overall risicotolerantie met betrekking tot juridisch risico is beperkt / beperkt (kans / impact). Beheersmaatregelen zien op het reduceren van zowel de kans als de impact van het risico.

Het fonds maakt bij de opstelling van alle voor het fonds relevante juridische documenten gebruik van de diensten van daarin gespecialiseerde partijen. Veranderingen in wet- en regelgeving, op terreinen die direct dan wel indirect pensioenen raken, worden besproken en waar nodig wordt actie ondernomen. Het bestuur blijft op de hoogte van wijzigingen in wet- en regelgeving door het volgen van themabijeenkomsten, media, vakliteratuur en nieuwsbrieven op het gebied van pensioen- en vermogensbeheer.

De besluiten die het bestuur heeft genomen over het beleggings-, premie- en toeslagenbeleid en de bijbehorende risicohouding zijn vastgelegd in de fondsdocumenten van het fonds.

Het fonds heeft in 2017 een nieuw herstelplan opgesteld en dit op 30 maart 2017 bij DNB ingediend.

ACTUARIELE ANALYSE

(Bedragen x € 1000)

ACTUARIELE ANALYSE

De actuariële analyse van het saldo van baten en lasten kan als volgt worden weergegeven:		
	2017	2016
	EUR	EUR
Premieresultaat		
Feitelijke premie (exclusief premie overgangsregeling)	20.156	17.385
Betaalde premies risicoherverzekering	41-	35-
Pensioenopbouw	19.050-	16.663-
Onttrekking uit voorziening pensioenverplichtingen voor pensioenuitvoeringskosten	412-	332-
Pensioenuitvoeringskosten	2.840-	1.881-
	2.187-	1.526-
Interestresultaat		
Beleggingsresultaten	14.624	40.222
Rentetoevoeging voorziening pensioenverplichtingen	1.118	274
Wijziging marktrente	7.905	51.142-
	23.647	10.646-
Overig resultaat		
Resultaat op waardeoverdrachten (saldo overdacht van rechten)	124	244-
Resultaat op kanssystemen (overige wijzigingen)	1.574	804
Resultaat op uitkeringen	96-	20
Indexering en overige toeslagen	3	162-
Wijziging overige actuariële uitgangspunten	134-	2.086
Overige baten	7	32
Wijziging herverzekeringsdeel technische voorzieningen	6-	15-
Overige lasten	2-	7
Saldo uit hoofde van andere oorzaken	169	35
	1.639	2.563
Totaal saldo van baten en lasten	23.099	9.609-

In de jaarrekening zijn meer specifieke gegevens over het boekjaar 2017 vermeld.

VERWACHT EN GEPLAND VOOR 2018

Pro forma beëindiging vermogensbeheersovereenkomst

In 2016 heeft SAPB de pensioenbeheerovereenkomst met PHJ opgezegd. Hierdoor moest het fonds op zoek naar een andere pensioenuitvoeringsorganisatie. Het fonds heeft hierop voor de uitvoering van het pensioenbeheer onderdak gevonden bij AZL. Tijdens de onderhandelingen over een nieuwe pensioenuitvoerovereenkomst is ook het vermogensbeheer onderwerp van gesprek geweest met AZL en heeft AZL en NNIP bedongen ook een kans te krijgen om de uitvoering van het vermogensbeheer over te nemen. Het bestuur heeft daarop de vermogensbeheerovereenkomst tussen AIM en PHJ pro forma per 1 juli 2018 opgezegd en is thans in onderhandeling over een nieuwe vermogensbeheersovereenkomst met NNIP.

Verkiezingen verantwoordingsorgaan

De zittingstermijn van de leden van het VO, voor het eerst benoemd op 1 juli 2014, loopt per 1 juli 2018 af. Er is inmiddels een tijdsplanning voor het organiseren/realiseren van de verkiezingen opgesteld en er is een verkiezingscommissie ingesteld die belast is met de organisatie van deze verkiezingen.

Voordracht bestuursleden

Per 1 juli 2017 heeft mevrouw M.A. Blomberg haar functie als bestuurslid namens werknemers neergelegd. Eind december 2017 heeft FNV de heer A. Boonen als beoogde opvolger voorgedragen bij het fonds. DNB heeft op 9 mei 2018 de voorgenomen benoeming van de heer Boonen goedgekeurd. Het bestuur is in haar vergadering van 7 juni 2018 overgegaan tot de definitieve benoeming van de heer Boonen.

De heer P.M. Schuil is als werkgeversvoorzitter van het fonds per 12 oktober 2017 afgetreden. Als gevolg van het vertrek van de heer Schuil staat een vacature open voor een bestuurslid namens de werkgevers. Het fonds heeft de werkgeversorganisaties gevraagd om een voordracht te doen voor een bestuurslid namens de werkgevers in het bestuur van het fonds. De benoemingsprocedure voor de beoogde opvolger is in Q2 2018 opgestart.

Implementatie AVG

Per 25 mei 2018 is de Algemene verordening gegevensbescherming (AVG) van toepassing. Dat betekent dat vanaf die datum dezelfde privacywetgeving geldt in de hele Europese Unie (EU). De Wet bescherming persoonsgegevens (Wbp) geldt dan niet meer. Doel van de AVG is de privacyrechten van personen te verbeteren.

Het fonds is naar aanleiding van de AVG aan de slag gegaan om o.a.: een privacybeleid op te stellen of te actualiseren, een verwerkingsregister op te stellen en eventueel een Functionaris Gegevensbescherming aan te stellen.

Handhavingsbeleid DGA's/bestuurders

Om een beter handhavingsbeleid voor nieuwe gevallen te formuleren voor DGA's/bestuurders die ten onrechte zijn aangesloten, heeft het bestuur in december 2017 met ingang van 1 januari 2018 het volgende besloten:

- Alle richtlijnen worden geformaliseerd en één keer per jaar wordt een uitvraag gedaan, zodat de werkgevers/deelnemers kunnen aangeven of ze wel/geen DGA/ bestuurder zijn;
- Voor DGA's/ bestuurders wordt vanaf 1 januari 2018 de verjaringstermijn van 5 jaar gehanteerd;
- Wat betreft de kosten: alle onderzoekskosten worden eerst in mindering gebracht;
- Er zal geen wettelijke rente worden vergoed;

Het bovenstaande gaat vanaf 1 januari 2018 in voor alle DGA's/bestuurders die ten onrechte zijn aangesloten. Dit wordt beter gecommuniceerd op de website en het pensioenreglement wordt op dit punt aangescherpt/aangepast.

VASTSTELLING VAN HET BESTUURSVERSLAG DOOR HET BESTUUR

Het bestuur van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Houtverwerkende Industrie en Jachtbouw heeft het Bestuursverslag 2017 vastgesteld in de vergadering van 7 juni 2018.

Amsterdam, 15 juni 2018

Namens het bestuur van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Houtverwerkende Industrie en Jachtbouw,

De heer S.M.J. Custers
Voorzitter

De heer J.J. van den Heuvel
Secretaris

JAARREKENING

1 BALANS PER 31 DECEMBER

(na voorgestelde bestemming van het saldo van baten en lasten)

(x € 1.000)

		2017	2016
ACTIVA			
Beleggingen voor risico fonds	(1)		
Vastgoedbeleggingen		29.041	25.706
Aandelen		93.353	96.269
Vastrentende waarden		383.478	349.501
Derivaten		16.041	26.278
Overige beleggingen		17.245	19.049
		<u>539.158</u>	<u>516.803</u>
Herverzekeringsdeel technische voorzieningen	(2)	24	30
Vorderingen en overlopende activa	(3)	4.252	4.079
Overige activa	(4)	1.331	936
		<u>544.765</u>	<u>521.848</u>
PASSIVA			
Stichtingskapitaal en reserves	(5)		
Algemene reserve		15.108	-7.991
Voorziening pensioenverplichtingen	(6)	519.826	512.152
Langlopende schulden (uit hoofde van VPL)	(7)	-	5.199
Overige schulden en overlopende passiva	(8)	9.831	12.488
		<u>544.765</u>	<u>521.848</u>
(*) De nummering verwijst naar de toelichting			
		2017	2016
Dekkingsgraad op basis van FTK (in %)			
Actuele dekkingsgraad		102,9	98,4
Beleidsdekkingsgraad		101,6	94,6
Reële dekkingsgraad		81,1	76,3

2 STAAT VAN BATEN EN LASTEN

(x € 1.000)

		2017	2016
BATEN			
Premiebijdragen voor risico fonds (van werkgevers en werknemers)	(9)	26.425	17.637
Beleggingsresultaten voor risico pensioenfonds	(10)	14.624	40.222
Overige baten	(11)	13	39
		<u>41.062</u>	<u>57.898</u>
LASTEN			
Pensioenuitkeringen	(12)	7.578	7.110
Pensioenuitvoeringskosten	(13)	2.840	1.881
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen	(14)		
Pensioenopbouw		19.050	16.663
Indexering en overige toeslagen		-3	162
Rentetoevoeging		-1.118	-274
Onttrekking voor pensioenuitkeringen		-7.066	-6.709
Onttrekking voor pensioenuitkeringen afkoop		-416	-421
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten		54	159
Wijziging marktrente		-7.905	51.142
Wijziging actuariële uitgangspunten		-	-1.883
Dotatie voor pensioenuitvoeringskosten		412	332
Inkoop uit hoofde van VPL-regeling		6.100	217
Overige mutatie voorziening pensioenverplichtingen		-1.434	-1.000
		<u>7.674</u>	<u>58.388</u>
Mutatie herverzekeringsdeel technische voorzieningen		6	8
Saldo overdrachten van rechten voor risico fonds	(15)	-178	85
Overige lasten	(16)	43	35
(*) De nummering verwijst naar de toelichting			
		<u>17.963</u>	<u>67.507</u>
Saldo van baten en lasten		<u>23.099</u>	<u>-9.609</u>
	2017	2016	
Bestemming van het saldo van baten en lasten			
Mutatie algemene reserve		<u>23.099</u>	<u>-9.609</u>

3 KASSTROOMOVERZICHT

(x € 1.000)

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de directe methode.

	2017	2016
Kasstroom uit pensioenactiviteiten		
Ontvangen premiebijdragen risico fonds (inclusief VPL)	21.035	18.245
Ontvangen waardeoverdrachten voor risico pensioenfonds	151	10
Betaalde pensioenuitkeringen	-7.573	-7.075
Betaalde herverzekeringen	-	-21
Betaalde waardeoverdrachten voor risico fonds	-72	-34
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	-2.452	-1.814
	11.089	9.311
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten		
Ontvangen inzake verkopen beleggingen	102.552	344.815
Betaald inzake aankopen beleggingen	-115.532	-352.565
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten	2.854	1.254
Overige ontvangsten en uitgaven inzake beleggingen	308	-1.791
Betaalde kosten van vermogensbeheer	-876	-1.175
	-10.694	-9.462
Mutatie liquide middelen	395	-151
Samenstelling geldmiddelen		
	2017	2016
Liquide middelen per 1 januari	936	1.087
Mutatie liquide middelen	395	-151
Liquide middelen per 31 december	1.331	936

4 ALGEMENE TOELICHTING

Inleiding

Het doel van de Bedrijfstakpensioenfonds Houtverwerkende Industrie en Jachtbouw, ingeschreven in het handelsregister onder nummer 41145265, statutair gevestigd te Rijnzathe 12 De Meern (hierna het 'fonds') is het nu en in de toekomst verstrekken van uitkeringen aan gepensioneerden en nabestaanden ter zake van ouderdom en overlijden; tevens verstrekt het fonds uitkeringen aan arbeidsongeschikte deelnemers.

Overeenstemmingsverklaring

De Jaarrekening heeft betrekking op het boekjaar 2017, dat is geëindigd op 31 december 2017. De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9, Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving in het bijzonder Richtlijn 610. De bedragen opgenomen in de jaarrekening zijn vermeld in duizenden euro's, tenzij anders is aangegeven. Het bestuur heeft op 16 juni 2018 de jaarrekening opgemaakt.

Vergelijking met voorgaand jaar

De gehanteerde grondslagen van waardering en van resultaatbepaling zijn ongewijzigd ten opzichte van het voorgaand jaar.

ALGEMENE GRONDSLAGEN

Opname van een actief of een verplichting

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het fonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld. Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde. Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum. Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post "nog af te wikkelen transacties". Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

Verantwoording van baten en lasten

Baten worden in de staat van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld. Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Saldering van een actief en een verplichting

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Schattingen en veronderstellingen

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9, Boek 2 van het Burgerlijk Wetboek vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten.

De schattingen en hiermee verbonden veronderstellingen zijn gebaseerd op ervaringen uit het verleden en verschillende andere factoren die gegeven de omstandigheden als redelijk worden beschouwd. De uitkomsten hiervan vormen de basis voor het oordeel over de boekwaarde van activa en verplichtingen die niet op eenvoudige wijze uit andere bronnen blijkt. De daadwerkelijke uitkomsten kunnen afwijken van deze schattingen.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld. Herzieningen van schattingen worden opgenomen in de periode waarin de schatting wordt herzien, indien de herziening alleen voor die periode gevolgen heeft, of in de periode van herziening en toekomstige perioden, indien de herziening gevolgen heeft voor zowel de verslagperiode als toekomstige perioden.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief transactiekosten, provisies, valutakoersverschillen, e.d. worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen.

Vreemde valuta

Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. Deze waardering is onderdeel van de waardering tegen reële waarde. Baten en lasten voortvloeiende uit transacties in vreemde valuta's worden omgerekend tegen de koers per transactiedatum. Alle valutakoersverschillen zijn verwerkt in de staat van baten en lasten.

	31-12-2017	31-12-2016
USD	1,20	1,05
JPY	135,27	123,02
GBP	0,89	0,85

SPECIFIEKE GRONDSLAGEN

GRONDSLAGEN VOOR DE WAARDERING VAN ACTIVA EN PASSIVA

Beleggingen voor risico fonds

Algemeen

De beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde, slechts indien de reële waarde van een beleggingen niet betrouwbaar kan worden vastgesteld, vindt waardering plaats op basis van geamortiseerde kostprijs. Overlopende activa en passiva alsmede liquiditeiten vermogensbeheer worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Het verschil tussen reële waarde en nominale waarde is bij deze activa en passiva in het algemeen gering.

Participaties in beleggingspools en -instellingen die gespecialiseerd zijn in een bepaald soort beleggingen worden gerubriceerd en gewaardeerd volgens de grondslagen voor die onderliggende beleggingen (look-through benadering). Bij gemengde beleggingsfondsen wordt aangesloten bij de hoofdcategorie, bepaald op basis van reële waarde.

Vorderingen en schulden uit beleggingen welke samenhangen met een specifieke beleggingscategorie worden onder beleggingsdebiteuren dan wel -crediteuren opgenomen in de betreffende beleggingscategorie.

Beleggingen inzake VPL worden op dezelfde wijze gewaardeerd.

Financiële instrumenten worden gebruikt ter afdekking van beleggingsrisico's en het realiseren van het vastgelegde beleggingsbeleid. De derivatenposities zijn opgenomen als een afzonderlijke beleggingscategorie. Derivaten die deel uitmaken van een beleggingsfonds zijn opgenomen in de beleggingscategorie waarin dit beleggingsfonds is gerubriceerd.

Reële waarde

De beleggingen van het fonds worden gewaardeerd tegen de reële waarde per balansdatum. Voor de meerderheid van de financiële instrumenten van het fonds kan gebruik worden gemaakt van genoteerde marktprijzen. Derivaten worden gewaardeerd door gebruik te maken van netto contante waardeberekeningen. Bepaalde instrumenten, zoals participaties in beleggingsfondsen worden gewaardeerd door gebruik te maken van de intrinsieke waarde. Het is gebruikelijk en mogelijk om de reële waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. Slechts indien de reële waarde van een beleggingen niet betrouwbaar kan worden vastgesteld, vindt waardering plaats op basis van geamortiseerde kostprijs. De geamortiseerde kostprijs is het bedrag waarvoor het actief of verplichting bij de eerste verwerking in de balans wordt opgenomen, verminderd met aflossingen op de hoofdsom en verminderd met eventuele afboekingen wegens bijzondere waardeverminderingen voor oninbaarheid.

Voor financiële instrumenten zoals beleggingsvorderingen en -schulden geldt dat de boekwaarde de reële waarde benadert als gevolg van het korte termijn karakter van de vorderingen en schulden. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de reële waarde.

Vastgoedbeleggingen

Beursgenoteerde vastgoedfondsen worden gewaardeerd tegen de reële waarde, zijnde de beurskoers per balansdatum. Niet-beursgenoteerde beleggingen in vastgoedfondsen worden gewaardeerd op het aandeel in de reële waarde van de onderliggende beleggingen. Indien de waarderingsgrondslagen van vastgoedfondsen afwijken, wordt de waardering zo mogelijk aangepast aan de waarderingsgrondslagen van het fonds.

Aandelen

Aandelen, waaronder tevens converteerbare obligaties zijn begrepen, worden gewaardeerd tegen reële waarde. Voor beursgenoteerde aandelen is dit de beurswaarde. Voor niet-beursgenoteerde participaties in aandelenfondsen is dit de intrinsieke waarde, die de reële waarde van de onderliggende beleggingen representeert.

Vastrentende waarden

Vastrentende waarden worden gewaardeerd tegen reële waarde inclusief opgelopen rente. Voor beursgenoteerde vastrentende waarden is dit de beurswaarde per balansdatum. Voor niet-beursgenoteerde participaties in vastrentende waardenfondsen is dit de intrinsieke waarde, die de reële waarde van de onderliggende beleggingen representeert.

Derivaten

Derivaten worden gewaardeerd tegen reële waarde, te weten de relevante marktnotering of, als die er niet is, de waarde die wordt bepaald met behulp van marktconforme en toetsbare waarderingsmodellen.

Derivaatcontracten met een negatieve waarde worden in de balans onder de overige schulden en overlopende passiva verantwoord.

Overige beleggingen

Overige beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde. De waardering hiervan geschiedt tegen de intrinsieke waarde, die de reële waarde van de onderliggende beleggingen representeert.

Herverzekeringen

Uitgaande herverzekeringspremies worden verantwoord in de periode waarop de herverzekering betrekking heeft.

Vorderingen uit herverzekeringscontracten op risicobasis worden verantwoord op het moment dat de verzekerde gebeurtenis zich voordoet. Bij de waardering worden de herverzekerde uitkeringen contant gemaakt tegen de rentetermijnstructuur, onder toepassing van de actuariële grondslagen van het fonds. Vorderingen uit herverzekeringscontracten die classificeren als garantiecontracten worden gelijkgesteld aan de hiertegenover staande voorziening voor pensioenverplichtingen. Vorderingen uit herverzekeringscontracten die classificeren als kapitaalcontracten worden gewaardeerd voor de waarde van het verzekerde risico op basis van de grondslagen van het contract. Bij de waardering van de vorderingen wordt rekening gehouden met de kredietwaardigheid van de herverzekeraar (afslag voor kredietrisico).

Vorderingen uit hoofde van winstdelingsregelingen in herverzekeringscontracten worden verantwoord op het moment van toekenning door de herverzekeraar.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen en overlopende activa worden bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde. Na de eerste verwerking worden vorderingen gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten) onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van oninbaarheid.

Overige activa

Onder overige activa worden onder meer liquide middelen opgenomen voor zover dit onmiddellijk opeisbare banktegoeden betreft. Liquide middelen worden gewaardeerd tegen nominale waarde. Zij worden onderscheiden van tegoeden in verband met beleggingstransacties. Liquide middelen uit hoofde van beleggingstransacties worden gepresenteerd onder de beleggingen.

Stichtingskapitaal en reserves

Algemeen

Stichtingskapitaal en reserves worden bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle actiefposten en posten van het vreemd vermogen, inclusief de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het fonds en risico deelnemers en overige technische voorzieningen, volgens de van toepassing zijnde waarderingsgrondslagen in de balans zijn opgenomen.

In de toelichting wordt opgenomen het krachtens de Pensioenwet minimaal vereiste eigen vermogen volgens de in het Besluit Financieel ToetsingsKader (FTK) voorgeschreven berekeningsmethodiek.

Technische voorzieningen voor risico fonds

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico fonds

De voorziening pensioenverplichtingen voor risico fonds wordt gewaardeerd op reële waarde. De reële waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken en de onvoorwaardelijke (toeslag)toezeggingen. De contante waarde wordt bepaald met gebruikmaking van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur.

Bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen voor risico fonds is uitgegaan van het op de balansdatum geldende pensioenreglement en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Jaarlijks wordt door het bestuur besloten of op de opgebouwde pensioenaanspraken toeslagverlening kan worden toegepast. Alle per balansdatum bestaande toeslagbesluiten (ook voor toeslagbesluiten na balansdatum voor zover sprake is van ex ante condities) zijn in de berekening begrepen. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen.

Bij de berekening van de voorziening wordt rekening gehouden met premievrije pensioenopbouw in verband met invaliditeit op basis van de contante waarde van de toekomstige opbouw waarvoor vrijstelling is verleend wegens arbeidsongeschiktheid.

Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van voor de toezichthouder acceptabele grondslagen, waarbij rekening wordt gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen.

De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen per 31 december 2017:

Overlevingstafels

Prognosetafels AG2016 (startjaar 2018) waarbij de sterftekansen zijn vermenigvuldigd met een leeftijdsafhankelijke factor die zijn gebaseerd op de ervaringssterfte van het fonds.

Partnerfrequentie

Voor de berekening van de technische voorzieningen voor nog niet ingegane partnerpensioenen wordt een partnerfrequentie van 80% gehanteerd van de partnerfrequentie volgens de sterftetafel GBM/V 1985-1990, met uitzondering van de leeftijd 67. Voor deze leeftijd wordt 100% gehanteerd. Vanaf 67 jaar neemt de partnerfrequentie af met de veronderstelde sterfte van de partner.

Leeftijdsverschil man-vrouw

Voor partnerpensioen is aangenomen dat de partner 3 jaar jonger is dan de verzekerde man en 3 jaar ouder dan de verzekerde vrouw.

Voorziening voor uitgesteld wezenpensioen

Voor het uitgesteld wezenpensioen is een opslag van 5% gehanteerd op de technische voorziening van het nog niet ingegaan partnerpensioen tot de pensioenrichtleeftijd; bij het ingegaan wezenpensioen wordt voor de leeftijden tot en met 15 jaar zonder sterfte gereserveerd tot 21 jaar. Bij iedere hogere leeftijd wordt de eindleeftijd een half jaar opgehoogd, tot uiterlijk 27 jaar.

Voorziening voor toekomstige excassokosten

Kostenopslag ter grootte van 3,7% van de technische voorziening in verband met toekomstige administratie- en excassokosten.

Voorziening voor toekomstige pensioenopbouw arbeidsongeschikten

Bij de bepaling van de pensioenopbouw voor arbeidsongeschikte deelnemers en ingegaan AOP is uitgegaan van een revalidatiekans van 10%, conform ABTN. Een voorziening voor het risico van premievrijstelling van zieke deelnemers die in de WIA terecht kunnen komen, deze is gelijk aan 2x de jaaropslag voor arbeidsongeschiktheidsrisico ofwel 6% (2016: 6,0%) van de feitelijke premiegrondslag in het verslagjaar.

Niet opgevraagd pensioen

De berekening vindt plaats gedurende een periode van maximaal 5 jaar. Dat houdt in dat vanaf de pensioenrichtleeftijd er gedurende vijf jaar een voorziening wordt aangehouden. Indien de deelnemer of nabestaande zich niet binnen de 5 jaar meldt, valt de reservering vrij ten gunste van het fonds. Indien een deelnemer zich na 5 jaar meldt, zal er alsnog een voorziening getroffen worden voor de deelnemer. In verband met de kans dat een pensioengerechtigde zich alsnog meldt, wordt de berekende voorziening nog gecorrigeerd met de factor 30%.

Langlopende schulden (uit hoofde van VPL)

De VPL-overgangsregelingen zijn door CAO partijen vastgesteld en opgenomen in het pensioenreglement. De overgangsregelingen worden uitgevoerd door het fonds. De langlopende schuld betreft de gefactureerde premies na aftrek van de opslag voor uitvoeringskosten hieraan wordt het rendement exclusief de rente-overlay toegevoegd. Daarnaast worden ieder jaar de lasten van de inkoop van aanspraken uit de overgangsregeling met een opslag gelijk aan de dekkingsgraad ultimo vorig jaar. De verwerking van de VPL-regeling vindt op de hiervoor beschreven wijze plaats teneinde vermenging van pensioenvermogen met VPL-gelden tegen te gaan.

De CAO-partijen in de sector Houtverwerkende Industrie hebben eind 2017 besloten om de VPL-regeling per 31 december 2017 te beëindigen. De bestaande langlopende schuld VPL zal in 2018 worden aangewend voor toekenning van de VPL-aanspraken voor alle deelnemers die nog toe te kennen VPL-aanspraken hebben. De VPL-premie van 1,5% voor de jaren 2018 tot en met 2020 wordt toegevoegd aan een premiebestemmingsreserve.

Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva worden bij de eerste verwerking gewaardeerd tegen reële waarde. Na de eerste verwerking worden schulden gewaardeerd tegen geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten).

Dekkingsgraad

De actuele dekkingsgraad van het fonds wordt berekend door op balansdatum het balanstotaal minus de kortlopende schulden en minus de langlopende schulden uit hoofde van VPL te delen op de technische voorzieningen zoals opgenomen in de balans.

Onder het FTK is de beleidsdekkingsgraad leidend voor alle beleidsmaatregelen. De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de dekkingsgraad van de afgelopen 12 maanden en is daarmee minder afhankelijk van dagkoersen.

GRONDSLAGEN VOOR DE RESULTAATBEPALING

Algemeen

Baten en lasten worden toegerekend aan het boekjaar waarop deze betrekking hebben. De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen voor beleggingen en de voorzieningen pensioenverplichtingen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtstreeks verantwoord in het resultaat.

Premiebijdragen voor risico fonds (van werkgevers en werknemers)

Onder premiebijdragen wordt verstaan de aan derden in rekening gebrachte c.q. te brengen bedragen voor de in het verslagjaar verzekerde pensioenen onder aftrek van kortingen. Premies zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

De premiebaten in het boekjaar zijn gebaseerd op definitieve loonsomopgaven van de werkgevers. Voor een beperkt aantal werkgevers zijn de premies gebaseerd op voorlopige loonsomopgaven.

Onder premiebijdragen risico fonds is separaat opgenomen de hoogte van de inkoopsom(men) inzake ingekochte pensioenaanspraken uit hoofde van VPL.

Beleggingsresultaten

De beleggingsresultaten voor beleggingen voor risico fonds en beleggingen inzake VPL worden op dezelfde wijze vastgesteld. (In)directe beleggingsresultaten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Indirecte beleggingsopbrengsten

Onder de indirecte beleggingsopbrengsten worden verstaan de gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen en valutaresultaten. In de jaarrekening wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als indirecte beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen. Aankoopkosten zijn verwerkt in de reële waarde van de beleggingen. Verkoopkosten worden verantwoord als onderdeel van de herwaarderingen.

Directe beleggingsopbrengsten

Onder de directe beleggingsopbrengsten wordt in dit verband verstaan rentebaten en -lasten, dividenden, huuropbrengsten en soortgelijke opbrengsten. Dividend wordt verantwoord op het moment van betaalbaarstelling.

Kosten van vermogensbeheer

Onder kosten van vermogensbeheer worden de externe en de daaraan toegerekende interne kosten verstaan. De kosten vermogensbeheer in de jaarrekening bestaan uit externe kosten. De toegerekende interne kosten bij de diverse pools komen ten laste van het rendement van de beleggingen.

Verrekening van kosten

Met de directe en indirecte beleggingsopbrengsten zijn verrekend de aan de opbrengsten gerelateerde transactiekosten, provisies, valutaverschillen, e.d.

Pensioenuitkeringen

De pensioenuitkeringen betreffen de aan deelnemers uitgekeerde bedragen inclusief afkopen. De pensioenuitkeringen zijn berekend op actuariële grondslagen en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

Pensioenuitvoeringskosten

De pensioenuitvoeringskosten zijn toegerekend aan de periode waarop ze betrekking hebben.

Mutatie technische voorzieningen voor risico fonds

Pensioenopbouw

De pensioenopbouw is de contante waarde van de pensioenaanspraken die toegekend zijn in het boekjaar.

Indexering en overige toeslagen

Per 1 januari 2017 is er geen toeslagverlening geweest. Per 1 januari 2018 is er eveneens geen toeslag verleend.

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen worden contant gemaakt tegen de nominale marktrente op basis van de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur. De interesttoevoeging wordt tegen de rekenrente primo boekjaar berekend over de beginstand en de mutaties gedurende het jaar.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuariel berekend en opgenomen in de technische voorzieningen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorzieningen betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de pensioenen in de verslagperiode.

Dotatie voor pensioenuitvoeringskosten

In 2017 is 3,7% (2016: 3,7%) van de pensioenopbouw en de inkomende waardeoverdrachten toegevoegd aan de technische voorziening ten behoeve van de pensioenuitvoeringskosten. Daarnaast valt in 2017 3,7% (2016: 3,7%) van de uitkeringen, afkopen en uitgaande waardeoverdrachten vrij uit de technische voorziening ten behoeve van pensioenuitvoeringskosten (excassokosten).

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Hieronder zijn opgenomen de aan het verslagjaar toe te rekenen overdrachtswaarde van de overgenomen respectievelijk overgedragen pensioenaanspraken met betrekking tot de actuariële waarde.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de actuele waarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt hieronder verantwoord.

Inkoop uit hoofde van VPL-regeling

De inkoop van aanspraken vindt plaats op basis van de grondslagen voor de kostendekkende premie gebaseerd op de rentetermijnstructuur van 31 december van het voorgaande inkoopjaar, inclusief een opslag gelijk aan de dekkingsgraad per ultimo van het daaraan voorafgaande jaar. Bij een dekkingsgraad lager dan 100% is de opslag nihil. Omdat de dekkingsgraad ultimo 2016 98,4% was, heeft er geen opslag plaats gevonden. Tevens vind er een opslag plaats voor toekomstige uitvoeringskosten van 3,7% (2016: 3,7%).

Saldo overdrachten van rechten voor risico fonds

De post saldo overdrachten van rechten bevat het saldo van bedragen uit hoofde van overgenomen dan wel overgedragen pensioenverplichtingen.

Overige baten en lasten

De overige baten en lasten worden opgenomen voor de aan het verslagjaar toe te rekenen bedragen.

GRONDSLAGEN KASSTROOMOVERZICHT

Het kasstroomoverzicht is opgesteld overeenkomstig de directe methode. Alle ontvangsten en uitgaven worden hierbij als zodanig gepresenteerd. Er wordt onderscheid gemaakt tussen kasstromen uit pensioen- en beleggingsactiviteiten.

5 TOELICHTING OP DE BALANS

(x € 1.000)

1. Beleggingen voor risico fonds

Verloopoverzicht per beleggingscategorie

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
Stand per 1 januari 2017	25.706	96.269	349.501	14.595	19.049	505.120
Aankopen	1.150	10.149	82.341	-	21.892	115.532
Verkopen	-	-22.110	-53.869	-1.483	-25.090	-102.552
Overige mutaties	846	-	8.431	-9.658	73	-308
Waardemutaties	1.339	9.045	-2.926	3.701	1.321	12.480
Stand per 31 december 2017	<u>29.041</u>	<u>93.353</u>	<u>383.478</u>	<u>7.155</u>	<u>17.245</u>	<u>530.272</u>
Derivaten met een negatieve waarde						8.886
						<u>539.158</u>

Overige mutaties betreft een reclassificatie van het Liability Overlay Fund (LOF), welke in de hoofd balans worden uitgesplitst op basis van look-through tussen vastrentende waarden en derivaten. Eveneens zijn onder overige mutaties opgenomen de mutatie van de vorderingen, schulden en liquide middelen inzake de beleggingen. De waarde van de participatie in het LOF is per balansdatum € 50.925 (2016: € 50.967). De negatieve derivaten zijn opgenomen onder de overige schulden en overlopende passiva, ultimo 2017 € 8.886 (2016: € 11.683).

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
Stand per 1 januari 2016	22.247	75.387	338.460	1.528	17.349	454.971
Aankopen	2.895	10.954	311.274	-	27.442	352.565
Verkopen	-397	-199	-316.608	-317	-27.294	-344.815
Overige mutaties	-672	-	-12.038	14.498	3	1.791
Waardemutaties	1.633	10.127	28.413	-1.114	1.549	40.608
Stand per 31 december 2016	<u>25.706</u>	<u>96.269</u>	<u>349.501</u>	<u>14.595</u>	<u>19.049</u>	<u>505.120</u>
Derivaten met een negatieve waarde						11.683
						<u>516.803</u>

Derivaten met een negatieve waarde zijn verantwoord onder de overige schulden en overlopende passiva.

CAO-partijen in de sector Houtverwerkende industrie hebben eind 2017 besloten om de VPL-regeling per 31 december 2017 te beëindigen. Derhalve is er ultimo 2017 geen aandeel VPL beleggingen in het totaal beleggingen voor risico fonds. (2016: € 5.199).

Onderpand met betrekking tot derivaten

Het fonds belegt in derivaten. Afhankelijk van de waarde van de derivaten ontvangt of verstrekt het fonds onderpand. Bij een positieve waarde van de derivaten ontvangt het fonds onderpand, bij een negatieve waarde verstrekt het fonds onderpand.

Het onderpand voor de rentederivaten wordt uitgevoerd binnen het Liability Overlay Fund (LOF). De waarde van de ontvangen zekerheden (collateral) bedroeg ultimo 2017 € 80 (2016: € 12.916). De afname van de collateral positie ontstaat door de afname van de waarde van de derivatenportefeuille.

De waarde van de betaalde zekerheden (cash collateral) voor de valutaderivaten bedroeg ultimo 2017 nihil (2016: € 1.770).

Securities lending binnen de beleggingsfondsen

Binnen de beleggingsfondsen in beheer bij Achmea Investment Management is securities lending niet toegestaan. Bij de indexfondsen van beheerder BlackRock vindt wel securities lending plaats.

Reële waarde

Afgezien van de beleggingsvorderingen en -schulden zijn de beleggingen van het fonds gewaardeerd tegen reële waarde per balansdatum. Het is over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de reële waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de reële waarde.

Voor de meerderheid van de beleggingen van het fonds kan gebruik worden gemaakt van intrinsieke waarde.

- Genoteerde marktprijzen: Bedragen onder genoteerde marktprijzen bestaan enkel uit het saldo van de vorderingen, schulden en liquide middelen.
- NCW berekeningen: De 'netto contante waarde'-methode wordt bepaald door de te ontvangen kasstromen contant te maken op basis van de geldende marktrente. In de waardering is rekening gehouden met het oninbaarheidsrisico.
- Andere methode: marktwaardebepaling niet gebaseerd op marktdata, maar gebaseerd op aannames en schattingen die de prijs significant beïnvloeden.

Fondsen die gewaardeerd worden op intrinsieke waarde worden eveneens onder de "Andere methode" opgenomen. Dit betreffen fondsen waarbij de marktwaarde wordt ontleend aan de meest recente rapportages van de fundmanagers en de fund-to-fund managers. Voor fondsbeleggingen in vastgoed, private equity en infrastructuur wordt de waardering bepaald op basis van de laatst gecontroleerde jaarrekening door de onafhankelijke accountant. Daarnaast worden beleggingsfondsen waarvan door een externe partij de Net Asset Value (NAV) wordt opgegeven onder deze methode verantwoord.

De waardering van de beleggingen is bepaald met behulp van onderstaande methodes:

	Genoteerde marktprijzen	NCW- berekeningen	Andere methode(n)	Totaal
Per 31 december 2017				
Vastgoedbeleggingen	977	-	28.064	29.041
Aandelen	-	-	93.353	93.353
Vastrentende waarden	876	36.398	346.204	383.478
Derivaten	-	7.155	-	7.155
Overige beleggingen	46	-	17.199	17.245
Totaal	1.899	43.553	484.820	530.272

	Genoteerde marktprijzen	NCW- berekeningen	Andere methode(n)	Totaal
Per 31 december 2016				
Vastgoedbeleggingen	131	-	25.575	25.706
Aandelen	-	-	96.269	96.269
Vastrentende waarden	332	33.946	315.223	349.501
Derivaten	1.770	12.825	-	14.595
Overige beleggingen	8	-	19.041	19.049
Totaal	2.241	46.771	456.108	505.120

Vastgoedbeleggingen

De vastgoedbeleggingen kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	31-12-2017	31-12-2016
Specificatie naar soort:		
Indirect vastgoed	28.064	25.575
Beleggingsdebiteuren	977	131
	29.041	25.706

Aandelen

De aandelen kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	31-12-2017	31-12-2016
Specificatie naar soort:		
Aandelenbeleggingsfondsen	92.357	94.869
Venture Capital (Private Equity)	996	1.400
	93.353	96.269

Vastrentende waarden

De vastrentende waarden kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	31-12-2017	31-12-2016
Specificatie naar soort:		
Obligatie beleggingsfondsen	382.602	349.169
Beleggingsdebiteuren	876	332
	383.478	349.501

Derivaten

	31-12-2017	31-12-2016
Specificatie naar soort:		
Positieve waarde	16.041	24.508
Negatieve waarde	-8.886	-11.683
Liquide middelen/Beleggingscrediteuren	-	1.770
	7.155	14.595

Voor de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt gebruikgemaakt van financiële derivaten. Als hoofdregel geldt dat derivaten uitsluitend worden gebruikt voor zover dit passend is binnen het algemene beleggingsbeleid. De portefeuillestructuur en het risicoprofiel, berekend inclusief de economische effecten van derivaten, dienen zich binnen de door het bestuur vastgestelde grenzen (limieten) te bevinden.

Het fonds gebruikt derivaten voornamelijk om het renterisico (LOF) en het valutarisico af te dekken.

Gebruik wordt gemaakt van onder meer de volgende instrumenten:

- Middels de belegging in het Liability Overlay Fund wordt er gebruik gemaakt van swaps. Dit betreft met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het uitwisselen van rentebetalingen over een nominale hoofdsom. Door middel van swaps kan het pensioenfonds de rentegevoeligheid van de portefeuille beïnvloeden. Naast de swap transacties heeft het Liability Overlay Fund kortlopende staatsobligaties in de portefeuille die als onderpand dienen.
- Valutatermijncontracten: dit zijn met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het verkopen van een valuta en de aankoop van een andere valuta, tegen een vooraf vastgestelde prijs en op een vooraf vastgestelde datum. Door middel van valutatermijncontracten worden valutarisico's afgedekt. Vanaf 2017 wordt het valutarisico op aandelen voor 75% afgedekt.

Onderstaande tabel geeft inzicht in de derivatenposities per 31 december 2017:

Type contract	Contract- omvang	Activa	Passiva
Interest rate swaps	75.732	15.245	8.877
Forwards (valutatermijncontracten)	40.842	796	9
		<u>16.041</u>	<u>8.886</u>

Onderstaande tabel geeft inzicht in de derivatenposities per 31 december 2016:

Type contract	Contract- omvang	Activa	Passiva
Interest rate swaps	86.675	24.172	9.916
Forwards (valutatermijncontracten)	31.871	336	1.767
Liquide middelen (collateral)	-	1.770	-
		<u>26.278</u>	<u>11.683</u>

Overige beleggingen

De overige beleggingen kunnen als volgt worden gespecificeerd:

	31-12-2017	31-12-2016
Specificatie naar soort:		
Infrastructuur	2.956	4.399
Geldmarktfondsen	5.178	6.106
Commodities (grondstoffen, edele metalen)	9.065	8.536
Liquide middelen	346	8
Beleggingscrediteuren	-300	-
	<u>17.245</u>	<u>19.049</u>

2. Herverzekeringsdeel technische voorzieningen

	2017	2016
Verloopoverzicht herverzekeringsdeel technische voorzieningen:		
Stand per 1 januari	30	38
Mutatie	-6	-8
	<u>24</u>	<u>30</u>

Het herverzekeringsdeel technische voorzieningen heeft betrekking op uitkeringen uit een herverzekeringscontract waarvoor thans geen premie meer voor wordt betaald.

3. Vorderingen en overlopende activa

	31-12-2017	31-12-2016
Vordering op werkgevers	3.812	3.786
Nog te factureren premies aan werkgevers	432	293
Herverzekeringen	8	-
	<u>4.252</u>	<u>4.079</u>

Bij de waardering van vorderingen wordt rekening gehouden met het risico van oninbaarheid door hiervoor een voorziening in aftrek te brengen op het saldo van de uitstaande vorderingen. Voor gelijksoortige posten met gelijksoortige risico's wordt gezamenlijk een schatting gemaakt van verliezen en risico's op balansdatum. Alle vorderingen hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

	31-12-2017	31-12-2016
Nadere specificatie "Vordering op werkgevers":		
Werkgevers	3.890	3.940
Voorziening dubieuze debiteuren	-78	-154
	<u>3.812</u>	<u>3.786</u>

In 2017 is een bedrag van € 7 onttrokken aan de voorziening ten gunste van het resultaat (2016: onttrokken € 31). Er werd een bedrag van € 69 aan premies over voorgaande jaren als oninbaar afgeschreven (2016: € 21).

4. Overige activa

	<u>31-12-2017</u>	<u>31-12-2016</u>
Liquide middelen	<u>1.331</u>	<u>936</u>

Onder de liquide middelen worden opgenomen die kasmiddelen en tegoeden op bankrekeningen die onmiddellijk dan wel op korte termijn opeisbaar zijn. Bankrekeningen die beheerd worden door de vermogensbeheerder worden opgenomen onder de beleggingscategorie waarop deze betrekking heeft.

Er zijn geen kredietfaciliteiten van toepassing.

PASSIVA

5. Eigen vermogen

Mutatieoverzicht algemene reserve

Stand per 1 januari 2017	-7.991
Uit bestemming saldo van baten en lasten	23.099
Stand per 31 december 2017	15.108

Ten aanzien van de bestemming van het saldo van baten en lasten is geen bepaling opgenomen in de statuten van het fonds. De bestemming is nader uitgewerkt in de ABTN. Het voorstel resultaatbestemming 2017 is opgenomen in de paragraaf van de staat van baten en lasten in de jaarrekening.

Stand per 1 januari 2016	1.618
Uit bestemming saldo van baten en lasten	-9.609
Stand per 31 december 2016	-7.991

	31-12-2017		31-12-2016	
	In %		In %	
Solvabiliteit				
Aanwezig vermogen (pensioenvermogen)	534.934	102,9	504.161	98,4
Af: technische voorzieningen	519.826	100,0	512.152	100,0
Eigen vermogen	15.108	2,9	-7.991	-1,6
Af: vereist eigen vermogen	77.358	14,9	77.905	15,2
Vrij vermogen	-62.250	-12,0	-85.896	-16,8
Minimaal vereist eigen vermogen	22.709	4,4	22.900	4,5
Actuele dekkingsgraad		102,9		98,4
Beleidsdekkingsgraad		101,6		94,6

Voor het bepalen van het vereist eigen vermogen (de solvabiliteitstoets) maakt het fonds gebruik van het standaardmodel. Het bestuur acht het gebruik van het standaardmodel passend voor de risico's van het fonds. De uitkomsten van de solvabiliteitstoets zijn opgenomen onder toelichting Risicobeheer.

De dekkingsgraad is als volgt berekend: (Totale activa -/- schulden) / Technische voorzieningen * 100%.

De beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de dekkingsgraad van de afgelopen 12 maanden.

Het pensioenvermogen is als volgt berekend: pensioenvermogen = pensioenverplichtingen + stichtingskapitaal + algemene reserve.

Als het eigen vermogen lager is dan het minimale vereiste eigen vermogen bevindt het fonds zich in een situatie van dekkingstekort. Indien het eigen vermogen lager is dan het vereiste eigen vermogen, maar wel tenminste gelijk is aan het minimale vereiste eigen vermogen, bevindt het fonds zich in een situatie van reservetekort.

De solvabiliteit van het fonds is niet toereikend. Er is zowel sprake van een reservetekort als van een dekkingstekort.

Actuele dekkingsgraad

Het verloop van de actuele dekkingsgraad kan als volgt worden gespecificeerd:

	2017	2016
	%	%
Dekkingsgraad per 1 januari	98,4	100,4
Premie	-0,3	-0,4
Rendement op beleggingen	3,1	8,9
Verandering van de rentetermijnstructuur	1,6	-10,2
Toeslagverlening	-	-0,1
Overige oorzaken en kruiseffecten	0,1	-0,2
Dekkingsgraad per 31 december	102,9	98,4

Herstelplan

Per 1 januari 2017 was de beleidsdekkingsgraad van het fonds 94,6% en lag daarmee onder het minimaal vereist eigen vermogen (104,5%). Er was sprake van een dekkingstekort en het fonds was verplicht om uiterlijk 31 maart 2017 een nieuw herstelplan in te dienen bij DNB. Het fonds heeft op 30 maart 2017 het herstelplan verstuurd naar DNB. In het nieuwe herstelplan heeft het fonds aangegeven welke maatregelen worden ingezet om binnen 10 jaar het vereist eigen vermogen te behalen. Het fonds streeft erna om ultimo 2026 een beleidsdekkingsgraad van 122,8% te hebben. Bij het opstellen van het herstelplan heeft het bestuur zich laten ondersteunen door externe adviseurs. De belangrijkste maatregel uit het herstelplan is dat er geen toeslagverlening is verleend.

Eind 2017 verkeerd het fonds in een dekkingstekort. Het fonds was wederom verplicht om op uiterlijk 3 april 2018 een herstelplan in te dienen bij DNB. Het fonds heeft op 3 april 2018 het herstelplan verstuurd naar DNB. In dit plan bereikt het fonds binnen de gestelde termijn het vereist eigen vermogen en zijn er geen kortingsmaatregelen vereist.

In 2017 heeft de dekkingsgraad zich ten opzichte van het herstelplan als volgt ontwikkeld:

	Werkelijk 2017	Herstelplan 2017
	%	%
Dekkingsgraad per 1 januari	98,4	98,3
Premie	-0,3	-0,4
Rendement op beleggingen	3,1	2,7
Verandering van de rentetermijnstructuur	1,6	-
Overige oorzaken en kruiseffecten	0,1	0,1
Dekkingsgraad per 31 december	102,9	100,7

De dekkingsgraad herstelplan 2017, is de verwachte dekkingsgraad volgens het herstelplan ingediend op 30 maart 2017. Op basis van het in 2017 ingediende herstelplan heeft het bestuur geconcludeerd dat een korting in 2017 niet noodzakelijk is.

Toelichting op de belangrijkste ontwikkelingen van de dekkingsgraad ten opzichte van de dekkingsgraad in het herstelplan:

De dekkingsgraad bedroeg op 31 december 2017 102,9 % en liep daarmee voor op het herstelplan dat uitgaat van 100,7% op die datum.

Het feitelijk rendement op de totale beleggingsportefeuille was hoger, dan het benodigde rendement voor de technische voorzieningen voor het jaar 2017. Het rendement op beleggingen leverde een toename van de dekkingsgraad op van 3,1%.

De verandering van de rentetermijnstructuur heeft geleid tot een stijging van de dekkingsgraad. In het herstelplan is uitgegaan van een ongewijzigde rentetermijnstructuur tot en met het boekjaar 2017 waardoor de bijdrage van de verandering van de rentetermijnstructuur nihil is. Bij de bepaling van de dekkingsgraad is van de daadwerkelijke rentetermijnstructuur ultimo boekjaar uitgegaan, die lager is dan de rentetermijnstructuur primo boekjaar.

6. Voorziening pensioenverplichtingen

Mutatieoverzicht voorziening pensioenverplichtingen

	2017	2016
Stand per 1 januari	512.152	453.764
Pensioenopbouw	19.050	16.663
Indexering en overige toeslagen	-3	162
Rentetoevoeging	-1.118	-274
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-7.066	-6.709
Onttrekking voor pensioenuitkeringen afkoop	-416	-421
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	54	159
Wijziging marktrente	-7.905	51.142
Wijziging actuariële uitgangspunten	-	-1.883
Dotatie voor pensioenuitvoeringskosten	412	332
Inkoop uit hoofde van VPL-regeling	6.100	217
Overige mutatie voorziening pensioenverplichtingen	-1.434	-1.000
Stand per 31 december	519.826	512.152
	31-12-2017	31-12-2016
Specificatie voorziening pensioenverplichtingen naar aard:		
Actieve deelnemers	239.037	236.178
Pensioengerechtigden	112.455	107.783
Gewezen deelnemers	148.627	148.960
Overigen	1.203	993
Toekomstige kosten uitvoering pensioenregeling	18.504	18.238
	519.826	512.152

De methode voor de berekening van de pensioenverplichtingen is zodanig toegepast dat er geen sprake is van een financieringsachterstand.

Naar hun aard hebben de technische voorzieningen in het algemeen een langlopend karakter

Korte beschrijving van de pensioenregeling

De pensioenregeling kan worden gekenmerkt als een voorwaardelijk geïndexeerde middelloonregeling met een pensioenleeftijd van 67 jaar. Jaarlijks wordt een aanspraak op ouderdomspensioen opgebouwd van 1,85% van de in dat jaar geldende pensioengrondslag. De pensioengrondslag is gelijk aan het loon volgens de Wet financiering sociale verzekeringen tot maximaal een bedrag van € 53.701 (2017) verminderd met de franchise van € 14.777 (2017). De franchise wordt jaarlijks vastgesteld. Tevens bestaat er recht op partner- en wezenpensioen. Deelname aan de regeling is mogelijk vanaf de leeftijd van 20 jaar. Jaarlijks beslist het bestuur van het pensioenfonds over de mate waarin de opgebouwde aanspraken worden geïndexeerd. Overeenkomstig artikel 10 van de Pensioenwet kan de pensioenregeling worden gekwalificeerd als een uitkeringsovereenkomst.

Toeslagverlening

De mate van toeslagverlening wordt jaarlijks door het bestuur vastgesteld en is afhankelijk van de financiële positie van het pensioenfonds. Er bestaat echter geen recht op toeslagen. De premie bevat geen expliciete opslag ten behoeve van het toeslagbeleid. Bovendien wordt er door het pensioenfonds geen reserve aangehouden om in de toekomst toeslagen te kunnen verlenen.

Met betrekking tot de mate van de feitelijke toekenning hanteert het bestuur de onderstaande beleidsstaffel als leidraad. Deze staffel geldt slechts als uitgangspunt; bij de jaarlijkse besluitvorming zal het bestuur andere relevante economische omstandigheden (zoals economische vooruitzichten en verwachte bestandsontwikkeling) in ogenschouw nemen.

De inhoud van de beleidsstaffel luidt als volgt:

- Indien het eigen vermogen zodanig is dat daarmee alle toekomstige toeslagen op basis van de ambitie volledig kunnen worden gerealiseerd, wordt een volledige toeslag verleend;
- Indien het eigen vermogen kleiner of gelijk is aan 10% van de voorziening pensioenverplichtingen wordt geen toeslag verleend;
- Indien het eigen vermogen groter is dan 10% van de voorziening pensioenverplichtingen, doch kleiner is dan het eigen vermogen dat nodig is om de volledige ambitie te kunnen realiseren, wordt de toeslag naar rato verleend, onder voorwaarde dat de pro rata toeslag ten minste 0,5% bedraagt.

Door toekenning van een toeslag mag de dekkingsgraad niet zo ver dalen dat er sprake is van een reservetekort (te weinig vermogen om te voldoen aan het vereist eigen vermogen). Daarnaast geldt dat als het pensioenfonds in een periode van herstel zit, de dekkingsgraad na toekenning van een toeslag moet stijgen ten opzichte van het voorgaande jaar.

Het bestuur heeft besloten om per 1 januari 2017 geen toeslag te verlenen. Per 1 januari 2018 is er ook geen toeslag verleend.

7. Langlopende schulden (uit hoofde van VPL)

	2017	2016
Stand per 1 januari	5.199	4.048
Dotatie inzake premies	850	1.095
Rendementstoerekening	220	308
Toekenning VPL aanspraken	-262	-252
Inkoop VPL aanspraken wegens beëindiging regeling	-6.007	-
Stand per 31 december	-	5.199

Bij inkoop van de rechten wordt de inkoopsum (en hiermee de vrijval uit de langlopende schuld) als separate post onder de overige premiebaten verantwoord. Beleggingsresultaten inzake VPL en voor VPL bestemde premies worden direct toegevoegd aan de langlopende schuld.

CAO-partijen in de sector Houtverwerkende industrie hebben besloten de overgangsregeling per 31 december 2017 te beëindigen maar de premie tot en met 31 december 2020 te blijven heffen. Per 31 december 2017 zal vanuit de langlopende schulden de inkoop van onvoorwaardelijke aanspraken plaatsvinden voor een gedeelte van de voorwaardelijke aanspraken uit deze langlopende schuld. De te heffen VPL premies worden afgedragen aan het fonds en toegevoegd aan een nog te vormen premiebestemmingsreserve.

8. Overige schulden en overlopende passiva

	31-12-2017	31-12-2016
Pensioenpremies	30	18
Derivaten met negatieve waarde	8.886	11.683
Uitkeringen	-	2
Belastingen en premies sociale verzekeringen	147	140
Waardeoverdrachten	-	99
Administratiekosten	154	43
Transitiekosten	360	-
Vermogensbeheerkosten	166	332
Accountantskosten	42	29
Actuariskosten	33	102
Overige schulden	13	40
	9.831	12.488

Alle schulden hebben een resterende looptijd van korter dan één jaar.

Risicobeheer en derivaten

Solvabiliteitsrisico

Het fonds wordt bij het beheer van de pensioenverplichtingen en de financiering daarvan geconfronteerd met risico's. De belangrijkste doelstelling van het fonds is het nakomen van de pensioentoezeggingen. Voor het realiseren van deze doelstelling wordt gestreefd naar een toereikende solvabiliteit op basis van de reële waarde van de pensioenverplichtingen.

Het belangrijkste risico voor het fonds betreft het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het fonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten zowel op basis van algemeen geldende normen als ook naar de specifieke normen welke door de toezichthouder worden opgelegd. Indien de solvabiliteit van het fonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat het fonds de premie voor de onderneming en deelnemers moet verhogen en het risico dat er geen ruimte beschikbaar is voor een eventuele toeslag van opgebouwde pensioenrechten. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het fonds verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten moet verminderen.

	31-12-2017	31-12-2016
Het tekort op FTK-grondslagen is als volgt:		
Technische voorzieningen	519.826	512.152
Buffers:		
S1 Renterisico	27.120	25.427
S2 Risico zakelijke waarden	35.718	35.639
S3 Valutarisico	13.575	18.343
S4 Grondstoffenrisico	3.135	3.098
S5 Kredietrisico	29.318	30.418
S6 Verzekeringstechnisch risico	20.537	20.441
S7 Liquiditeitsrisico	-	-
S8 Concentratierisico	-	-
S9 Operationeel risico	-	-
S10 Actief beheerrisico	6.271	5.967
Diversificatie effect	-58.316	-61.428
Totaal S (vereiste buffers)	77.358	77.905
Vereist vermogen (artikel 132 Pensioenwet)	597.184	590.057
Pensioenvermogen (totaal activa - schulden)	534.934	504.161
Tekort	-62.250	-85.896

Het fonds dekt het renterisico af en voert dit beleid uit door middel van een participatie in het Liability Overlay Fonds (LOF). Hiermee is bij het bepalen van de vereiste buffers rekening gehouden. Bij de berekening van de buffers past het pensioenfonds het standaard model van DNB toe. Het vereist eigen vermogen op basis van de strategische mix fonds bedraagt 14,9% (2016: 15,2%) van de technische voorziening.

Beleid en risicobeheer

Het bestuur beschikt over een aantal beleidsinstrumenten ten behoeve van het beheersen van deze risico's. Deze beleidsinstrumenten betreffen:

- beleggingsbeleid;
- premiebeleid;
- herverzekeringsbeleid;
- toeslagbeleid.

De keuze en toepassing van beleidsinstrumenten vindt plaats na uitvoerige analyses ten aanzien van te verwachten ontwikkelingen van de verplichtingen en de financiële markten. Daarbij wordt onder meer gebruikgemaakt van ALM-studies. Een ALM-studie is een analyse van de structuur van de pensioenverplichtingen en van verschillende beleggingsstrategieën en de ontwikkeling daarvan in diverse economische scenario's.

De uitkomsten van deze analyses vinden hun weerslag in jaarlijks door het bestuur vast te stellen beleggingsrichtlijnen als basis voor het uit te voeren beleggingsbeleid. De beleggingsrichtlijnen geven normen en limieten aan waarbinnen de uitvoering van het beleggingsbeleid moet plaatsvinden. Ze zijn gericht op het beheersen van de volgende belangrijkste (beleggings)risico's. Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt gebruik gemaakt van derivaten.

Marktrisico's (S1 - S4)

Het marktrisico omvat het renterisico, het prijs(koers)risico, valutarisico en het grondstoffenrisico. Marktrisico omvat de mogelijkheden voor winst of verlies en door een verandering van marktfactoren. Marktfactoren kunnen bijvoorbeeld marktprijzen zijn van aandelen, grondstoffen, vastgoed en private equity (prijsrisico), maar ook valutakoersen (valutarisico) of rentes (renterisico).

De strategie van het fonds met betrekking tot het beleggingsrisico wordt bepaald door de beleggingsdoelstellingen. Het marktrisico wordt op dagelijkse basis beheerst in overeenstemming met de aanwezige beleidskaders en richtlijnen. De overallmarktposities worden periodiek gerapporteerd aan het bestuur.

De mate waarin de beleggingsportefeuille van het fonds gevoelig is voor het prijs- en renterisico is in de volgende alinea weergegeven, vervolgens worden de risico's die het fonds loopt nader toegelicht.

S1 Renterisico

Het renterisico is het risico dat de waarden van de vastrentende waarden en de pensioenverplichtingen wijzigen als gevolg van veranderingen in de marktrente.

De rentegevoeligheid kan worden gemeten door middel van de duration. De duration is de (met de contante waarde van de kasstromen) gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren. De duration geeft aan hoeveel procent bij benadering de reële waarde verandert bij een parallelle verschuiving van de rentecurve met 1 procentpunt. Een hoge duration geeft een hoge gevoeligheid voor veranderingen in de rente weer.

	31-12-2017		31-12-2016	
	Balanswaarde	Duration	Balanswaarde	Duration
Vastrentende waarden (voor derivaten)	383.478	5,9	349.501	5,4
Duration van de totale portefeuille (na derivaten)	530.272	10,3	505.120	10,5
Technische voorzieningen	519.826	21,8	512.152	22,3

Op balansdatum is de duration van de beleggingen aanzienlijk korter dan de duration van de verplichtingen. Er is derhalve sprake van een zogenaamde "duration-mismatch". Dit betekent dat bij een rentestijging de waarde van beleggingen minder snel daalt dan de waarde van verplichtingen (bij toepassing van de reële marktrentestructuur) daalt, de dekkingsgraad zal stijgen. Bij een rentedaling zal de waarde van de beleggingen minder snel stijgen dan de waarde van de verplichtingen, waardoor de dekkingsgraad daalt.

Het beleid van het pensioenfonds is gericht op het verkleinen van de "duration-mismatch". Dit renterisico kan worden verkleind door de rentegevoeligheid van de beleggingen meer in overeenstemming te brengen met de looptijd van de verplichtingen. Het fonds dekt het marktrente risico voor 50% af en voert dit beleid uit door middel van een participatie in het Liability Overlay Fonds (LOF).

De samenstelling van de vastrentende waarden naar looptijd is als volgt:

	31-12-2017		31-12-2016	
	In %		In %	
Resterende looptijd < 1 jaar	63.358	16,5	36.144	10,3
Resterende looptijd > 1 en < 5 jaar	109.503	28,6	112.281	32,1
Resterende looptijd > 5 jaar	210.617	54,9	201.076	57,6
	<u>383.478</u>	<u>100,0</u>	<u>349.501</u>	<u>100,0</u>

De beleggingsdebiteuren zijn opgenomen onder "resterende looptijd < 1 jaar".

S2 Risico zakelijke waarden

Het risico zakelijke waarden of prijsrisico is het risico van waardeveranderingen door de ontwikkeling van marktprijzen, die wordt veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren. Omdat alle beleggingen worden gewaardeerd tegen reële waarde waarbij waardeveranderingen onmiddellijk in het saldo van baten en lasten worden verwerkt, zijn alle wijzigingen in marktomstandigheden direct zichtbaar in het beleggingsresultaat. Het prijsrisico wordt gemitigeerd door diversificatie.

	31-12-2017		31-12-2016	
	In %		In %	
Specificatie vastgoedbeleggingen naar aard:				
Participaties in vastgoedmaatschappijen	28.064	96,6	25.575	99,5
Beleggingsdebiteuren	977	3,4	131	0,5
	<u>29.041</u>	<u>100,0</u>	<u>25.706</u>	<u>100,0</u>

	31-12-2017		31-12-2016	
	In %		In %	
Specificatie vastgoedbeleggingen naar regio:				
Europa	28.064	96,6	25.575	99,5
Beleggingsdebiteuren	977	3,4	131	0,5
	<u>29.041</u>	<u>100,0</u>	<u>25.706</u>	<u>100,0</u>

	31-12-2017		31-12-2016	
	In %		In %	
Specificatie aandelen naar sector:				
Financiële instellingen (w.o. banken en verzekeraars)	20.452	21,9	21.275	22,1
Nijverheid en industrie	20.362	21,8	20.521	21,3
Handel	17.240	18,5	19.349	20,1
Overige dienstverlening	27.478	29,4	28.597	29,7
Diversen	7.821	8,4	6.527	6,8
	93.353	100,0	96.269	100,0

	31-12-2017		31-12-2016	
	In %		In %	
Specificatie aandelen naar regio:				
Europa	19.205	20,6	20.127	20,9
Noord-Amerika	44.902	48,1	46.247	48,0
Global	839	0,9	1.416	1,5
Azië-Pacific	8.370	9,0	9.073	9,4
Emerging Markets	18.708	20,0	17.801	18,5
Australië/Nieuw-Zeeland	1.329	1,4	1.605	1,7
	93.353	100,0	96.269	100,0

Het pensioenfonds heeft er niet voor gekozen om het prijsrisico middels derivaten (gedeeltelijk) af te dekken.

S3 Valutarisico

Het totaalbedrag van de gehele beleggingsportefeuille dat buiten de euro wordt belegd bedraagt ultimo 2017 € 107.771 (2016: € 120.139). Van dit bedrag is 38% (2016: 27%) afgedekt naar de euro. Het strategische beleid van het pensioenfonds is om het valutarisico van de wereldwijde aandelenportefeuille voor 75% af te dekken naar de euro. Voor de beleggingscategorieën Global High Yield, Emerging Market Debt (in harde valuta) en Infrastructuur, wordt het valutarisico volledig afgedekt binnen de beleggingsinstellingen.

De vreemde valutapositie voor en na afdekking door valutaderivaten is als volgt weer te geven:

	Positie voor afdekking	Valuta- derivaten	Nettopositie na afdekking 2017	Nettopositie na afdekking 2016
EUR	421.714	40.922	462.636	418.293
USD	49.978	-31.909	18.069	25.215
JPY	5.864	-4.769	1.095	3.279
GBP	5.026	-3.457	1.569	125
CHF	2.204	-	2.204	2.530
MXN	383	-	383	2.691
HKD	5.445	-	5.445	4.939
ZAR	1.136	-	1.136	3.479
BRL	1.113	-	1.113	9.444
CAD	3.902	-	3.902	3.282
IDR	288	-	288	3.778
PLN	316	-	316	2.369
Other	32.116	-	32.116	25.696
	<u>529.485</u>	<u>787</u>	<u>530.272</u>	<u>505.120</u>

S4 Grondstoffenrisico

Fondsen die beleggen in grondstoffen lopen het risico dat de waarde van deze beleggingen daalt. In het standaardmodel is een berekening van de gevoeligheid van het eigen vermogen voor grondstoffen voorgeschreven. Het grondstoffenrisico wordt berekend aan de hand van een scenario waarbij wordt uitgegaan van een waardedaling van de beleggingen in grondstoffen van 35%. Er wordt geen onderscheid gemaakt naar verschillende soorten grondstoffen.

S5 Kredietrisico

Het kredietrisico is het risico van financiële verliezen voor het fonds als gevolg van faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het fonds (potentiële) vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst, marktpartijen waarmee "Over The Counter (OTC)"-derivatenposities worden aangegaan en aan bijvoorbeeld herverzekeraars.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van kredietrisico is het settlementrisico. Dit heeft betrekking op het risico dat partijen waarmee het fonds transacties is aangegaan niet meer in staat zijn hun tegenprestatie te verrichten, waardoor het fonds financiële verliezen lijdt.

Beheersing vindt plaats door het stellen van limieten aan tegenpartijen op totaalniveau, dat wil zeggen met inachtneming van alle posities die een tegenpartij heeft ten opzichte van het fonds; het vragen van extra zekerheden zoals onderpand en dergelijke bij hypothecaire geldleningen en het uitlenen van effecten; het hanteren van prudente verstrekkingnormen bij hypothecaire geldleningen. Ter afdekking van het settlementrisico wordt door het fonds alleen belegd in markten waar een voldoende betrouwbaar clearing- en settlementstelsel functioneert. Voordat in nieuwe markten wordt belegd, wordt eerst onderzoek gedaan naar de waarborgen op dit gebied. Met betrekking tot OTC-derivaten wordt door het fonds alleen gewerkt met tegenpartijen waarmee ISDA/CSA-overeenkomsten zijn afgesloten, zodat posities van het fonds adequaat worden afgedekt door onderpand. Er wordt gebruik gemaakt van dagelijkse waarderingen.

	31-12-2017		31-12-2016	
	In %		In %	
Specificatie vastrentende waarden naar sector:				
Nederlandse overheidsinstellingen	49.748	13,0	25.897	7,4
Buitenlandse overheidsinstellingen	192.061	50,1	206.818	59,2
Financiële instellingen	90.590	23,6	72.871	20,9
Handels- en industriële instellingen	31.626	8,3	31.929	9,1
Andere instellingen	18.578	4,8	11.570	3,3
Beleggingsinstelling	-	-	84	-
Beleggingsdebiteuren	875	0,2	332	0,1
	383.478	100,0	349.501	100,0

	31-12-2017		31-12-2016	
	In %		In %	
Specificatie vastrentende waarden naar regio:				
Mature Markets	339.120	88,5	298.587	85,4
Emerging markets	43.483	11,3	50.582	14,5
Beleggingsdebiteuren	875	0,2	332	0,1
	383.478	100,0	349.501	100,0

Beleggingen waarvan de uitgevende partij is gevestigd in Azië (exclusief Japan), Latijns Amerika of Rusland worden gerekend tot de regio 'Emerging Markets'. Beleggingen uit de beleggingsportefeuille waarvan van uitgevende partijen in overige landen zijn gevestigd, worden gerekend tot beleggingen in 'Mature markets'.

Ten aanzien van de kredietwaardigheid van de debiteuren van de vastrentende portefeuille kan het volgende overzicht worden gegeven:

	31-12-2017		31-12-2016	
	In %		In %	
AAA	120.337	31,4	93.451	26,7
AA	99.832	25,9	98.845	28,2
A	31.815	8,3	27.779	8,0
BBB	57.072	14,9	55.576	15,9
BB	20.972	5,5	17.285	5,0
B	15.515	4,1	14.927	4,3
Lower than B	6.836	1,8	7.442	2,1
Geen rating	30.224	7,9	33.864	9,7
Beleggingsdebiteuren	875	0,2	332	0,1
	<u>383.478</u>	<u>100,0</u>	<u>349.501</u>	<u>100,0</u>

De beleggingen zonder rating betreft hoofdzakelijk beleggingen in het Liability Overlay Fund (LOF) € 24.221 (2016: € 22.566).

S6 Verzekeringstechnisch risico

Langlevenrisico

Langlevenrisico is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld wordt bij de bepaling van de technische voorziening. Als gevolg hiervan volstaat de opbouw van het pensioenvermogen niet voor de uitkering van de pensioenverplichting.

Door toepassing van Prognosetafel AG2016 (startjaar 2018) met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevenrisico nagenoeg geheel verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Kortlevenrisico

Het overlijdensrisico betekent dat het fonds in geval van overlijden mogelijk een nabestaandenpensioen moet toekennen waarvoor door het fonds geen voorzieningen zijn getroffen. Dit risico kan worden uitgedrukt in risicokapitalen.

Arbeidsongeschiktheidsrisico

Het arbeidsongeschiktheidsrisico betreft het risico dat het fonds voorzieningen moet treffen voor premievrijstelling bij invaliditeit en het toekennen van een arbeidsongeschiktheidspensioen (schadereserve). Voor dit risico wordt jaarlijks een risicopremie in rekening gebracht. Het verschil tussen de risicopremie en de werkelijke kosten wordt verwerkt via het resultaat. De actuariële uitgangspunten voor de risicopremie worden periodiek herzien. Het beleid van het fonds is om het overlijdens- en arbeidsongeschiktheidsrisico niet te herverzekeren.

S7 Liquiditeitsrisico

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen. Hierdoor kan het fonds op korte termijn niet aan zijn verplichtingen voldoen. Waar de overige risicocomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn. Dit risico wordt beheerst door in het strategische en tactische beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor de liquiditeitsposities. Er wordt eveneens rekening gehouden met de directe beleggingsopbrengsten en andere inkomsten zoals premies. Inzake het liquiditeitsrisico wordt vermeld dat het fonds in haar beleggingsportefeuille over voldoende obligaties beschikt die onmiddellijk zonder waardeverlies te gelde kunnen worden gemaakt om eventuele onvoorziene uitstroom van geldmiddelen te financieren.

S8 Concentratierisico

Grote posten zijn aan te duiden als een vorm van concentratierisico. Om te bepalen welke posten hieronder vallen, moeten per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur worden gesommeerd. Als grote post wordt aangemerkt elke post die meer dan 2% van het balanstotaal uitmaakt. Concentratierisico is gemeten naar concentratie van een land en concentratie in soort fonds.

Dit betreft per 31 december 2017 de volgende posten:

	31-12-2017	31-12-2016
Duitsland (staatsobligaties)	49.608	49.313
Frankrijk (staatsobligaties)	31.821	34.637
Italië (staatsobligaties)	12.244	13.973
Nederland (staatsobligaties)	57.104	36.124

	31-12-2017	31-12-2016
Vastgoed:		
Achmea Dutch Residential Fund	15.725	14.038
Aandelen:		
Achmea IM Wereldwijd Aandelen Fonds	72.798	75.769
Black Rock MSCI Emerging Markets Free B	13.021	13.871
Vastrentende waarden:		
Achmea IM EMU Staatsobligaties Fonds	137.286	131.227
Achmea IM Euro Investment Grade Credit Fonds	90.260	81.942
Stichting PVF Particuliere Hypotheekfonds	36.398	33.946
Achmea IM Wereldwijd High Yield Fonds	34.035	34.948
Achmea IM Opkomende Markten Obligaties Fonds	32.507	30.395
Derivaten:		
Achmea IM Collectief Liability Overlay Fonds	50.925	50.967

In het algemeen geldt dat concentratierisico kan optreden als een adequate spreiding van activa en passiva ontbreekt. Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie van de portefeuille in regio's, economische sectoren of tegenpartijen. Een portefeuille van beleggingen die sterk sectorgebonden is, kan door deze sectorconcentratie een verhoogd risico lopen. Indien aandelen in dezelfde sector worden aangehouden is sprake van een cumulatief concentratierisico.

Bij de bepaling van het vereist vermogen past het pensioenfonds het standaardmodel van de DNB toe. In dat model wordt het concentratierisico vooralsnog op nihil gesteld.

Op grond hiervan heeft het bestuur geconcludeerd dat er geen sprake is van concentratie in de activa of verplichtingen en dat er daarom geen buffer voor concentratierisico wordt aangehouden.

S9 Operationeel risico

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Dergelijke risico's worden door het fonds beheerst door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering betrokken zijn op gebieden zoals interne organisatie, procedures, processen en controles, kwaliteit geautomatiseerde systemen, enzovoorts. Deze kwaliteitseisen worden periodiek getoetst door het bestuur.

De beleggingsportefeuille is ondergebracht bij Achmea Investment Management en Syntrus Achmea Real Estate & Finance. Met deze partijen zijn overeenkomsten en service level agreements gesloten.

De pensioenuitvoering is uitbesteed aan Syntrus Achmea Pensioenbeheer. Met Syntrus Achmea Pensioenbeheer is een uitvoeringsovereenkomst en een service level agreement (SLA) gesloten.

Het bestuur beoordeelt jaarlijks de kwaliteit van de uitvoering van de vermogensbeheerders door middel van performancerapportages (alleen vermogensbeheerders), SLA-rapportages en onafhankelijk getoetste internebeheersingsrapportages (ISAE 3402-rapportages).

Aangezien hiermee sprake is van adequate beheersing van de operationele risico's worden door het fonds hiervoor geen buffers aangehouden in de solvabiliteitstoets.

Systeemrisico

Het systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert waardoor beleggingen van het fonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het fonds niet beheersbaar.

S10 Actief beheerrisico

Onder actief beheer worden afwijkende posities in portefeuilles verstaan die worden ingenomen ten opzichte van de strategische portefeuilles. De mate van actief beheer wordt doorgaans bepaald aan de hand van de tracking error. De tracking error meet de mate van afwijking tussen het rendement van een beleggingsportefeuille en het rendement op een benchmarkportefeuille. Een lagere tracking error impliceert dat het feitelijke rendement dicht bij de gekozen benchmark ligt, terwijl een hoge tracking error aangeeft dat het rendement duidelijk van een benchmark afwijkt. Een hogere tracking error impliceert daarmee een hogere mate van actief risico.

Het VEV voor actief beheer wordt bepaald als het maximale verlies door actief beheer dat met een waarschijnlijkheid van 2,5% zal optreden. Dit verlies wordt bepaald met behulp van de (ex-ante) tracking error. In de berekening van de impact van actief beheer op het VEV worden ook de betreffende kosten expliciet meegenomen.

Verbonden partijen

Identiteit van verbonden partijen

Er is sprake van een relatie tussen het fonds, haar bestuurders, de aangesloten ondernemingen en hun bestuurders, voor zover zij bestuurder zijn in het fonds.

Transacties met bestuurders

Inzake de beloning van bestuurders wordt verwezen naar de toelichting op de pensioenuitvoeringskosten. Er zijn geen leningen verstrekt aan, noch is er sprake van vorderingen op, (voormalige) bestuurders.

De bestuurders die deelnemen aan de pensioenregeling van het fonds doen dit op basis van voorwaarden in het pensioenreglement.

Overige transacties met verbonden partijen

Betreffende de uitvoeringsovereenkomst tussen het fonds en de werkgever met betrekking tot de financiering van de aanspraken en de uitvoering van de regeling wordt verwezen naar de uitvoeringsovereenkomst.

Niet in de balans opgenomen activa en verplichtingen

Langlopende contractuele verplichtingen

Het bestuur heeft de uitvoering van het pensioenbeheer en het vermogensbeheer uitbesteed aan respectievelijk Syntrus Achmea Pensioenbeheer tot en met 31 december 2017 en Achmea Investment Management.

Vanaf 1 januari 2018 is er een contract afgesloten met AZL te Amsterdam met een looptijd van 1 januari 2018 tot en met 31 december 2022.

Achmea Investment Management heeft begin 2017 een contract afgesloten. De duur van het contract is voor onbepaalde tijd met een opzegtermijn van drie maanden.

Voorwaardelijke verplichtingen

Per jaareinde lopen er geen materiële juridische procedures tegen het pensioenfonds en heeft het pensioenfonds tevens geen juridische procedures aangespannen tegenover derden.

Belangrijke gebeurtenissen na balansdatum

Er zijn na de balansdatum geen gebeurtenissen geweest van dien aard dat een wezenlijk ander beeld zou ontstaan van de financiële positie per einde 2017 dan op grond van dit jaarrapport kan worden verkregen.

Overgang naar nieuwe uitvoerder

Per 1 januari 2018 is AZL te Amsterdam de nieuwe pensioenuitvoerder.

6 TOELICHTING OP DE STAAT VAN BATEN EN LASTEN

(x € 1.000)

9. Premiebijdragen voor risico fonds (van werkgevers en werknemers)

	2017	2016
Werkgevers- en werknemersgedeelte	19.888	17.076
Excedent	268	309
	20.156	17.385
Inkoopsom toekenning VPL aanspraken	262	252
Inkoop VPL wegens Beëindiging regeling	6.007	-
	26.425	17.637

De premie voor de houtverwerkende industrie bedraagt 25,9% (2016: 24,3%) van de pensioengrondslag, waarvan 1,5% (2016: 2,0%) voor de overgangsregeling. De werkgeversbijdrage (exclusief overgangsregeling is 12,2%, de werknemers betalen een eigen bijdrage van 12,2%. De premie voor de jachtbouw bedraagt 24,4% (2016: 22,3%) van de pensioengrondslag. De werkgeversbijdrage is 12,2%, de werknemers betalen een eigen bijdrage van 12,2%.

De kostendeekkende, gedempte en feitelijke premie volgens artikel 130 van de Pensioenwet zijn als volgt:

	2017	2016
Kostendeekkende premie	24.501	21.525
Gedempte kostendeekkende premie	19.274	17.234
Feitelijke premie	20.156	17.385

De kostendeekkende premie is gebaseerd op de marktrente (nominale rentetermijnstructuur van 31 december 2016 gepubliceerd door DNB).

Het pensioenfonds hanteert voor de jaarlijkse toetsing van de hoogte van de kostendeekkende premie een gedempte kostendeekkende premie. Het pensioenfonds hanteert een intern financieringsbeleid dat uitgaat van een gedempte premie. Uitgangspunt bij de bepaling van de gedempte premie is het voortschrijdend gemiddelde van de rentetermijnstructuur per 31 december van de laatste 6 kalenderjaren en de rentetermijnstructuur per 31 oktober van het voorafgaande jaar.

De feitelijke premie is in 2017 hoger dan de gedempte kostendeekkende premie.

De samenstelling van de kostendeekkende premie is als volgt:

	2017	2016
Kosten pensioenopbouw	19.737	17.254
Opslag voor uitvoeringskosten	1.764	1.528
Solvabiliteitsopslag (Vereist Eigen Vermogen)	3.000	2.743
	24.501	21.525

De samenstelling van de gedempte kostendeekkende premie is als volgt:

	2017	2016
Kosten pensioenopbouw	15.200	13.551
Opslag voor uitvoeringskosten	1.764	1.528
Solvabiliteitsopslag (Vereist Eigen Vermogen)	2.310	2.155
	<u>19.274</u>	<u>17.234</u>

De kosten pensioenopbouw betreffen de kosten van de jaarinkoop van de pensioenaanspraken inclusief de kosten voor premievrijstelling voor nieuwe arbeidsongeschiktheidsgevallen. De toeslagverlening is voorwaardelijk en daarom geen onderdeel van de kosten pensioenopbouw. De pensioenuitvoeringskosten volgen uit de staat van baten en lasten. De solvabiliteitsopslag 2017 wordt berekend door het percentage vereist vermogen per 31 december 2016 te vermenigvuldigen met de kosten pensioenopbouw.

Er is geen sprake van premiekortingen dan wel premieopslagen.

De samenstelling van de feitelijke premie is als volgt

	2017	2016
Premie exclusief kosten premievrijstelling en risico	16.893	14.288
Benodigd voor kosten (conform J605)	2.726	2.378
Benodigd voor arbeidsongeschiktheid	496	684
Premie risicoherverzekering	41	35
	<u>20.156</u>	<u>17.385</u>

10. Beleggingsresultaten voor risico pensioenfonds

2017	Directe beleggings-opbrengsten	Indirecte beleggings-opbrengsten	Kosten van vermogens-beheer	Totaal
Vastgoedbeleggingen	1.636	1.339	-32	2.943
Aandelen	34	9.045	-160	8.919
Vastrentende waarden	1.407	-2.926	-442	-1.961
Derivaten	-	3.701	-51	3.650
Overige beleggingen	-2	1.321	-26	1.293
	<u>3.075</u>	<u>12.480</u>	<u>-711</u>	<u>14.844</u>
Af: Rendementstoerekening VPL				-220
				<u>14.624</u>

2016	Directe beleggings-opbrengsten	Indirecte beleggings-opbrengsten	Kosten van vermogens-beheer	Totaal
Vastgoedbeleggingen	681	1.633	-463	1.851
Aandelen	3	10.127	-200	9.930
Vastrentende waarden	648	28.413	-583	28.478
Derivaten	-	-1.114	-58	-1.172
Overige beleggingen	-78	1.549	-28	1.443
	<u>1.254</u>	<u>40.608</u>	<u>-1.332</u>	<u>40.530</u>
Af: Rendementstoerekening VPL				-308
				<u>40.222</u>

De kosten van vermogensbeheer bedragen in 2017 € 711 (2016: € 1.332). Transactiekosten zijn onderdeel van de aan- en verkooptransacties van beleggingen. Deze zijn eveneens onderdeel van de indirecte beleggingsopbrengsten en bedragen over 2017 € 342 (2016: € 733).

11. Overige baten

	2017	2016
Baten uit herverzekering	6	7
Mutatie voorziening dubieuze debiteuren	7	31
Andere baten	-	1
	<u>13</u>	<u>39</u>

12. Pensioenuitkeringen

	2017	2016
Ouderdomspensioen	5.481	5.158
Partnerpensioen	1.319	1.264
Wezenpensioen	47	50
Arbeidsongeschiktheid	270	290
Afkopen	461	348
	<u>7.578</u>	<u>7.110</u>

De post afkopen betreft de afkoop van pensioenen die lager zijn dan € 467,89 (2016: € 465,94) per jaar overeenkomstig de Pensioenwet (artikel 66).

13. Pensioenuitvoeringskosten

	2017	2016
Administratiekosten vergoeding	1.518	1.374
Advieskosten	75	157
Actuariële certificering	20	19
Accountantskosten	42	41
Bestuurskosten	250	242
Contributies en bijdragen	61	46
Transitiekosten	862	-
Overig	12	2
	<u>2.840</u>	<u>1.881</u>

Bezoldiging (gewezen) bestuurders

De transacties met bestuurders hebben betrekking op de vergoedingen voor de werkzaamheden verband houdende met de bestuurs- en commissievergaderingen. De vergoedingen bestaan uit vacatiegeld en vergoeding voor reis- en verblijfskosten 2017: € 240 (2016: € 230) en overige bestuurskosten 2017: € 10 (2016: € 12). De bestuurskosten in het kader van transitie bedragen € 81, deze zijn onderdeel van de transitiekosten (€ 862).

In verband met de overgang naar een nieuwe uitvoerder heeft het fonds transitiekosten gemaakt. Deze bestaan uit administratiekosten € 525, advieskosten € 256 en bestuurskosten € 81.

Honoraria onafhankelijke accountant

	Onafhankelijke accountant	Overig netwerk	Totaal
2017			
Controle van de jaarrekening	42	-	42
Andere controlewerkzaamheden	-	-	-
Fiscale advisering	-	-	-
Andere niet-controle diensten	-	-	-
	<u>42</u>	<u>-</u>	<u>42</u>
	Onafhankelijke accountant	Overig netwerk	Totaal
2016			
Controle van de jaarrekening	41	-	41
Andere controlewerkzaamheden	-	-	-
Fiscale advisering	-	-	-
Andere niet-controle diensten	-	-	-
	<u>41</u>	<u>-</u>	<u>41</u>

Deze werkzaamheden zijn zowel in 2017 als 2016 uitgevoerd door KPMG Accountants N.V.

In bovenstaande opstelling is de methode gehanteerd waarbij wordt opgegeven de in het boekjaar ten laste gebrachte totale honoraria voor onderzoek van de jaarrekening en verslagstaten en de totale honoraria voor andere controleopdrachten, uitgevoerd door de externe accountant.

Personeelsleden

Bij het fonds zijn geen werknemers in dienst. De pensioenuitvoering is volledig uitbesteed aan Syntrus Achmea Pensioenbeheer N.V. Vanaf 1 januari 2018 is de pensioenuitvoering ondergebracht bij AZL.

14. Mutatie technische voorzieningen voor risico fonds

	2017	2016
Pensioenopbouw	19.050	16.663
Indexering en overige toeslagen	-3	162
Rentetoevoeging	-1.118	-274
Onttrekking voor pensioenuitkeringen	-7.066	-6.709
Onttrekking voor pensioenuitkeringen afkoop	-416	-421
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	54	159
Wijziging marktrente	-7.905	51.142
Wijziging actuariële uitgangspunten	-	-1.883
Dotatie voor pensioenuitvoeringskosten	412	332
Inkoop uit hoofde van VPL-regeling	6.100	217
Overige mutatie voorziening pensioenverplichtingen	-1.434	-1.000
	<u>7.674</u>	<u>58.388</u>

Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuariel berekende waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen. Verder is hierin begrepen het effect van de individuele salarisontwikkeling.

Indexering en overige toeslagen

In de staat van baten en lasten is de last uit hoofde van indexering en overige toeslagen welke aan het verslagjaar moet worden toegerekend verantwoord.

Als de middelen van het pensioenfonds het toelaten, streeft het bestuur ernaar de pensioenaanspraken van de deelnemers te verhogen met het percentage waarmee de lonen in de bedrijfstak voor de Houtverwerkende Industrie op 1 oktober van het laatst verstreken jaar zijn gewijzigd ten opzichte van 1 oktober van het daaraan voorafgaande jaar. Het bestuur streeft ernaar de ingegane pensioenen en de aanspraken van de gewezen deelnemers te verhogen. Het bestuur beoordeelt jaarlijks of de financiële middelen van het pensioenfonds toereikend zijn om de opgebouwde pensioenaanspraken en de ingegane pensioenen te verhogen. Er bestaat geen recht op toeslagverlening en er is dus geen zekerheid of en in hoeverre het pensioenfonds in de toekomst een toeslag kan verlenen. Het pensioenfonds reserveert namelijk geen gelden voor toekomstige toeslagen.

Het bestuur heeft besloten om per 1 januari 2017 geen toeslag te verlenen. Per 1 januari 2018 is er ook geen toeslag verleend.

Rentetoevoeging

De voorziening pensioenverplichtingen is in het boekjaar opgerent met -0,217% (2016: -0,060%). Dit is de éénjaarsrente uit de door DNB gepubliceerde rentetermijnstructuur per 31 december 2016.

Onttrekking voor pensioenuitkeringen

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuarieel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de uitbetaling van pensioenen van de verslagperiode.

Dotatie voor pensioenuitvoeringskosten

Toekomstige pensioenuitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden vooraf actuarieel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de verwachte uitvoeringskosten in de verslagperiode.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Onder toelichting 15 is de wijziging uit hoofde van overdracht van rechten opgenomen.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de actuele waarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging marktrente.

Wijziging actuariële uitgangspunten

De actuariële grondslagen en/of methoden worden periodiek beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruik gemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid.

Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen voor zowel de gehele bevolking als specifiek voor de populatie van het pensioenfonds.

Vanaf boekjaar 2016 is de grondslag voor overlevingskansen gebaseerd op de Prognosetafel AG2016 zoals gepubliceerd door het Koninklijk Actuarieel Genootschap (AG). De algemene sterftekansen die volgen uit de tafel worden voor het pensioenfonds gecorrigeerd in verband met ervaringssterfte.

In het verslagjaar 2016 is als gevolg hiervan een wijziging geweest in de actuariële uitgangspunten. In 2017 zijn er geen actuariële wijzigingen geweest.

Overige mutatie voorziening pensioenverplichtingen

	2017	2016
Resultaat op kanssystemen:		
Resultaat op sterfte	-1.301	-1.072
Resultaat op arbeidsongeschiktheid	152	185
Resultaat op mutaties	-425	83
Overige mutaties	140	-196
	<u>-1.434</u>	<u>-1.000</u>

Mutatie herverzekeringsdeel technische voorzieningen

De wijziging herverzekeringsdeel technische voorzieningen bedraagt € 6 (2016: € 8).

15. Saldo overdrachten van rechten voor risico fonds

	2017	2016
Inkomende waardeoverdrachten	151	88
Uitgaande waardeoverdrachten	27	-173
	<u>178</u>	<u>-85</u>
	2017	2016
Wijziging technische voorziening inzake overdracht van rechten:		
- toevoeging aan de technische voorzieningen	138	314
- onttrekking aan de technische voorzieningen	-84	-155
	<u>54</u>	<u>159</u>
	2017	2016
Het resultaat op de waardeoverdrachten is als volgt:		
- overgenomen pensioenverplichting	13	-226
- overgedragen pensioenverplichting	111	-18
	<u>124</u>	<u>-244</u>

Een inkomende waardeoverdracht betreft de ontvangst van het pensioenfonds of de pensioenverzekeraar van de vorige werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers, die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd. Een uitgaande waardeoverdracht betreft de overdracht aan het pensioenfonds of de pensioenverzekeraar van de nieuwe werkgever van de contante waarde van premievrije pensioenaanspraken van deelnemers, die tot de ontslagdatum zijn opgebouwd. De ontvangen koopsommen worden aangewend voor de inkoop van extra pensioenaanspraken.

16. Overige lasten

	2017	2016
Lasten uit hoofde van herverzekeringen	41	35
Andere lasten	2	-
	<u>43</u>	<u>35</u>

Belastingen

De activiteiten van het fonds zijn vrijgesteld van belastingheffing in het kader van de vennootschapsbelasting.

Bestemming saldo van baten en lasten

Het voorstel resultaatbestemming 2017 is opgenomen in de paragraaf van de staat van baten en lasten in de jaarrekening.

Vaststelling van de jaarrekening door het bestuur

Het bestuur van Bedrijfstakpensioenfonds Houtverwerkende Industrie en Jachtbouw heeft de jaarrekening 2017 vastgesteld in de vergadering van 15 juni 2018.

Amsterdam, 15 juni 2018

Namens het bestuur van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Houtverwerkende Industrie en Jachtbouw

S.M.J. Custers

Voorzitter

J.J. van den Heuvel

Secretaris

F.F. Faber

Bestuurslid

H. Roeten

Bestuurslid

W.J. van Houwelingen

Bestuurslid

A.J.M. Ceelaert

Bestuurslid

A. Boonen

Bestuurslid (Benoemd op 7-6-2018)

OVERIGE GEGEVENS

OVERIGE GEGEVENS

1 Statutaire regeling omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten

Het voorstel resultaatbestemming 2017 is opgenomen in de paragraaf van de staat van baten en lasten in de jaarrekening.

2 ACTUARIËLE VERKLARING

Opdracht

Door Stichting Bedrijfstakpensioenfondsen voor de Houtverwerkende Industrie en Jachtbouw te Amsterdam is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2017.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaire ben ik onafhankelijk van Stichting Bedrijfstakpensioenfondsen voor de Houtverwerkende Industrie en Jachtbouw, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 4.500.000. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 225.000 te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn oordeel van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De door het pensioenfonds verstrekte administratieve basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- De technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- De kostendekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;
- Het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten.

De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuariel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum lager dan het wettelijk minimaal vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet met uitzondering van de artikelen 131 (minimaal vereist eigen vermogen) en 132 (vereist eigen vermogen).

Met betrekking tot het toeslagbeleid merk ik op dat op basis van de uitkomsten van de haalbaarheidstoets het pensioenfonds op lange termijn weliswaar de ondergrens van haar toeslagambitie lijkt te kunnen waarmaken, maar dat op korte termijn de mogelijkheden om toeslagen te kunnen geven, waarschijnlijk beperkt zullen zijn.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen. Deze situatie bestaat voor 3 achtereenvolgende jaareinden.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Houtverwerkende Industrie en Jachtbouw is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening slecht, omdat het aanwezig eigen vermogen lager is dan het minimaal vereist eigen vermogen.

Amstelveen, 15 juni 2018

drs. R.T. Schilder AAG

Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

Controleverklaring van de onafhankelijke accountant

Aan: het Bestuur en de Raad van Toezicht van [Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Houtverwerkende Industrie en Jachtbouw](#)

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen jaarrekening 2017

Ons oordeel

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening 2017 een getrouw beeld van de grootte en samenstelling van het vermogen van [Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Houtverwerkende Industrie en Jachtbouw](#) per [31 december 2017](#) en van het resultaat over [2017](#), in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 van het in Nederland geldende Burgerlijk Wetboek (BW).

Wat we gecontroleerd hebben

Wij hebben de jaarrekening [2017](#) van [Stichting Bedrijfstakpensioenfonds voor de Houtverwerkende Industrie en Jachtbouw](#) ('de Stichting') te De Meern gecontroleerd.

De jaarrekening omvat:

- 1 de balans per [31 december 2017](#);
- 2 de staat van baten en lasten en het kasstroomoverzicht over [2017](#); en
- 3 de toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en overige toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van [de Stichting](#) zoals vereist in de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Controleaanpak

Samenvatting

MATERIALITEIT

- Materialiteit van EUR 4,5 miljoen
- 0,8% van het pensioenvermogen

KERNPUNTEN

- De waardering van beleggingen
- De waardering van technische voorzieningen

GOEDKEUREND OORDEEL

Materialiteit

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op EUR 4,5 miljoen (2016: EUR 4,5 miljoen). Voor de bepaling van de materialiteit wordt uitgegaan van het pensioenvermogen per 31 december 2017 (circa 0,8%). Wij beschouwen het pensioenvermogen als de meest geschikte benchmark, omdat het pensioenvermogen een bepalende factor is in de berekening van de beleidsdekkingsgraad die de financiële positie van de Stichting weergeeft. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij hebben met het bestuur en de raad van toezicht afgesproken dat wij tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven de EUR 225 duizend rapporteren aan het bestuur en de raad van toezicht alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

Reikwijdte van de controle

Uitbesteding van bedrijfsprocessen aan dienstverleners

De Stichting heeft het beheer van de beleggingen uitbesteed aan [Achmea Investment Management B.V.](#). De pensioenadministratie is uitbesteed aan [Achmea Pensioenservices](#)

KPMG Accountants N.V., ingeschreven bij het handelsregister in Nederland onder nummer 33263683, is lid van het KPMG-netwerk van zelfstandige ondernemingen die verbonden zijn aan KPMG International Cooperative ('KPMG International'), een Zwitserse entiteit.

N.V.. De jaarrekening wordt opgesteld op basis van informatie over de beleggingen en beleggingsopbrengsten die is verstrekt door [Achmea Investment Management B.V.](#) en informatie over de technische voorzieningen, premiebijdragen en pensioenuitkeringen en overige financiële posten die is verstrekt door [Achmea Pensioenservices N.V.](#)

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor het verwerven van inzicht in de aard en de significantie van de door de dienstverleners verleende diensten en in het effect ervan op de voor de controle relevante interne beheersing van de Stichting. Op basis hiervan identificeren wij de risico's op een afwijking van materieel belang en zetten wij controlewerkzaamheden op en voeren wij deze uit om op deze risico's in te spelen.

Bij de uitvoering van onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden en bevindingen van andere onafhankelijke accountants inzake de voor de Stichting relevante interne beheersingsmaatregelen van [Achmea Investment Management B.V.](#) en [Achmea Pensioenservices N.V.](#), zoals weergegeven in de specifiek daarvoor opgestelde (ISAE 3402 type II-)rapportages.

Onze controlewerkzaamheden bestaan uit het bepalen van de minimaal verwachte interne beheersingsmaatregelen en het bespreken van de beheersomgeving bij de dienstverlener met vertegenwoordigers van de dienstverlener. Op basis daarvan evalueren wij of evalueert een andere onafhankelijke accountant op basis van onze instructies de in de ISAE 3402-rapportage beschreven interne beheersingsmaatregelen, de verrichte werkzaamheden ter toetsing van de effectieve werking gedurende 2017 en de uitkomsten daarvan. Ook beoordelen wij de evaluatie door het bestuur van de kwaliteit van de uitbesteding aan [Achmea Investment Management B.V.](#) en [Achmea Pensioenservices N.V.](#)

Wij hebben eigen gegevensgerichte analyses uitgevoerd waarbij wij de uitkomsten van premiebijdragen en uitkeringen hebben getoetst op basis van verwachtingen die wij zelf hiervoor hebben ontwikkeld. Wij hebben door middel van deelwaarnemingen mutaties in de pensioenadministratie, premiebijdragen en uitkeringen aan de hand van brondocumentatie bij de dienstverlener onderzocht.

Bij de uitvoering van onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden en bevindingen van andere onafhankelijke accountants. [Achmea Investment Management B.V.](#) heeft op grond van de overeenkomst met de Stichting aan een onafhankelijk accountant opdracht gegeven de informatie inzake beleggingen ten behoeve van de jaarrekening van de Stichting te controleren.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel bij de jaarrekening zijn wij verantwoordelijk voor de aansturing van, het toezicht op en de uitvoering van de controlewerkzaamheden van deze accountant. In dit kader hebben wij de accountant schriftelijke instructies gegeven omtrent de aard en omvang van de uit te voeren werkzaamheden. De accountant heeft, op onze instructie, de controle uitgevoerd met een materialiteit van EUR 4,5 miljoen en daarbij ook bijzondere aandacht besteed aan het hierna genoemde kernpunt van onze controle voor de waardering van beleggingen met schattingen.

De accountant heeft zijn bevindingen aan ons gerapporteerd. Wij hebben de rapportage geëvalueerd, de bevindingen met de accountant besproken, het controledossier van de accountant beoordeeld (dossierreview) en aanvullende eigen controlewerkzaamheden uitgevoerd waaronder aansluiting van de vermogensbeheerrapportage met de financiële administratie en de jaarrekening.

Door bovengenoemde werkzaamheden op de uitbestede bedrijfsprocessen en aanvullende eigen werkzaamheden hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie met betrekking tot de beleggingen, beleggingsstromen en -opbrengsten, (mutaties in) deelnemergevens en aanspraken die resulteren in (wijzigingen in) de technische voorzieningen, premiebijdragen en uitkeringen verkregen.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het belangrijkste waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met het bestuur en de raad van toezicht gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

De waardering van beleggingen

Omschrijving

De beleggingen vormen een significante post op de balans van de Stichting. Alle beleggingen dienen conform de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde. Uit noot 5.1 bij de toelichting op de jaarrekening blijkt dat voor EUR 1,9 miljoen (0,4%) van de beleggingen van de Stichting de waardering gebaseerd is op marktnoteringen en dat voor EUR 528,4 miljoen (99,6%) van de beleggingen van de Stichting de waardering gebaseerd is op nettocontantewaardeberekeningen en andere geschikte waarderingmethoden. Het bepalen van de marktwaarde voor deze laatste beleggingscategoriën is complex(er) en bevat subjectieve schattingselementen.

Het maken van de schattingen vergt een hoge mate van oordeelsvorming van het bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van modellen. Gezien de invloed hiervan op de waardering van de beleggingen, het saldo van baten en lasten, het eigen vermogen en de beleidsdekkingsgraad, vormde de waardering van deze beleggingscategorie een kernpunt in onze controle.

In de toelichting op pagina 80 tot en met 81 geeft de Stichting de gehanteerde waarderingsgrondslagen weer. In noot 1 zijn de gehanteerde waarderingmethoden en belangrijke veronderstellingen voor waardering van deze beleggingscategorie uiteengezet.

Het evalueren van de waarderingsgrondslagen en het vaststellen van de juistheid en toereikendheid van de toelichtingen vormden onderdeel van onze werkzaamheden.

Onze aanpak

De accountant van [Achmea Investment Management B.V.](#) heeft zijn bevindingen met betrekking tot zijn controle op de vermogensrapportage aan ons gerapporteerd. Wij hebben de rapportage geëvalueerd, de bevindingen met de accountant besproken en een dossierreview op het controledossier van de accountant verricht. Wij hebben vastgesteld dat de gecontroleerde vermogensbeheerrapportage aansluit met de financiële administratie en de jaarrekening.

Onze observatie

Wij hebben geconstateerd dat de gehanteerde waarderingsgrondslagen en gehanteerde waarderingmethodieken voor de beleggingen in overeenstemming zijn met de geldende verslaggevingsregels en geschikt zijn om te kunnen komen tot een marktwaarde van deze beleggingen. Wij hebben eveneens geconstateerd dat de toelichtingen op de beleggingen adequaat zijn.

Wij vinden de waardering van de beleggingen [evenwichtig bepaald].

De waardering van de technische voorzieningen

Omschrijving

De technische voorzieningen vormen een significante post op de balans van de Stichting en worden gewaardeerd op actuele waarde (marktwaarde). De waardering van de technische voorzieningen komt tot stand door middel van een berekening waarin aanspraakgegevens van deelnemers met behulp van belangrijke schattingen over levensverwachtingen, kostenniveaus en arbeidsongeschiktheid worden vertaald naar verwachte toekomstige kasstromen (uitkeringen). De kasstromen worden contant gemaakt tegen de marktrente (rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door De Nederlandsche Bank).

Het maken van de schattingen vergt een hoge mate van oordeelsvorming van het bestuur, waarbij gebruik wordt gemaakt van actuariële modellen en het bestuur zich laat adviseren door actuariel deskundigen. Gezien de complexiteit en de invloed hiervan op de hoogte van de technische voorzieningen, het saldo van baten en lasten, het eigen vermogen en de beleidsdekkingsgraad, vormde de waardering van de technische voorzieningen een kernpunt in onze controle.

Het bestuur heeft in de toelichting op bij noot 4 de waarderingsgrondslagen en veronderstellingen voor de technische voorzieningen opgenomen. In noot beleid en risicobeheer is de gevoeligheid van de berekening van de technische voorzieningen voor schattingen uiteengezet.

Het evalueren van de waarderingsgrondslagen en het vaststellen van de juistheid en toereikendheid van de toelichtingen vormden onderdeel van onze werkzaamheden.

Onze aanpak

Bij onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden van de certificerend actuaris die door de Stichting is aangesteld. Wij hebben bij aanvang van de controle en bij afronding ervan afstemming gehad met de certificerend actuaris over de te volgen aanpak, de aandachtspunten en de uitkomsten.

Wij hebben de door het bestuur gehanteerde schattingsmethoden en veronderstellingen geëvalueerd. Hierbij hebben wij de consistentie, prudentie en actualiteit van de schattingsmethode en veronderstellingen betrokken. Wij hebben de onderbouwing van de veronderstellingen door het bestuur geëvalueerd aan de hand van een toetsing van de historische betrouwbaarheid daarvan en algemeen geactualiseerde uitgangspunten zoals overlevingskansen. De gehanteerde schattingsmethoden en veronderstellingen hebben wij besproken met de certificerend actuaris. Wij hebben de actuariële verklaring zoals opgenomen in de overige gegevens en de conclusies uit het rapport van de certificerend actuaris geëvalueerd.

Onze werkzaamheden omvatten verder het evalueren van de uitkomst van de actuariële analyse van het resultaat in relatie tot eerder gemaakte schattingen en kasstroomprojecties. Bij de uitvoering van deze werkzaamheden hebben wij gebruikgemaakt van een eigen actuaris.

Onze observatie

Wij vinden de waardering van de technische voorzieningen evenwichtig bepaald en de toelichting toereikend.

Verklaring over de in het jaarverslag opgenomen andere informatie

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- het voorwoord;
- de kerncijfers;
- de karakteristieken van het fonds;
- het verslag van intern toezicht en het verantwoordingsorgaan;
- het bestuursverslag;
- de overige gegevens;
- de bijlagen

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat;

— alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Standaard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder de informatie zoals vereist door Titel 9 Boek 2 BW.

Beschrijving van verantwoordelijkheden met betrekking tot de jaarrekening

Verantwoordelijkheden van het bestuur de raad van toezicht voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en het getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de Stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de Stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is. Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de Stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De raad van toezicht is verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de stichting.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse

controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen. Onze controle bestond onder andere uit:

- het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing;
- het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de entiteit;
- het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan;
- het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-informatie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de Stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een entiteit haar continuïteit niet langer kan handhaven;
- het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen; en
- het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het bestuur en de raad van toezicht onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met het bestuur en de raad van toezicht hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in het belang van het maatschappelijk verkeer is.

Amstelveen, 15 juni 2018

KPMG Accountants N.V.

KPMG Accountants N.V., ingeschreven bij het handelsregister in Nederland onder nummer 33263683, is lid van het KPMG-netwerk van zelfstandige ondernemingen die verbonden zijn aan KPMG International Cooperative ('KPMG International'), een Zwitserse entiteit.

F.M. van den Wildenberg RA

KPMG Accountants N.V., ingeschreven bij het handelsregister in Nederland onder nummer 33263683, is lid van het KPMG-netwerk van zelfstandige ondernemingen die verbonden zijn aan KPMG International Cooperative ('KPMG International'), een Zwitserse entiteit.

Bijlage 1 Nevenfuncties bestuurs- en RvT-leden

Hieronder staan de relevante (neven)functies vermeld van de bestuurs- en RvT-leden in 2017:

De heer A.J.M. Ceelaert

- Secretary general FEFPEB, EU federation wooden pallet and packaging Manufacturers
- General manager FEIBP, EU federation Brushware Industry
- Algemeen secretaris Nederlandse Emballage/ en Palletindustrie Vereniging EPV
- Directeur Dutch-Man, Dutch Manufacturing Association

De heer S.M.J Custers

- Bestuurslid/locovoorzitter BPF Meubel
- Bestuurslid Spoorwegpensioenfonds
- Klantenraad BMO

De heer H. Roeten

- Bestuurslid BPF Vlakglas
- Bestuurslid BPF voor de Schoonmaak- en Glazenwassersbedrijf
- Bestuurslid BPF Kappers

De heer W.J. van Houwelingen

- Pensioenbestuurder FNV
- Bestuurslid BPF Bouw
- Bestuurslid BPF Levensmiddelen
- Bestuurslid stichting Garantiefonds doorbetaling vorst

De heer F.F. Faber

- Voorzitter Stichting Markering Houten verpakkingen
- Adviseur Directie Krepel Beheer B.V.
- Voorzitter Stichting Administratiekantoor M. Bakker
- Directeur Financieel Advies Bureau F.F. Faber B.V.

De heer J.J. van den Heuvel

- Hiswa vereniging, hoofd ledenservice
- Stichting KMKV (Green Key / Blauwe Vlag) (bestuurslid)
- Stichting Beheer Derdengelden HISWA (bestuurslid/secretaris)
- JJvdHeuvel,WatNed (DGA)

De heer J.W.G. van Oostveen

- Plaatsvervangend directeur PFZW
- Lid Raad van Toezicht bij BPFV

De heer R.C. Labadie

- Penningmeester Stichting Hollands Porselein
- Penningmeester Stichting Historische Verzameling van het Nederlandse Rode Kruis

- Penningmeester en verantwoordelijk voor de beleggingen van Stichting Dinamo Fonds
- Secretaris Stichting Fair Life Foundation

Mevrouw H.W.L.A. de Lange

- Voorzitter PF HaskoningDHV
- Lid Raad van Toezicht Pensioenfonds DSM
- Lid belanghebbendenorgaan Stap, Kring Holland Casino
- Bestuurslid VITP
- Voorzitter Visitatiecommissie PF Cargill

Bijlage 2 Begrippenlijst

Aandelen- en onroerendgoedrisico

Dit is het koersrisico van beleggingen in de verschillende onroerend goed- en aandelenmarkten.

ABTN (Actuariële en bedrijfstechnische nota)

Pensioenfondsen dienen te werken volgens een ABTN. Hierin zijn de financiële opzet van een pensioenfonds en de grondslagen waarop deze berust, gemotiveerd omschreven.

ALM (Asset Liability Management)

Een methode om modelmatig de samenstelling van de strategische beleggingsportefeuille te bepalen, rekening houdend met de pensioenverplichtingen.

Beleidsdekkingsraad

Beleidsdekkingsgraad is het gemiddelde van de dekkingsgraden over de afgelopen 12 maanden.

Benchmark

Vergelijkingsmaatstaf. Representatieve herbeleggingsindex waartegen de prestaties van een beleggingsportefeuille worden afgezet.

Concentratierisico

In het algemeen geldt dat concentratierisico kan optreden als een adequate spreiding van activa en passiva ontbreekt.

Corporate Governance

Goed ondernemerschap; onder andere integer en transparant handelen door het bestuur, alsmede goed toezicht hierop. Ook het afleggen van verantwoording over het uitgevoerde beleid en het toezicht hierop valt eronder.

Dekkingsgraad

De waarde van het pensioenvermogen uitgedrukt als percentage van de waarde van de pensioenverplichtingen. De dekkingsgraad wordt als graadmeter beschouwd voor de mate van zekerheid dat de toegezegde pensioenen ook daadwerkelijk kunnen worden uitbetaald.

Corporate Governance

Goed ondernemerschap; onder andere integer en transparant handelen door het bestuur, alsmede goed toezicht hierop. Ook het afleggen van verantwoording over het uitgevoerde beleid en het toezicht hierop valt eronder.

Deposito

Tegoed bij een bankinstelling, waarover eerst na verloop van een overeengekomen tijdsduur (maximaal 2 jaar) kan worden beschikt.

Derivaat

Financieel contract waarvan de waarde is afgeleid van een andere (onderliggende) waarde, zoals een aandeel, obligatie of grondstof. Bijvoorbeeld: futures, swaps.

Duration

Gewogen gemiddelde looptijd van een lening. Maatstaf om de prijsgevoeligheid van de lening te bepalen voor renteveranderingen.

Franchise

Vrijgesteld bedrag. Over dit deel van het pensioengevend loon worden geen aanspraken opgebouwd.

Geamortiseerde kostprijs

Bedrag waarvoor het financieel actief of de financiële verplichting bij de eerste opname in de balans wordt opgenomen, verminderd met aflossingen op de hoofdsom en verminderd met eventuele afboekingen wegens bijzondere waardeverminderingen of oninbaarheid.

High Yield

Hoogrenderende obligaties, uitgegeven door ondernemingen met een lage kredietwaardigheid.

Inflatierisico

Inflatierisico is het risico dat inflatie de waarde van de beleggingen aantast in termen van koopkracht.

Integriteitsrisico

Het integriteitsrisico is het risico dat de integriteit van de instelling dan wel het financiële stelsel wordt beïnvloed als gevolg van niet integere, onethische gedragingen van de organisatie, medewerkers of de leiding in het kader van wet- en regelgeving en maatschappelijke en door de instelling opgestelde normen.

IT-risico

Het IT-risico is het risico dat bedrijfsprocessen en informatievoorziening onvoldoende integer, niet continu of onvoldoende beveiligd en ondersteund worden door IT.

Juridisch risico

Het juridisch risico is het risico samenhangend met (veranderingen in en naleving van) wet- en regelgeving, het mogelijk bedreigd worden van haar rechtspositie, met inbegrip van de mogelijkheid dat contractuele bepalingen niet afdwingbaar of niet correct gedocumenteerd zijn.

Kredietrisico

Kredietrisico is het risico van financiële verliezen voor het pensioenfonds als gevolg van faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het pensioenfonds (potentiële) vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst, marktpartijen waarmee Over The Counter (OTC)-derivatenposities worden aangegaan en aan bijvoorbeeld herverzekeraars.

Landenrisico

Het landenrisico is risico dat buitenlandse debiteuren (waaronder overheden) niet meer aan hun verplichtingen kunnen voldoen als gevolg van macro-economische instabiliteit, problemen in het financiële systeem of politieke omstandigheden.

Liquiditeitsrisico

Dit is het risico dat een belegging niet tijdig tegen een redelijke prijs kan worden geliquideerd.

Marktrisico

Marktrisico omvat de mogelijkheden voor winst of verlies en door een verandering van marktfactoren. Marktfactoren kunnen bijvoorbeeld marktprijzen zijn van aandelen, grondstoffen, vastgoed en private equity (prijsrisico), maar ook valutakoersen (valutarisico) of rentes (renterisico).

nFTK (nieuwe Financieel Toetsingskader)

Stelsel van De Nederlandsche Bank voor in de toekomst te hanteren waarderingsmethoden, geldend vanaf 1 januari 2015.

Omgevingsrisico

Het omgevingsrisico is het risico als gevolg van buiten de instelling of groep komende veranderingen op het gebied van concurrentieverhoudingen, belanghebbenden, reputatie en ondernemingsklimaat.

Operationeel risico

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke.

Outperformance

Er wordt een beter resultaat behaald dan de benchmark.

Prijsrisico

Prijsrisico is het risico van waardewijzigingen door de ontwikkeling van marktprijzen, die wordt veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren.

Reële waarde

Het bedrag waarvoor een actief kan worden verhandeld of een passief kan worden afgewikkeld tussen terzake goed geïnformeerde partijen, die tot een transactie bereid en onafhankelijk van elkaar zijn. Om aan te sluiten op het toenemende gebruik (ook internationaal) van het begrip reële waarde ('fair value') wordt dit begrip gehanteerd.

Rekenrente

Fictief rendementspercentage dat het belegde vermogen in de toekomst wordt geacht op te brengen.

Rentedekking

Financieringsvorm waarin de betaalde premies gelijk zijn aan de contante waarde van de aanspraak die in dat jaar begint.

Renterisico

Renterisico is het risico dat een rentebeweging de financiële situatie van het pensioenfonds negatief beïnvloedt.

Solvabiliteit

Het vermogen dat op langere termijn aanwezig moet zijn om de verplichtingen te kunnen nakomen.

Solvabiliteitsrisico

Dit is het risico dat het pensioenfonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de technische voorzieningen.

STAR (Stichting van de Arbeid)

Een landelijk overlegorgaan van de centrale organisaties van zowel werkgevers als werknemers in Nederland.

Sterftegrondslag

Berekeningsmethode gebaseerd op een statisch overzicht van sterftekansen per leeftijd van een bepaalde groep personen.

Swap

Ruil van het rendement op een vastgestelde referentiewaarde tegen een variabele rente gedurende een vastgestelde looptijd.

Swaption

Een optie op een swap, waarbij de eigenaar van de swaption het recht heeft, maar niet de verplichting, om een swap tegen vooraf bepaalde voorwaarden af te sluiten op of binnen een bepaalde tijd.

Systeemrisico

Systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert, waardoor beleggingen van het pensioenfonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen.

Tegenpartij- of settlementsrisico

Dit is het risico dat de tegenpartij niet (meer) aan zijn verplichtingen kan voldoen, bijvoorbeeld door liquiditeits- of solvabiliteitsproblemen.

Uitbestedingsrisico

Het uitbestedingsrisico is het risico dat de continuïteit, integriteit en/of kwaliteit van de aan derden (al dan niet binnen een groep, al dan niet aan de sponsor) uitbestede werkzaamheden, dan wel door deze derden ter beschikking gestelde apparatuur en personeel, worden geschaad.

Underperformance

Er wordt een slechter resultaat behaald dan de benchmark.

Valutarisico

Valutarisico is het risico dat wisselkoersschommelingen de waarde van een belegging beïnvloeden.

Vastrentende waarden

Beleggingssoort waarover in beginsel een vaste rentevergoeding en een vaste looptijd geldt, zoals obligaties, onderhandse leningen en hypotheekleningen.

VPV (Voorziening Pensioen Verplichtingen)

De passiva van het pensioenfonds, gelijk aan de waarde van de pensioenverplichtingen.

Vrijstelling

Vrijstelling van de verplichte deelneming aan de pensioenregeling van het bedrijfstakpensioenfonds.

Systeemrisico

Systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert, waardoor beleggingen van het pensioenfonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen.

Waardeoverdracht

Het naar een andere pensioenregeling overdragen van de waarde van een tot zeker moment opgebouwde

pensioenaanspraak, in het geval de deelnemer verandert van werkgever of verzekeraar.

Z-score

Mate waarin het werkelijke rendement van een pensioenfonds afwijkt van het rendement van de door het bestuur vastgestelde normportefeuille.